

Een en ander naar aanleiding der cavaleriemanoevres.

I.

De cavalerie-oefeningen en -manoeuvres, die van 9—15 September in de omstreken van Uden en Schaijk gehouden werden, waren in menig opzicht van zeer groot belang. Niet alleen, dat ons Wapen eindelijk weer eens in grootere verhoudingen mocht optreden, de toevoeging der nieuwere hulpwapens, wielrijders en mitrailleurs, drukten er een bijzonder stempel op.

Waar de cavaleriebrigade in oorlogstijd tegenover overmachtige vijandelijke cavalerie haar verkenningstaak zal te vervullen hebben en moet kunnen doordringen of ten minste moet kunnen standhouden, om de verkenningstrouilles of verkenningdetachementen uit de eenmaal gewonnen voorwaartsche opstelling naar de gewilde punten te dirigeren, is deze hulp onontbeerlijk geworden. Weinig aanhechtspunten voor een doelmatig gebruik der wielrijders en mitrailleurs, in verband met cavalerie-afdeelingen, maakten de leiding der brigade niet gemakkelijk.

De wijze van samenwerking tusschen deze zoo verschillende elementen is nog eene »question brûlante«. Moge de afgeloopen oefeningen ons een stap verder gebracht hebben en aan de nog vage denkbeelden, hoe onze nieuwe hulpwapens den meesten steun kunnen verleen, een vasteren vorm geschonken hebben!

Van niet minder belang voor den cavalierist was het optreden in grootere verbanden. Voldoet O. C. R. II? Heeft het cavaleriegevecht sinds vroeger wijzigingen ondergaan, niet alleen door de toevoeging der hulpwapens aan eigen zijde, doch voornamelijk door de grootere vuurkracht, waarover de vijandelijke cavalerie in het gevecht beschikt? Vele vraagpunten, die op oplossing wachten, en waarover zeer zeker gedachtenwisseling zal hebben plaats gehad met het oog op de aanstaande wijzigingen in O. C. R. II.

In elk geval zullen deze vragen een ieder tot nadenken dwingen en aanleiding tot besprekingen kunnen geven. Bij de besprekingen naar aanleiding der manoeuvres moet evenwel in aanmerking genomen worden, dat de vredestoestand, de wenschelijkheid van een cavaleriegevecht en voornamelijk *het ontbreken der noodige vijandelijke infanterie — het doelwit der cavaleristische handelingen* — menigmaal tot scheeve verhoudingen dwongen, waaraan de leiding moeilijk ontkomen kon. Het doel der cavalerie werd nu onwillekeurig 's vijands cavalerie en alle aandacht was uitsluitend in die richting gevestigd. Er rust echter eene zwaardere taak op de cavalerie!

De opdracht, die aan de cavaleriebrigade gegeven wordt, moet in overeenstemming zijn met de taak, welke zij in vereeniging met de divisien, hetzij vóór, gedurende of na den beslissenden strijd heeft te vervullen. Dit is niet alleen wenschelijk, om het kader van de noodige samenwerking met het veldleger te doordringen, doch ook om de hogere cavalerie-aanvoerders in de goede richting te leiden, wat betreft het nemen hunner maatregelen ten voordeele der legeraanvoering.

Het aangenomen denkbeeld was: een blauw leger is in den loop van 11 September met zijn hoofdmacht tusschen Boxmeer en Venlo den overtocht over de Maas begonnen en heeft de aan die rivier opgestelde bewakingstroepen van het oranjeleger teruggedreven. Een oranjeleger heeft stelling genomen in den westrand van de Peel met zijn linkervleugel ter hoogte van Boekel. Op den 12^{en} September wordt de stelling van het oranjeleger aangevallen.

De hoofdstrijd van oranje en blauw vindt dus plaats in den westelijken Peelrand op 12 Sept. en volgende dagen. Het te behandelen thema werd dientengevolge: *optreden der cavaleriebrigade gedurende den hoofdstrijd.*

Gaan wij de »Gevechtshandleiding» na, waarin op sobere, doch niettemin heldere wijze wordt aangegeven, wat de taak der cavalerie gedurende het gevecht is, dan vinden wij dit in de punten 38 en 49 omschreven. De cavalerie zal zich op den belangrijkste vleugel bevinden, om haar verkenningstaak op de flanken en in den rug van den vijand voort te zetten en vijandelijke verkenningen tegen te gaan, doch *bij de hand blijven, om op ieder oogenblik op het beslissende punt in te grijpen.* Dit ingrijpen is vooral noodig bij de vervolging of bij den terugtocht.

Is het opzoeken der vijandelijke blauwe cavaleriebrigade op *dagmarch*-afstand op 12 Sept. belangrijker taak dan de werkkring op den waarschijnlijk beslissenden vleugel (anders zou de brigade er niet staan)?

Is het doordringen der *geheele* oranjebrigade in de richting van Grave zoo noodzakelijk? Kunnen eventueele troepenbewegingen van blauw in W. richting niet door *patrouilles* gemeld worden, vooral wanneer de voeling met de vijandelijke cavalerie is verloren gegaan en groote weerstand dus niet waarschijnlijk is? Vragen, die zich onwillekeurig voordoen.

Voor eene *verkenningsoefening* is vijandelijke infanterie noodig, waarbij de cavalerie in de eerste plaats de noodige inlichtingen met het oog op het aanstaande gevecht der infanterie en c. q. voor het cavaleriegevecht eerst in de tweede plaats moet verschaffen.

Eene moeilijkheid, waarmede de B^r.-Cⁿ. te kampen hadden, was het bijeenhouden der brigade en *patrouilles* tot op zeker uur in elkanders onmiddellijke nabijheid.

Deze moeilijkheid, die in vele dergelijke opdrachten teruggevonden wordt, hadvoorkomen kunnen worden; dit zou ten goede zijn gekomen aan het beeld, dat een ieder zich moet leeren scheppen van den

bijzonderen oorlogstoestand op dat uur, aan de leiding van de brigade en last not least aan het paardenmateriaal.

In den aangegeven oorlogstoestand heeft de cavalerie-C^t. zijn verkenningspatrouilles op den vleugel in verschillende richtingen op $\pm$ 10 à 15 KM. vooruitgeschoven, dag en nacht de wegen in de richting van 's vijands flanken en rug bewakende en c. q. voeling houdende met 's vijands belangrijke troepenafdeelingen (cavalerie o.a.), die zich mochten verplaatsen. Het bestaan van dezen voortdurenden verkenningsdienst wordt door het binden der patrouilles verloochend en de voordeelen worden ervan te niet gedaan. In stede dat de cavalerie-C^t. zijn maatregelen ten deele kan baseeren op de reeds vooruitgezonden elementen en dus tijdig van de resultaten der verkenning kan gebruik maken, zal hij thans als een blindeman beginnen met links en rechts de armen uit te slaan, om zich spoedig te oriënteeren en wel wachten om zich te bewegen, alvorens meerdere kennis der omgeving te hebben opgedaan. Gevolg: *voorloopig afwachtende houding*, totdat de met *** vooruitgezonden patrouilles hunne meldingen inzenden. (Zie ook Mil. W. Bl., N°. 101, 1910, blz. 2356.)

Ondanks deze beperkende bepaling »in verband met den vredestoestand», konden de verkenningen, dank het vlotte rijden der patrouilles, op gunstige resultaten wijzen. Te recht werd door den Leider het beginsel gehuldigd, aan geen vaste regelen voor de keuze van het uitzenden van verkenningspatrouilles of verkenningsdetachementen te kleven. Het verkennen en bewaken van verschillende opmarswegen, die eenige KM. van elkander gelegen zijn, zal gewoonlijk door patrouilles plaats vinden. Ondersteuning dezer gezamenlijke patrouilles door middel van een eskadron had in dit terrein geen zin.

Wordt door eene der patrouilles eene belangrijke vijandelijke cavalerieafdeeling gemeld, dan kan de verdere verkenning gedurende den marsch der cavaleriebrigade in de bedreigde richting door deze plaats vinden. In verkenningsdetachementen moet eerder de afdeelingen gezien worden, die op betrekkelijk grooten afstand (voor- en zijwaarts) van de verkenningscavalerie de verkenning in het haar toegewezen terrein leiden, of wel door middel van haar kracht weerstand moeten breken, om iets te weten te komen. De opmerking, dat zuinigheid met het uitzenden der afdeelingen betracht moet worden, om zooveel mogelijk sabels aan het eventueel gevecht te doen deelnemen, zal eene vingerwijzing zijn, om bij onze zwakke cavalerie niet dan in de uiterste noodzaak van verkenningsdetachementen gebruik te maken.

De zelfde opmerking is ook eene aanwijzing om in een cavaleriegevecht toch vooral niet te veel bedekking aan de artillerie te geven. Een eskadron is beslist te veel; elke sabel is hoogst noodig bij het cavaleriegevecht. Heeft de samenstoot eene gunstige wending genomen, dan loopt de artillerie ook geen gevaar. In het omgekeerde geval is er weinig kans op hare redding. Cavaleriemitrailleurs kunnen thans deze taak overnemen.

De brigadegevechtsoefeningen werden de meest belangwekkende gedeelten der afgelooopen cavaleriemanoevres. Reeds het feit, dat ook eens de gevechtswerkzaamheid der brigade onder de oogen gezien werd, verdient ten volle toejuicing en waardeering. Er is nu eene basis gelegd, waarop voortgebouwd moet worden, totdat de in oorlogstijd te formeeren brigade een werktuig in handen van den B. C. zal zijn geworden, waarmede hij de verschillende gevechtsoopdrachten met de minste kans op verliezen kan ten uitvoer brengen. Ik noem hier met opzet *de in oorlogstijd te formeeren brigade*, aangezien hare organisatie afwijkt van de samenstelling der brigaden, welke thans op het manoeuvre-terrein zijn opgetreden. Dat dit grooten invloed heeft op de beginselen, die aan het cavaleriegevecht een zeker karakter zullen verleenen en dus ook op de leiding, kan niet ontkend worden. Doch hierover later.

De groote massa's cavalerie, dat zich aan onze oogen ontplooiden, zullen menig hart van trotsch gevoel hebben doen kloppen, maar ook menigeen tot nadenken hebben gestemd. Kon de verzamel-formatie nabij het gevechtveld wel gebruikt worden met het oog op 's vijands mitrailleur- en geschutvuur? Hadden de pelotonscolonnes niet méér op prijs moeten worden gesteld? Zal het gevecht zich langzamerhand ontwikkelen, zooals op 13 September, of moet de geheele kracht zonder voorbereiding in één tempo worden ingezet? Was de aangenomen gevechtsformatie niet te compact, bood zij geen groot doel aan 's vijands vuur? Was de drang naar open terrein niet te overdreven? Speelt de reserve geen belangrijker rol? Vele vragen dus, welker beantwoording een ieder kan toetsen aan de door hem gegeven of uitgevoerde bevelen en dan wellicht eene volgende maal op andere wijze zullen worden opgelost.

»Se sentir bien commandé, là est tout le secret des succès obtenus à la guerre» geldt in de eerste plaats voor cavalerie-afdeelingen, die contact met de blanke wapenen zoeken, ondanks de tegenwoordige machtige vuuruitwerking en de ongunstige terreinen.

Moet men geen vertrouwen krijgen in een commandant, die aan al die verschillende moeilijkheden het hoofd weet te bieden en door juiste aanwijzingen in elken bijzonderen toestand zijn formatie en bewegingen aan de mogelijke gevaren weet aan te passen?

Er wordt gesproken van mogelijke gevaren, omdat het artillerie-infanterie- en mitrailleurvuur eene vernietigende uitwerking op groote gesloten massa's heeft. Hieraan mag de brigade niet worden blootgesteld, zelfs niet aan de kans om in dergelijken toestand onder een vuuroverval te geraken.

»Man wird daher im Vormarsch gegen den Feind die Entfaltung vornehmen und Deckung im Gelände suchen müssen, sobald man darauf rechnen kann in dem Wirkungsbereich der feindlichen Artillerie einzutreten. Lieber zu früh, als zu spät das Auseinander-ziehen anordnen». Het zelfde geldt natuurlijk tegenover te verwachten

vuur uit mitrailleurs, van infanterie, wielrijders of afgezeten cavalerie. »Man musz immer bedenken, dasz es viel schwieriger und gefährlicher ist, eine Kavallerie-Masse vor dem Feinde zum Gefecht aus einander zu ziehen, als sie aus einer nicht alzu groszen Trennung gegen den Feind zu gemeinsamer Wirkung zu vereinigen.« (Reiterdienst, BERNHARDI).

Niet ten onrechte hecht men in Duitschland eene bijzonder groote waarde aan de »*Bereitstellung zur Attacke*«, d. i. aan de formatie in eene gedekte opstelling, van waaruit de cavalerie, direct rekening houdende met mogelijk vuur, in een bewegingsvorm vooruitgaat, om den gevechtsvorm aan te nemen, wanneer de commandanten der gevechtsgroepen het oogenblik daartoe gekomen achten. Het natuurlijk gevolg is, dat een cavalerie-commandant en eventueel de ondercommandanten in elk bijzonder geval slechts ter plaatse hunne aanwijzingen kunnen geven en nimmer voor eene groote massa eene zelfde bepaalde gevechtsformatie mogen voorschrijven, een vorm, die op het gevechtveld in de meeste gevallen, hetzij door het terrein, hetzij door vuur, onpractisch en dus onbruikbaar zal blijken. (234, O. C. R. II.) Zelfs tegenover vijandelijke cavalerie is dit thans, zooals vroeger immer geschiedde en reglementair was voorgeschreven, niet meer mogelijk. Worden overal niet snel verplaatsbare vuurkrachten aan de cavalerie in ruime mate toegedeeld? Moet daardoor niet noodzakelijk het karakter van het cavaleriegevecht veranderen? »Wir können niemals in voraus wissen, zu welcher Art von Gefecht es kommen wird. Die Art, wie der Gegner uns entgegentritt, ist dafür entscheidend.« (BERNHARDI, Mil. W. Bl., 97, 1910.) De zelfde schrijver waarschuwt in zijn laatst verschenen werk tegen het onbezonnen voorwaarts gaan en acht een inleidend gevecht noodzakelijk, om den toestand op te helderen en het risico te verminderen. »Das scharfe Heranfühlen an den Gegner mit dem Karabiner wird ja in den meisten Fällen bald Klarheit schaffen.« Is dit geen aanwijzing voor de wijze van inzetten van zwakke cavalerieafdeelingen, zooals die, waarover wij beschikken, en is hier geen aanhechtspunt te vinden voor het gebruik der wielrijders, om deze afdeelingen met de inleiding te belasten en de cavalerie in haar geheel voor den aanval beschikbaar te houden?

Maar... revenons à nos moutons! De slotsom der redeneering is, dat de brigade onmogelijk met een vaststaand schema van gevechtsvoering hare gevechtsoopdrachten kan vervullen. Bij herziening moet O. C. R. II hiermede rekening houden.

»Wo nur das Talent, der Leiter unserer Handlungen sein kann, müssen begreiflich Regeln sparsam und dürftig ausfallen. Das wahre Talent schafft sich selbst die Regel für jeden fraglichen Fall, das falsche klebt an der Regel und macht einen Miszgriff über den anderen.«

Gevaarlijk is in dit opzicht punt 181 der regimentsschool; goed bedoeld, doch meermalen verkeerd begrepen. Het is een punt, dat over teekens handelt en niet over noodzakelijke opvolging van gevechtsvormen bij een aanval.

De formatie van groote afdeelingen cavalerie in ééne massa op meerdere liniën (Treffenformation) moet niet alleen veroordeeld worden wegens het groote doel, dat zij aan het vijandelijk vuur biedt, zij geeft het verwonderlijke beeld, dat het *meest offensieve Wapen* in een *defensieven vorm* in het gevecht treedt (Kav. Mon., Dec. 1908). In groepeerings I teekent zich eene afwachter houding, eene menigmaal ongemotiveerde angst voor de vleugels; deze vorm komt geenszins te gemoet aan den eisch om het gevecht concentrisch te voeren. Integendeel »Staffelung führt höchstens zu exzentrischen Attacken und damit in ungünstige taktische Lage« (BERNHARDI). Zie bijvoorbeeld II. Het gevolg is, dat men in elkaar gedrukt wordt, zooals een der cavaleriegevechten ook thans heel aardig aanwees.

Een ander nadeel is, dat de eskadrons bij *a* niet in staat zijn om een flankaanval te verrichten, daarvoor zijn zij *te ver achter om tijdig vóór den hoofdaanval de vijandelijke flank te winnen*. De cavalerie-Ct. doet door deze opstelling *vrijwillig afstand* van een middel, om de *offensieve handeling in al haar kracht door te voeren*. Het eenige nut, dat zij- en achterwaarts opgestelde eskadrons hebben is flankbeveiliging. Deze afdeelingen voor flankbeveiliging mogen echter pas uitgezonden worden bij dreigend gevaar, nimmer zonder bepaalde reden! Het uitvoeren van een flankaanval uit deze achterwaartsche opstelling is onmogelijk; het verlengen der 1ste linie gaat reeds met de grootste inspanning gepaard. De diepte-opstelling, die noodig is, om aan verrassingen het hoofd te bieden, gevolg van het karakter van ontmoetingsgevecht, dat, de samenstoot zal dragen, moet door het achterhouden van reserve(s) worden verkregen.

BERNHARDI komt de offensieve natuur der cavalerie te hulp door zijn Vorwärtsstaffelung. (III en IV.)

1°. Zij beveiligt de flank beter.

2°. Zij bemoeilijkt offensieve omvatting.

3°. Zij verhindert eene vijandelijke bedreiging.

Het is de vorm, die een cavalerie-Ct. kiest, wanneer hijzelf het initiatief wil bewaren. Het is de sterkere vorm, die niet angstig afwacht, doch slaat! Deze opstelling is gemakkelijk in te nemen uit die, waarin de groepen op gelijke hoogte marcheeren; de concentrische aanval is er meer door gewaarborgd, vooral wanneer aanvankelijk groote tusschenruimten worden genomen, hetgeen tevens aan de mindere kans op verliezen ten goede komt. Een flankaanval, op welken vleugel ook, kan nog betrekkelijk laat bevolen worden.

Het groote voordeel van den concentrischen aanval, de naar verhouding verminderde kwetsbaarheid, de gemakkelijheid, waarin eene dergelijke formatie van dekkingen in het terrein kan gebruik maken, *dwingen* den cavalerie-Ct. om in de meeste gevallen *zijn groepen in het gevecht naast elkander op te stellen*. Dan kan hij, met méér kans van slagen, eene der vleugelgroepen met den flankaanval belasten.

Het verdient echter de voorkeur deze vleugelgroep reeds van te voren voorwaarts te brengen.

Elke groep zorgt voor het eigen ondersteuningseskadron, waardoor dit eskadron onmiddellijk na den opmarsch ter beschikking is, en eene vluggere verzameling der afzonderlijke regimenten gewaarborgd wordt. De vleugelgroep zorgt voor eigen flankbeveiliging door het c. q. uitzenden van eene defensieve flank.

Er is echter nog eene belangrijke reden, om de zoogenaamde vleugelsgewijze opstelling toe te passen.

Vindt men overal uitgezochte aanvalsterreinen voor groote massa's cavalerie? (Zooals een *gedeelte* der Schajksche heide, waarheen men drong, omdat de rest onbruikbaar was voor de »Treffenformation«.) Zal een vijand zich op dit open terrein laten lokken, gevolg gevende aan de invitatie van zijn partner, om hier volgens de antieke kunst den strijd aan te binden (afwachtede houding op den 2^{en} manoeuvre-dag!)? De bebouwdheid en de ontginningen doen in ons land voor die voorstanders het ergste vreezen.

Wij zullen het beeld aanschouwen van min of meer gelijktijdige gevechten in elkanders nabijheid, ingeleid en doorgevoerd door de verschillende groepen, doch tot het gevecht aangezet volgens ééne leidende gedachte, die van den cavalerie-C^t. die door middel van gevechtso opdrachten zijn ondercommandanten aanwijzingen gaf (233 O. C. R. II).

Is er weinig tijd voor den opmarsch onder eene vijandelijke bedreiging, dan vormt bij eene brigade het voorste regiment de 1ste linie, terwijl volgende afdeelingen zorgen voor ondersteuningseskadrons, verlenging der 1ste linie en reserve.

Bij onbekende toestanden en doorsneden terreinen zal menigmaal tot verdeling der reserven overgegaan moeten worden. De cavalerie-C^t. zal niet altijd uit zijn laatste standplaats bij de reserve een voldoende overzicht over het geheele gevecht kunnen hebben, om naar behoefte gedeelten der reserve in te zetten. Wenschelijk zou het dus zijn, dat elke groep, wanneer zij sterk genoeg was, voor de doorvoering van het gevecht eene eigen kleine reserve zou kunnen afscheiden, afgezien van de algemeene reserve, die de cavalerie-C^t. te zijner beschikking houdt.

In het cavaleriegevecht moet *de tactische orde des vijands vernietigd worden*; daarvoor is bij den samenstoot groote geslotenheid noodzakelijk. De vijand moet teruggeworpen worden, men moet niet naar een handgemeen zoeken. Breekt de vijand er door heen, dan moet onmiddellijk eene afdeeling gereed staan, om hem terug te werpen, terwijl openingen in de 1ste linie vóór den samenstoot moeten zijn aangevuld.

Ondersteuningseskadrons recht achter de aanvallende linie zijn bij dit beginsel onontbeerlijk. Deze uitstekende maatregel werd bij de brigadeoefening gevolgd. Het O. C. R. zal zeker wel hieraan te gemoet willen komen.

En nu zou ik willen terugkomen op de organisatie der brigades bij de afgelopen manoeuvres en de in oorlogstijd te formeeren brigade. De beide eerste bestonden uit 2 regimenten à 4 eskadrons, de laatste zal waarschijnlijk 4 regimenten à 3 eskadrons tellen.

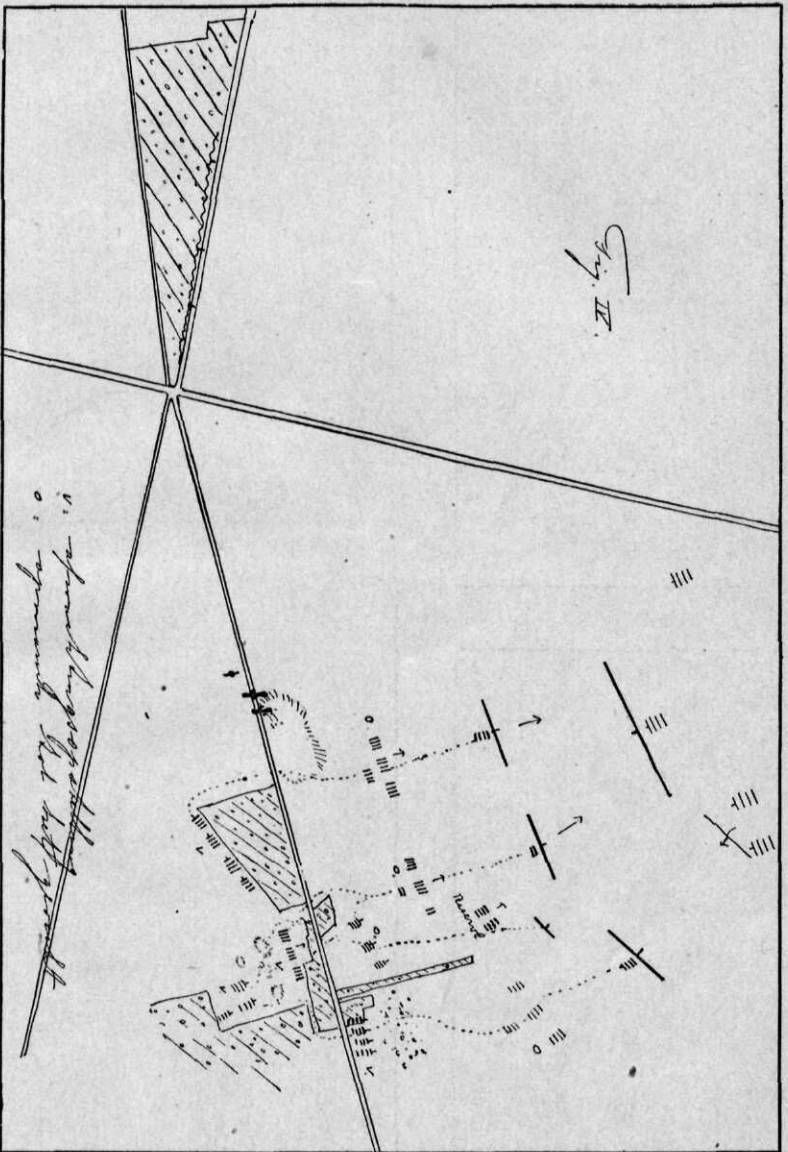
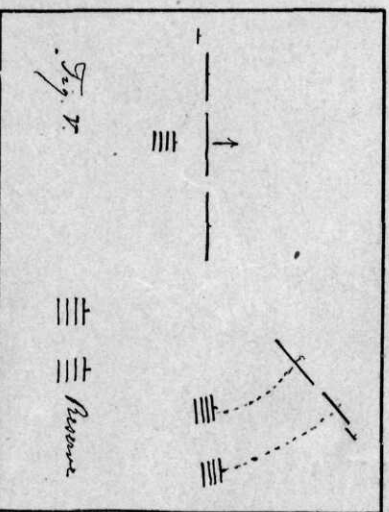
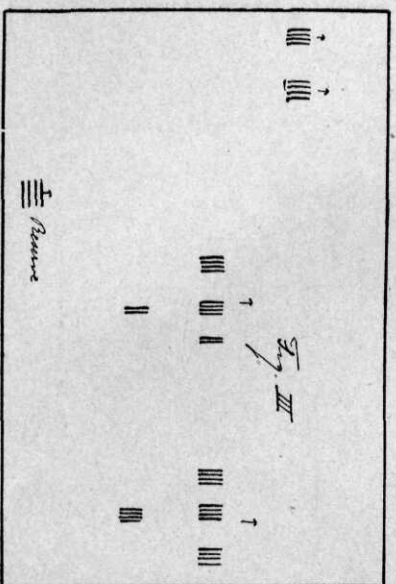
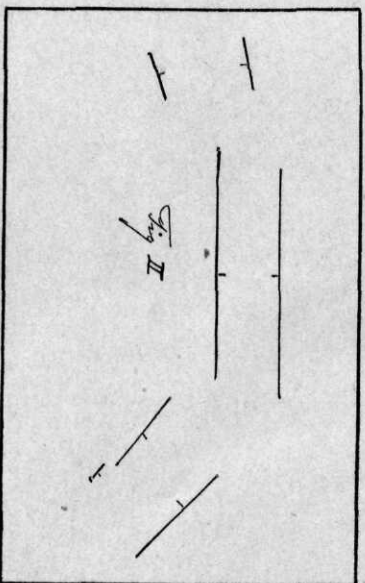
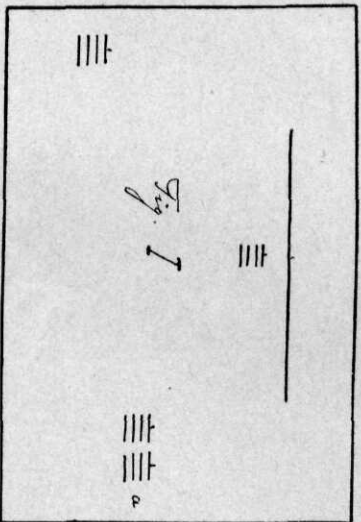
Uit bovenstaande regelen is af te leiden, dat in de toekomst de vleugelsgewijze indeeling gevolgd zal moeten worden, niet alleen wegens de onmiskenbare voordeelen, doch in grootere mate gedwongen door het inleidend vuur, dat van des vijands hulpwapens is te verwachten. Dit voorop stellend, is verder gebleken, dat de groepen zelf zoo veel mogelijk in de middelen tot doorvoering van het gevecht in de hun aangegeven richting moeten voorzien. *Dit eischt eene minimum-sterkte dier groepen* voornamelijk in doorsneden terrein, dat eene ondersteuning door de reserve bemoeilijkt.

Eene brigade van 2 regimenten à 4 eskadrons neemt bij voorbeeld de formatie aan als in V. Doch hoe, wanneer de regimenten slechts 3 eskadrons tellen? Is het te weinig gezegd, dat het door de noodzakelijkheid opgedrongen beginsel thans gevaar loopt niet volledig te kunnen worden toegepast? Pleit dit niet in de eerste plaats voor regimenten à 4 eskadrons (dat wil zeggen bij eventueel grootere lichten in de toekomst, de oprichting van vier 5e eskadrons)? Doch in de tweede plaats vraagt het, zoolang wij nog moeten roeien met de riemen, die wij hebben, eene grondige studie, hoe de *4 regimenten à 3 eskadrons* onder ééne leiding met inachtneming der nieuwere beginselen op het gevechtveld zullen moeten worden ingezet. Onze brigadeschool moet daarmede rekening houden. Dat eene volgende cavalerie-oefening ons vertoon de gevechtswerkzaamheid dezer brigade met het gecombineerd regiment als tegenpartij! Wanneer dan ook eens gedurende één of twee dagen de reeds groote slagvaardige toestand door verkennings- en veiligheidsmaatregelen gedurende den nacht mocht worden verhoogd, meerdere aandacht kon worden gevestigd op den gevechtstrein en de munitie-aanvulling, dan ligt nog een rijk programma voor vruchtbare oefeningen in het verschiet.

September 1910.

W.

Geweer-Mitrailleurs, Stelsel MADSEN, in het Buitenland.

Revue der Literatuur, 1902—1910,

DOOR

J. H. BOEIJE,

Kapitein aan de Normaal-Schietschool.

(Vervolg van blz. 705.)

II. PROEVEN IN DENEMARKE EN ZWEDEN.

De Koninklijke Deensche Infanterie-Schietschool bracht omtrent eene proefneming met een 6,5 mM. geweer-mitrailleur, stelsel MADSEN, met magazijnen voor 30 patronen, gehouden den 15^{en} Mei 1902, het volgende rapport uit.

I. *Spreiding bij het vuren schot voor schot.*

Afstand 300 M. Windsterkte 2 M.

a. Geweer-mitrailleur op driepoot. 20 schoten. $HS_{50} = 9$ cM.; $BS_{50} = 6$ cM.; $R = 13$ cM.

b. Schutter in liggende houding. Geweer-mitrailleur slechts op de steunijzers rustende. 20 Schoten. $HS_{50} = 8$ cM.; $BS_{50} = 10$ cM.; $R = 16$ cM.

Ter vergelijking wordt opgegeven voor het Deensche infanteriegeweer M. 1889: $HS_{50} = 9$ cM.; $BS_{50} = 8$ cM.; $R = 14$ cM.

II. *Spreiding bij automatisch vuur.*

Afstand 300 M.

a. Geweer-mitrailleur op driepoot, zoodanig »dass die Seitenbewegungen der Waffe frei sind, die Höhenbewegungen dagegen durch eine Schraube fixiert«.

30 Schoten (een magazijn). Tijd 3 seconden. $HS_{50} = 17$ cM.

b. Schutter in liggende houding. Geweer-mitrailleur slechts op de steunijzers rustende.

30 Schoten (een magazijn). Tijd ± 3 seconden. $HS_{50} = 20$ cM.

III. a. Eene halve minuut automatisch vuur op eene tirailleurlinie van 30 genummerde figuren (afstand?), ééne figuur per M. Afstand 500 M. Schutter in liggende houding. Geweer-mitrailleur slechts op de steunijzers rustende. Aantal schoten 86; aantal treffers 24; getal getroffen figuren 15. De treffers in figuren 1, 3, 4, 6, 7, 9, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 25.

De juiste afstand was den schutter onbekend. Melding van den waarnemer: grootste deel der schoten min (gebezigd vizier?).

b. 1 Minuut automatisch vuur op 3 schijven, achter elkaar opgesteld met onderlingen afstand van 50 M., iedere schijf hoog 1,88 M., breed 14 M. Afstand?

Schutter in liggende houding. Geweer-mitrailleur rustende op de steunijzers.

Aantal schoten 210; treffers in de voorste schijf 39; in de middelste 53; in de achterste schijf 63; totaal 155.

Voor een groot gedeelte komen deze opgaven ook voor in de Artilleristische Monatshefte, N°. 8, 1907, van de hand van den Oberleutnant KOCH van de Duitsche veldartillerie.

Het Militär-Wochenblatt, 1904, N°. 74, blz. 1871, ontleende het volgende omtrent Denemarken aan het Norsk Mil. Tidsskrift:

»Bereits im Jahre 1902 fanden die ersten Versuche mit Maschinengewehren auf der Insel Amager statt (zu denen HOTCHKISS, MAXIM und SKODA Geschütze geliefert hatten), die sich nicht nur auf die Abgabe von Schüssen, sondern auf Beweglichkeit in verschiedenartigstem Gelände, Haltbarkeit u. s. w. erstreckten. Die bezüglich Fahrversuche u. s. w. fanden beim Garde-Husarenregiment statt. Die Mitrailleusen wurden teils auf einen vierspännigen Fahrzeug angebracht, teils durch Pferde auf besonders eingerichteten Sätteln fortbewegt, ebenso folgte die Munition auf Packpferden. Geschütz- wie Munitionspferde wurden geführt.

Das Rekylgewehr, das nicht viel länger ist als der Dienstkarabiner, wurde dagegen, durch den Bedienungsmann am Sattel festgeschnallt, zu Pferde mitgeführt. Auch ein Teil der Munition befand sich auf diesem, während deren grösster Teil durch ein besonderes Munitionspferd getragen wurde.

Der Wettstreit schwankte zuletzt noch zwischen der HOTCHKISS-Mitrailleuse auf Räderlafette und dem Rekylgewehr; die anderen Systeme waren, verschiedener Mängel halber, bereits ausgeschieden. Um eine endgültige Entscheidung herbeizuführen, wurde eine aus 1 HOTCHKISS-Mitrailleuse und 3 Rekylgewehren bestehende Maschinengeschützabteilung gebildet, die an den Kavallerieübungen von 1903 in Jütland teilnahm. Während dieser und den späteren Kantonnementsübungen auf Seeland soll sich die Ueberlegenheit des Rekylgewehrs durchaus erwiesen haben. Beide Waffen konnten allerdings bereits nach 20 Sekunden den ersten Schuss abgeben, die Räderlafette der Mitrailleuse bot indessen ein grösseres Ziel als das Gewehr, liess auch diesem gegenüber, namentlich in dichtem Unterholz, an Beweglichkeit zu wünschen übrig. Auch in bezug auf Treffsicherheit ging das Rekylgewehr bei einem Wettschieszen bei Borris als Sieger hervor. Als Ziel dienten Kolonnen- und Schützenscheiben. Abgegeben wurden mit der HOTCHKISS-Mitrailleuse 864 Schuss mit 95 Treffern = etwa 11 Prozent; dem Rekylgewehr 540 Schuss mit 95 Treffern = 18 Prozent. Die gleichzeitig dort befindlichen Infanterieabteilungen verfeuerten 24755 Patronen, mit denen 3850 Treffer (= etwa 16 Prozent) erzielt wurden. . . . « Tijd? Sterkte aan infanterie? Afstand?

Dit relaas komt ook voor in v. LÖBEL's Jahresberichte 1904, Handfeuerwaffen, Dänemark.

De zelfde Jahresberichte vermelden nog, onder het hoofd: »Das Heerwesen Dänemarks, 1904«:

»In het jaar 1903 hielden 2 Jutlandsche cavalerie-regimenten en 1 Funensch cavalerie-regiment gevechtsschietoefeningen bij Borris (in Jutland), aan welke oefeningen bij wijze van proef deelnamen een HOTCHKISS-machinegeweer op veldaffuit en eene afdeeling Rekylgeweren. In het jaar 1904 schoten de Seelandsche cavalerie-regimenten bij Frederiksværk (op het eiland Seeland), waarbij eveneens Rekylgeweren werden gebruikt.«

Het D. R. S. maakte indertijd het volgende uittreksel openbaar uit het rapport omtrent de proefneming met den geweer-mitrailleur (8 m.M.) bij het Koninklijke Deensche Huzarenregiment, gehouden in den loop van den zomer en gedurende de groote manœuvres in October van het jaar 1903.

Proeven.	Afstand in M.	DOEL.	Aantal schoten.	Aantal treffers.	o/o	Tijd in sec.	SOORT VAN VUUR.
1.	300	1 kopschijf.	14	14	100	10	Schot voor schot.
2.	300	als boven.	40	37	92½	25	als boven.
3.	500	5 kopschijven.	10	3	30	6	als boven.
4.	500	als boven.	10	8	80	8	als boven.
5.	300	schijf, 2 M. hoog en 5 M. breed.	200	70	35	62	Automatisch.
6.	300	als boven.	20	6	30	2	als boven.
7.	300	als boven.	20	12	60	2	als boven.
8.	300	als boven.	140	50	36	38	als boven.
9.	400	als boven.	20	20	100	2	als boven.
10.	400	als boven.	20	20	100	2	als boven.
11.	400	als boven.	40	30	80	6	als boven.
12.	400	als boven.	140	72	51,4	42	als boven.
13.	200	3 kopschijven.	168	165	98	25	als boven.
14.	200	als boven.	120	110	91,7	20	als boven.
15.	300	als boven.	48	48	100	6	als boven.
16.	300	als boven.	20	20	100	2	als boven.
17.	300	als boven.	20	20	100	2	als boven.
18.	400	als boven.	40	30	75	16	als boven.
19.	400	als boven.	20	20	100	2	als boven.
20.	500	schijf, 2 M. hoog en 5 M. breed.	400	296	75	85	als boven.

Ook de Oberleutnant KOCH van de Deutsche veldartillerie vermeldt de uitkomsten van deze proeven in de Artilleristische Monatshefte, N°. 8, 1907, en geeft op voor het tijdvak van de proefneming Augustus 1903.

Proeven 13, 16 en 19 vindt men opgegeven in STREFFLEUR's Oesterreichische Militärische Zeitschrift, Juli-Heft 1905, en in het Wetenschappelijk Jaarbericht 1906—1907, blz. 79, van de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

De zelfde aflevering van STREFFLEUR bevat de proeven 5 en 20, met foutieve opgave voor de schijfoppervlakte.

Het Militär-Wochenblatt, N°. 98, van 12 Augustus 1905, neemt die opgaven uit STREFFLEUR over, met foutieve aantekening betreffende den afstand bij proef 20.

De inhoud van het betreffende artikel in het Militär-Wochenblatt vindt men terug in Heft 11 van de Mitteilungen van 1905 en in V. LÖBELL's Jahresberichte voor 1905, blzn. 380 en 381.

STREFFLEUR, Juli-Heft 1905, oordeelt »die Schuszarbe auch im automatischen Feuer eine genügend dichte».

Het D. R. S. geeft verder eenige uitkomsten van proeven omtrent de spreiding, genomen in den zomer van 1905 door de Koninklijke Artillerie-Commissie in Stokholm. De proeven waren vergelijkend tusschen den HOTCHKISS-mitrailleur op affuit en den geweer-mitrailleur zonder affuit.

Afstand in M.	Geweer-Mitrailleur.		Hotchkiss.	
	HS in cM.	BS in cM.	HS in cM.	BS in cM.
500	120	130	150	125
600	120	130	150	125
700	120	130	155	125
800	125	130	165	130
900	135	135	180	140
1000	150	145	200	155
1100	195	145	225	175
1200	195	150	255	200
1300	225	205		
1400	300	275		
1500	410	350		
1600	555	450		

N. B. Vergelijk de opgaven van deze tabel met die van de tabel, welke later volgt.

Deze opgaven komen gedeeltelijk ook voor in de Artilleristische Monatshefte, N°. 8, 1907 (Oberleutnant KOCH). Als BS. op 1200 M. voor den geweer-mitrailleur wordt aldaar opgegeven 180 cM. en niet 150 cM.

Opmerkingen van de Commissie:

1. De hoogtespreiding is bij den geweer-mitrailleur veel minder dan bij het HOTCHKISS-machinegeweer.

2. De geweer-mitrailleur heeft in het bijzonder als cavalerie-wapen groote voordeelen boven den HOTCHKISS-mitrailleur.

3. De geweer-mitrailleur heeft slechts een gewicht van $7\frac{1}{2}$ KG. tegenover 50 KG. bij den HOTCHKISS. Met geweer-mitrailleurs kan

men altijd door het terrein sluipen, zonder bemerkt te worden, voordat het vuur geopend is, hetwelk eene onmogelijkheid is met den HOTCHKISS.

4. Als bedieningsmanschappen zijn drie man per geweer-mitrailleur voldoende, daarentegen worden 10 man voor één HOTCHKISS vereischt.

5. De geweer-mitrailleur is veel goedkooper dan de HOTCHKISS, en toch levert hij gelijke vuurwerking, als het vuur niet langer duurt dan ééne minuut.

6. De geweer-mitrailleur biedt den vijand een zeer klein doel.

7. De vijand kan niet waarnemen of de cavalerie al dan niet geweer-mitrailleurs medevoert, voordat het vuur geopend is.

Een Zweedsch periodiek bevat het volgende betreffende de proefneming bij Rosersberg:

»Bij de vergelijkende proeven bleek:

dat de Deensche geweer-mitrailleur, bediend door een goed opgeleid schutter, grootere trefzekerheid heeft dan het HOTCHKISS-machinegeweer (zie de tabel hierachter);

dat het Deensche Rekylgeweer met zorg bewerkte munitie vereischt.

Wat de trefresultaten aangaat, valt op te merken, dat deze bij den Deenschen geweer-mitrailleur meer dan bij het HOTCHKISS-machinegeweer van de geoefendheid van den schutter afhankelijk zijn, »denn ein geübter Schütze kann bei ersterer den Vibrationen der Waffe besser entgegenwirken als bei letzterer.« Het eerste wapen schijnt dus beter geschoolde schutters te eischen dan het andere. Met betrekking tot den duur van de vuurwerking werd de opmerking gemaakt, dat het niet raadzaam is, met den Deenschen geweer-mitrailleur meer dan 250 schoten (10 magazijnen) in ééne serie af te geven.

Door de ervaring, die men bij voorafgaande schietproeven met den HOTCHKISS-mitrailleur opgedaan heeft, kan men met betrekking tot den duur van de vuurwerking der beide wapens een parallel trekken. Gebleken is dan, dat ongeveer 3 wapens van het Deensche type noodig zijn, om zich in dit opzicht met één machinegeweer, type HOTCHKISS, te kunnen meten.

De Deensche geweer-mitrailleur eigent zich slechts, om gedurende zeer korte tijdruimten — telkens hoogstens ééne minuut — te vuren; als het echter om zulk eene *oogenblikkelijke* krachtsontwikkeling gaat, dan staat hij bij het HOTCHKISS-machinegeweer niet achter.

Geldt het intusschen eene grootere krachtsontwikkeling, die meer tijd in beslag neemt, dan heeft men te rekenen met de vroeger vermelde verhouding tusschen beide wapens: 3 tegen 1.

De Deensche geweer-mitrailleur kan om bovengenoemde redenen slechts als voor de cavalerie geëigend worden beschouwd, doch als cavalerie-wapen verdient hij dan ook verreweg de voorkeur:

1. Hij is buitengewoon licht, weegt namelijk slechts 7,5 KG., tegen 50 KG. voor een zwaren mitrailleur. Deswege moet het wel gemak-

kelijker zijn, met den Deenschen geweer-mitrailleur in het terrein voorwaarts te sluipen, om verrassend aan te vallen.

2. Hij vereischt slechts geringe sterkte voor de bediening; men kan namelijk daartoe per wapen rekenen 3 man, tegenover 9 à 10 bij den HOTCHKISS-mitrailleur.

3. Hij is goedkoop.

4. Hij biedt een kleiner doel.

5. De vijand kan niet onderscheiden, of hij met geweer-mitrailleurs dan wel met afgezeten cavalerie (zonder deze Wapens) te doen heeft.

Deze omstandigheden in aanmerking genomen, zou het verkeerd zijn, de waarde van de Deensche wapens te onderschatten op grond dat »unter gewissen strategischen Verhältnissen« meerdere hunner noodig zijn, om één mitrailleur van het zwaardere type te vervangen. Eene vergelijking tusschen drie wapens van het lichtere type en één zwaar machinegeweer is volkomen gerechtvaardigd, en bij zulk eene vergelijking komt de voorkeur toe aan de eerste wapens.

De Deensche geweer-mitrailleur schijnt alzoo voor de cavalerie beter geschikt te zijn, en deswege moeten wij proeven op grooter schaal voorslaan, b.v. door aankoop van geweer-mitrailleurs met bijbehorende uitrusting voor een geheel cavalerie-regiment.

Enkele kleine wijzigingen komen gewenscht voor:

1. De pooten moeten uit- (in-)schuifbaar zijn, zoodat ze met $\frac{1}{3}$ van de tegenwoordige lengte kunnen worden vergroot of verkort.

Als zoodanig komen de steunijzers tegenwoordig voor en zijn ze door mij beschreven. Vroeger waren de steunen massief (ééne hoogte). Het verlangen, de tromp van het wapen c. q. meerdere (mindere) hoogte boven den grond te kunnen geven, werd ook elders kenbaar gemaakt. Vergelijk Indisch Militair Tijdschrift, N°. 6, 1908, blz. 575: »Het zou volgens den Agent (den Vertegenwoordiger van het Dansk Rekylriffel Syndikat in Oost-Azië, den Deenschen Premier löjtnant W. M. Baron HAXTHAUSEN) aanbeveling verdienen, indien de vork zoodanig werd ingericht, dat zij b.v. op 3 verschillende hoogten kon worden gesteld«.

»2. Die hintere Fläche des Kolbens sollte mit einem Lederkissen versehen und die Schulterlehne doppelt so breit gemacht werden«.

»3. De kolfhals zou flauw geribd moeten zijn, opdat de schutter hem beter kunne aanvatten«.

»4. Die Befestigungsteile für den Putzstock sollten am Laufrohr angebracht werden. Der Putzstock müsste aus Messing, die Magazine von dunkler Farbe sein«.

Daarop volgt dan eene tabel betreffende de spreidingen:

Tabelle über H_{50} und B_{50} in Centimetern.

ENTFERNUNG. METER.	D. R. S.		HOTCHKISS	
	H_{50}	B_{50}	H_{50}	B_{50}
500	120	130	150	125
600	120	130	150	125
700	120	130	155	125
800	125	130	165	130
900	135	135	180	140
1000	150	145	200	155
1100	170	160	225	175
1200	195	180	255	200
1300	225	205		
1400	300	275		
1500	410	350		
1600	555	450		

Ter vergelijking voor de proefnemingen bij de Zweedsche artillerie met den geweer-mitrailleur, stelsel MADSEN, en den HOTCHKISS-mitrailleur, nemen wij een en ander over uit La Belgique militaire, 4 Juli 1909, ontleend aan het »Artilleri-Tidskrift«, aflⁿ. 4 en 5, 1906, Stockholm:

»On tira d'abord à de courtes distances (300-500 m.) et on obtint les résultats suivants: à 300 m. 93 p. c.; à 400 m. 83 p. c.; à 500 m. 65 p. c. de coups portants. La cible avait 1.7 m. de hauteur et 1.4 m. de largeur. On observa qu'un chargeur contenant 30 cartouches fut épuisé en 3 secondes, ce qui est le minimum de temps enregistré pour une telle opération.

La commission jugea qu'après quelques modifications insignifiantes, le fusil-mitrailleuse devait devenir une arme excellente, et proposa d'ajourner la commande de mitrailleuses lourdes en attendant le résultat de ces modifications.

Du 25 au 31 juillet, une nouvelle épreuve fut subie à Rosersberg, ou on tira 2,500 coups à des distances de 500-1,800 m. alternant avec le fusil-mitrailleuse et la mitrailleuse HOTCHKISS, afin de pouvoir comparer la justesse de tir de ces deux armes.

Les chiffres mentionnés ci-dessous montrent que la mitrailleuse HOTCHKISS a une dispersion plus grande que le fusil-mitrailleuse danois.

DISTANCES.	Le fusil-mitrailleuse danois.		La mitrailleuse Hotchkiss.	
	H 50	L 50	H 50	L 50
500	125	125	137	125
600	112	125	150	115
700	150	150	150	125
800	100	130	200	175
900	137	137	200	137
1000	160	125	175	150
1100	195	225	190	200
1200	195	150		150
1300	200	200		
1400	550	275		
1500				
1600	500			

A cause de la dispersion en dehors de la cible, il a été impossible d'obtenir partout des chiffres exacts.

Vaak zonderlinge getallen. Vergelijk de vroeger vermelde.

Op vergelijkende proeven tusschen geweer-mitrailleurs en zware HOTCHKISS-mitrailleurs wijzen met een enkel woord nog een aantal militaire maandschriften en couranten, b.v. Deutsche Waffenzeitung, 25 Februari 1908:

Bei einem Vergleichsschiessen, das in Dänemark zwischen MADSEN-Gewehren und HOTCHKISS-Maschinengewehren abgehalten wurde, zeigte sich das erstere überlegen in der Wirkung.

(Wordt vervolgd.)

Het hoofdaanvalsfront van Port Arthur en zijn nabijverdediging.

DOOR

D. VAN DEN BERG,

Eerste Luitenant-Adjutant b/h Regiment Genietroepen.

Het beleg van Port Arthur, de eenige groote belegering van de laatste tientallen jaren, vormt begrijpelijkerwijze de basis van alle beschouwingen, welke in de tegenwoordige literatuur over vestingoorlog en vestingbouw worden gehouden. Weliswaar, wordt de waarde van de daaruit te trekken leeringen niet door alle deskundigen even hoog aangeslagen, in verband met de bijzondere omstandigheden, welke zich èn bij de inrichting der vesting èn bij de bewapening der beide tegenstanders voordeden. Doch ééne les wordt toch vrijwel algemeen aanvaard, n.l. dat in de belegering eener moderne vesting de strijd van nabij eene veel grootere plaats inneemt, dan men, gezien den vooruitgang der techniek in den laatsten tijd, had durven veronderstellen.

„De nabijverdediging (kan) in zichzelf de middelen vinden om, „onafhankelijk van den stand van den geschutstrijd, den beslissingsstrijd op korten afstand aanzienlijk te verlengen.

„Vooral dit laatste is eene geheel onverwachte uitkomst. Men had „het bij de hevige uitwerking der snelvurende wapenen van allerlei „soort, waarover men tegenwoordig kan beschikken, niet voor mogelijk „gehouden, dat twee partijen, wie het waarachtig niet aan doortastendheid, energie en doodsverachting ontbrak, maanden lang op „korten afstand (soms slechts van weinige tientallen meters) tegenover elkaar zouden kunnen standhouden; ... Dat werken met „sappen en tegensappen; het vernielen van contrescarpkoffers en „openen van wallen door middel van mijnen; het gebruik van hand„granaten; het verbitterd gevecht van man tegen man; het hard„nekkig en voet voor voet verdedigen van gedeelten van forten tegen „den reeds daarbinnen genestelden vijand; dat alles scheen niet meer „van onzen tijd. Port Arthur heeft het weder aan de orde van den „dag gesteld.”

Aldus schreef de toenmalige Luitenant-Kolonel der Genie C. J. SNIJDERS in het Wetenschappelijk Jaarbericht 1905—06 van de Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

In verband met het vorenstaande komt het niet onbelangrijk voor, hier een overzicht van de nabijverdediging van het hoofdaanvalsfront van Port Arthur te geven. Daarbij zij er de aandacht op gevestigd, dat, waar reeds tijdens den gewelddadigen aanval van 19

tot 24 Augustus eene bestorming van verschillende werken plaats vond, het begrip „nabijverdediging” min of meer ruim diende te worden opgevat en dus niet kon worden volstaan met de beschrijving van de allerlaatste krijgsverrichtingen, welke tot de overgave der vesting voerden.

I. TERREINBESCHRIJVING.

De 2 à 4 KM. ten noorden van de Oude Stad van Port Arthur gelegen Drakenbergen, waarop de versterkingen van het hoofdaanvalsfront waren aangelegd, strekken zich in twee scherp gescheiden ruggen over eene lengte van circa 7 KM. van de even bewesten den spoorweg stroomende Loen-ho in oostelijke en daarna zuidelijke richting uit tot aan de Ta-ho-baai. De voornaamste eigenaardigheid is, dat tal van min of meer geïsoleerde heuvels zich tot 60 M. en meer boven den hoogtekam verheffen; deze hebben op de toppen kleine, met rotsgruis bedekte plateau's.

De buitenste rug, waarvan de Wantai-Berg een van de hoogste toppen is, vormt een gesloten geheel en heeft aan de noord- en oostzijde tal van lange, vingervormige uitloopers, die met steile hellingen eindigen in de talrijke diepe kloven, welke zoowel evenwijdig aan, als loodrecht op de Drakenbergen het terrein doorsnijden. Deze uitloopers boden den Russen eene zeer geschikte gelegenheid voor den aanleg van zelfstandige werken, bestemd ter flankering van het voorterrein van den fortengordel.

Aan de zijde van de stad verlaten, uitgaande van Wantai en van den 1400 M. bezuiden Oost-Kikwanschan gelegen Gevaarlijken Berg, naar weerszijden hoogteruggen de Drakenbergen, en zetten zich, door diepe dalen daarvan gescheiden, als binnenste kam evenwijdig aan den hoofdrug voort. Op verschillende plaatsen is de binnenste rug lager dan de buitenste, sommige gedeelten echter (Besymjannaja—182 M.) beheerschen door hun grootere hoogte de op den voorsten rug aangelegde versterkingen en onttrekken voorts de ter eventueele ondersteuning van bedreigde punten op te stellen reserves aan het oog van den aanvaller.

Op de benedenhellingen der heuvels komen tal van donga's voor, dat zijn diep ingesneden regenwatergeulen, die meest op den overgang van de steilere naar de vlakkere gedeelten beginnen. Zij nemen benedenwaarts in breedte en diepte toe — de laatste bedraagt vaak 20 M. en meer — en hebben veelal steile, nagenoeg loodrechte wanden. Deze donga's, die in het algemeen de begaanbaarheid van het terrein sterk verminderen en uit de verte gezien op zwarte slangen gelijken, vormen in den regentijd (vooral Juli en Augustus) vaak eene zeer ernstige hindernis; in den drogen tijd (half October tot half April) kunnen zij echter dikwerf een aanvaller, als gedekte naderingsweg, uitnemende diensten bewijzen.

Vóór deze hoogten liggen in het Noorden op ruim 4 KM. afstand

de Wolfsbergen, waarop zich tijdens de belegering de voornaamste artillerie-stellingen der Japanners bevonden.

In de vlakke en in de dalen bestaat de bodem meest uit leem, gemengd met steenen. De bovenste steile berghellingen (vaak tot 50° toe) zijn veelal met rotsgruis bedekt, dat het loopen bemoeilijkt, terwijl op de toppen de naakte rotsgrond (kalk- of kwartsformaties) aan de oppervlakte komt.

De dorpen zijn vrij onaanzienlijk en bestaan uit, door muren omgeven, kleine boerderijen (impans), gebouwd uit leemtegels, aarde en stroo, soms ook breuksteen.

De wegen, ook de grootendeels het tracé van den alouden Mandarijnenweg volgende spoorlijn (enkel spoor), hadden vaak veel te lijden van de hevige regens, hetgeen in hoofdzaak daaraan was toe te schrijven, dat zij in het algemeen over het natuurlijke terrein voerden, dikwerf door de beddingen van uitgedroogde beken of dwars over hoogten. Alleen de Mandarijnenweg, die door de Russische troepen onderhouden werd en van bruggen voorzien was, verkeerde in beteren toestand.

II. ONTWORPEN VERSTERKINGEN.

Van de versterkingen, die vóór de vermeestering van Port Arthur door de Japanners in November 1894 de stad omgaven, was door de overwinnaars verreweg het grootste gedeelte verwoest. Behalve eenige kleinere werkjes was in hoofdzaak nog slechts aanwezig de »Chineesche Muur«, een 2,10 à 4,20 M. hooge en 4—6 M. dikke wal, die alle werken verbond en voorzien was van 0,30—0,60 M. breede banketten; hij kwam op sommige plaatsen enkel, op andere dubbel voor, had nu eens een rechthoekig, dan weer een zigzagvormig tracé. Deze was in zijn geheel weder te gebruiken voor de versterkingen, welke de Russen, nadat Port Arthur in Maart 1898 door hen bezet was, gingen aanleggen. Overigens bestonden, zooals Admiraal DOEBASSOW naar St. Petersburg meldde, „alle versterkingen uit massa's materialen, grond en puin, die slechts weder te benutten (waren), door ze tot den grond toe af te breken«.

Het zou ons te ver voeren, om uitvoerig na te gaan, welke omstandigheden oorzaak waren, dat de nieuwe versterkingen op zoodanigen afstand (gemiddeld $\pm$ 4 KM.) van het te beschermen object, de haven, werden aangelegd, dat zij dit onmogelijk tegen een bombardement konden vrijwaren, zoodat dan ook reeds bij de eerste beschieting door de Japansche artillerie een 120-tal granaten van circa 12 cM. kaliber in de Oude Stad en in de haven konden worden geworpen, waardoor eenige oorlogsschepen, de „Retwisan" zelfs tienmaal, werden getroffen. Vermeld zij slechts, dat (tout comme chez nous) financiële overwegingen in meerdere opzichten den doorslag gaven. Men gaf toe, dat de ontworpen versterkingen door de voorgelegen hoogten werden beheerscht, doch achtte zulks geen

Overwegingen
bij de samenstel-
ling van het
bouwplan.

bezwaar, omdat „aan de ongunstige gesteldheid van het terrein kon »worden tegemoetgekomen door de sterkte der werken; krachts- »versnippering was erger dan iets anders«. Men gaf de voorkeur aan eene voltooide, doch tactisch minder gunstige stelling boven eene onvoltooide, doch tactisch betere. De commissie, die het ontwerp bestudeerde, verklaarde zelf: »De ontworpen gordel der eerste bouw- »periode heeft het nadeel, dat hij te dicht bij de stad ligt, en daar »hij — behalve op het noordfront — den vijand toestaat, zeer gun- »stige stellingen te bezetten op geringen afstand (2 KM. en minder) »van de verdedigingslijn, vrijwaart hij stad en haven niet voor een »bombardement. Bovendien staat het noordoostfront bloot aan enfi- »leer-, ten deele zelfs aan rugvuur«. Daarom stelde men zich voor, in eene tweede bouwperiode den gordel te verwijden, doch ook bij de vaststelling van den duur dezer perioden werd het zwaartepunt gezocht in de financiën. In verband met de beschikbare fondsen werd, zonder rekening te houden met den politieken toestand, de aanvang van de tweede bouwperiode op 1909 bepaald, hetgeen, als volgt, werd verdedigd: „Bij de aandacht, waarmede in Engeland, »Duitschland, Japan en Amerika elke door ons in het Verre Oosten »ondernomen stap wordt gevolgd, moet bij het organiseeren van de »verdediging onzer nieuwe kolonie bijzondere voorzichtigheid in acht »worden genomen, en moet eene geleidelijke ontwikkeling de leidende »gedachte bij al onze verdere ondernemingen zijn. Volgens de over- »tuiging van den minister van buitenlandsche zaken wordt een ge- »leidelijk zich-vastzetten onzerzijds in het Kwantoeng-gebied door »geenerlei gevaar bedreigd. Ten slotte mag niet worden vergeten, »dat het bezit van Port Arthur van het oogenblik, waarop daar »eenmaal de Russische vlag waait, in hoofdzaak natuurlijk niet wordt »verzekerd door de troepenafdeelingen en de vuurmonden, die zich »daar bevinden, doch door het bij alle natiën aanwezige bewustzijn, »dat achter de kolonie geheel Rusland en de met beslistheid ver- »kondigde wil van Z. M. den Czaar staat«.

Het bouwplan.

Als gevolg van al deze en andere, zuiver theoretische overwegingen betreffende de politieke gedragslijn van een eventueelen tegenstander — alweer: tout comme chez nous; men zie de beschouwingen in de pers naar aanleiding van het wetsontwerp betreffende de kustverdediging — werd bij Prikase van den Czaar dd. 1 Februari 1900 het bouwplan voor de vesting Port Arthur, samengesteld volgens de beginselen van den Generaal-Majoor WELITSCHKO, goedgekeurd. Voor wat betreft het latere hoofdaanvalsfront, waren daarin de navolgende werken opgenomen:

Permanente Batterij B (Oost-Kikwanschan), bewapend met 6 15,2 cM. kanonnen en 4 veldvuurmonden, met eene (eerst in oorlogstijd aan te leggen) *tusschenbatterij*. Bestemming: het bestrijken van het voor- terrein der nevenwerken op noordoost- en noordfront, en van de hellingen van de $\pm 2\frac{1}{2}$ KM. vóór het oostfront gelegen Takoeschanchan en Siakoeschanchan-hoogten. Inrichting: gesloten, stormvrij.

Fort No. II (Noord-Kikwanschan), bezet met 1 compagnie. Bestemming: het bestrijken van het terrein tusschen de Takoeschan-hoogten en Palidsjoean. Inrichting: permanent, bomvrij en stormvrij hoofdsteenpunt tot nabijverdediging.

*Halfpermanent*¹⁾ *Steunpunt Groot Adelaarsnest* (Wantai) (met eene tusschenlinie-caponnière), bewapend met 2 15,2 cM. kanonnen. Bestemming: steunpunt in tweede linie; het flankeren van den Chineeschen Muur en van het voorterrein der ontworpen tusschenbatterijen, alsmede van deelen van het terrein vóór het noordfront. Inrichting: stormvrij.

Redoute No. 1 (Oost-Panloenschan), bewapend met 4 lichte veldvuurmonden, bezet met 1 compagnie. Bestemming: aanvulling van het interval tusschen de Forten Nos. II en III; het bestrijken van het onmiddellijk vóór Fort No. II gelegen terrein. Inrichting: permanent, stormvrij tusschensteunpunt tot nabijverdediging.

Redoute No. 2 (West-Panloenschan) (met eene tusschenlinie-caponnière), bewapend met 4 lichte veldkanonnen en bezet door 1 compagnie. Bestemming: als Redoute No. 1, doch ten aanzien van Fort No. III. Inrichting: permanent, stormvrij tusschensteunpunt tot nabijverdediging.

Fort No. III (Erloengschan), bewapend met 4 15,2 cM. kanonnen en bezet met 1 compagnie. Bestemming: het bestrijken van het boven-Loen-ho-dal en van het terrein vóór het, even benoorden Palidsjoean, gelegen dorp Schoeischijn. In de keel eene open tusschenlinie-caponnière; bestemming: het flankeren van Fort No. II, de Redouten Nos. 1 en 2, en Schoeischijn; het bestrijken van de naburige dalen. Inrichting: permanent, bomvrij en stormvrij eenheidsfort.

Opstelling voor eene bespannen batterij, voor te bereiden in het dal ten westen van Fort No. III.

Halfpermanent Steunpunt No. 3 (Soensoeschan), bezet met 1 compagnie. Bestemming: aanvulling van de werking van Fort No. III; het flankerend ingrijpen bij een aanval op Fort No. III uit het Noorden; het bestrijken van het voorterrein der Forten Nos. III en IV (bewesten de spoorlijn) en van het dal, dat van de streek bewesten Schoeischijn naar het onmiddellijk ten westen van de spoorlijn gelegen exercitieterrein voert.

Zeven (eerst in oorlogstijd aan te leggen) *tusschen batterijen* achter de voorste linie.

Behalve de Batterij B, die volgens het bouwplan tot het noordoostfront behoorde, vormden de bovengenoemde versterkingen vol-

1) De Russen maken onderscheid tusschen tijdelijke versterkingen, die in enkele weken zijn uit te voeren, en halfpermanente, waarvoor eenige maanden noodig zijn; bij deze laatste wordt ook metsel(beton)werk toegepast. Het verschil tusschen permanente en halfpermanente versterkingen ligt hoofdzakelijk in de dekkingsdikten, welke voor de onderscheidene bomvrije ruimten zijn vastgesteld.

gens het ontwerp het noordfront, dat bij eene lengte van $\pm 5\frac{1}{2}$ KM. (de tusschenbatterijen buiten beschouwing latende) eene bewapening zou krijgen van :

- 6 15,2 cM. kanonnen — voor den geschutstrijd ;
- 36 veldvuurmonden — tegen stormaanvallen ; en
- 24 5,7 cM. snelvuurkanonnen — tot grachtsbestrijking.

Achter Fort No. III zou een bomvrij munitiemagazijn (3800 schoten) worden gebouwd.

Bij de verdeeling der munitie over de werken en de magazijnen zou, als maatstaf, worden aangenomen :

magazijnen in de forten met lang geschut en in de nevenbatterijen — verbruiksvoorraad voor 4 dagen (à 50 schoten per dag en per vuurmond) ;

- magazijnen in de permanente batterijen — voorraad voor 1 dag ;
- verbruiksmagazijnen in voorste linie — idem voor 2 dagen ;
- verbruiksmagazijnen in tweede linie — idem voor 3 dagen ;
- sector-reserve-magazijnen — de overige munitie.

Beginselen,
waarop het bouw-
plan berustte.

Bij het samenstellen van dit project was WELITSCHKO uitgegaan van de volgende grondbeginselen :

»Een dergelijke bodem- en hoogtegesteldheid treft men in geen enkele Russische vesting aan. De doorsnedenheid van het terrein, »eene reeks op zichzelf gelegen kegelvormige bergen, waarvan talrijke »elkander wederkeerig voor het oog bedekkende ruggen met steile »hellingen uitgaan, vorderen een groot aantal verdedigingswerken, »opdat deze gezichts- en vuurverband onderhouden en elkander »wederkeerig steunen kunnen. Bovendien eischt de aanwezigheid van »talrijke, de stelling doorsnijdende, diepe kloven den aanleg van »batterijen, loopgraven of caponnières als aanvulling. Aangezien het »onmogelijk is, een werkzaam frontaal vuur op korte afstanden te »ontwikkelen (bepaalde schootsvelden wegens de door de gewelfde »berghellingen gevormde (doode) hoeken), is het noodzakelijk, bij- »zondere aandacht te schenken aan de kleine afstanden en aan de »stellingen zelf, ten deele ook aan de rugzijde daarvan, en daartoe »bijzondere flankerende versterkingen en hier en daar eene tweede »verdedigingslinie aan te leggen. Daar van af de meeste bergen en »hoogteruggen de hellingen niet kunnen worden onder vuur ge- »nomen, moeten de infanteriestellingen worden vooruitgeschoven, »zoodat zij vóór de forten liggen, en deze laatste haar slechts als »reduit dienen. Naar gelang van de terreingesteldheid moeten ach- »terwaarts van de linie van forten en werken tusschenbatterijen, »gedekt of ongedekt, worden aangelegd op de ruggen en hoogten, »die de voorste linie beheerschen. Ten slotte moeten de vormen der »bergen en het bijzondere karakter van den rotsachtigen ondergrond »de details van de inrichting der versterkingen merkbaar beïnvloeden.

»In verband met het vorenstaande moet de hoofdverdedigingslijn »zijn samengesteld, als volgt :

- »1°. de lijn der tirailleurloopgraven;
- »2°. de lijn der forten of steunpunten; en
- »3°. de lijn der batterijen«.

Daarbij was hij van oordeel, dat »alle werkzaamheden aan de »versterkingen in vreedestijd uitgevoerd, en in Port Arthur tijdig niet »alleen de forten, maar ook alle permanente werken, zooals redouten, »batterijen, en zelfs de tirailleurloopgraven met de hindernissen, »gebouwd (moesten) worden«.

III. UITGEVOERDE VERSTERKINGEN.

Ondanks de desiderata, door Generaal WELITSCHKO geuit ten aanzien van het, tegen zijn advies, sterk besnoeide project voor de versterking van Port Arthur, kwam, hoofdzakelijk ten gevolge van redenen van financieelen aard, het bouwplan slechts voor een zeer klein gedeelte tot uitvoering.

Den 14^{en} December 1903, toen Generaal STOESEL nopens den toestand der versterkingen naar St. Petersburg rapporteerde, moest hij omtrent het door ons beschouwde front melden: dat Steunpunt No. 3 en de Batterij B gereed waren (d. w. z. gereed als halfpermanente werken en omgebouwd wordende tot permanente), dat met den bouw der Redouten Nos. 1 en 2 nog geen begin was gemaakt, doch dat zoo noodig de ter plaatse liggende Chineesche werken zouden kunnen worden benut; en dat de Forten Nos. II en III nog niet voltooid waren, doch voor de verdediging reeds van veel gewicht zouden zijn.

Fort No. II zou n.l. gemakkelijk ter verdediging kunnen worden ingericht, en dan in betekenis gelijk staan met een fort; Fort No. III zou eveneens, na in staat van verdediging te zijn gebracht, ernstigen tegenstand kunnen bieden, doch was aan de keelzijde nog open.

Ter verhooging van de afstootende kracht dezer werken achtte Generaal STOESEL het onvoorwaardelijk noodig, materialen voor het maken van hindernissen voor te bereiden, en deze in de periode van in-staat-van-verdediging-brengen aan te leggen.

Met het oog op de aan den politieken hemel dreigende onweerswolken werden de werkzaamheden, vooral aan Fort No. II, met zooveel spoed, als de beschikbaar gestelde gelden toelieten, voortgezet, en werd besloten „reeds in vreedestijd met den aanleg van »tirailleurloopgraven en tusschenbatterijen te beginnen, wat met de »middelen, waarover de troepen beschikten, zonder bijzondere uitgaven »mogelijk scheen. Vóór het front der vesting”, zoo heette het verder, »is de bodemgesteldheid voor fortificatorischen arbeid zóó moeilijk, »dat het aanleggen van tirailleurloopgraven niet weinig tijd en »inspanning vereischt; in het mobilisatietijdperk zullen bijna alle »arbeidskrachten gebruikt worden bij het bouwen van de nog niet »voltooid vestingwerken, voor het aanleggen van hindernissen, enz.

Toestand van noord-en noordoostfront bij het begin van den oorlog.

»Al deze werkzaamheden zullen door troepen moeten worden uitgevoerd, daar men niet onvoorwaardelijk op de aanwezigheid van Chineesche arbeiders kan rekenen. Wanneer men zich dus in die periode nog met het maken van tirailleurloopgraven heeft bezig te houden, is het zeer wel mogelijk, dat vele belangrijke werkzaamheden moeten blijven liggen en het verdedigend vermogen der vesting daaronder lijdt«.

Maar de gebeurtenissen, ofschoon ten deele door de Russen zelf uitgelokt, overvielen hen, en op 8 Februari 1904, den dag, waarop de oorlog begon, waren op het hier behandelde front:

- Batterij B — voltooid;
- Fort No. II — in hoofdzaak gereed;
- Steunpunt Groot-Adelaarsnest — niet aanwezig;
- Redoute No. 1 — niet aanwezig;
- Redoute No. 2 — niet aanwezig;
- Fort No. III — in hoofdzaak gereed;
- Steunpunt No. 3 — in hoofdzaak gereed.

Omstandigheden, van invloed op den afbouw der stelling.

Toch was in 1904, hoewel jaarlijks slechts 25 à 50 % van de inderdaad benoedigde bedragen waren toegestaan, van de versterkingen nog meer voltooid, dan men reden had, te verwachten. De oorzaak daarvan was, dat de directie — eigenlijk in strijd met de ter zake geldende voorschriften — contracten afsloot voor meer dan de jaarlijks beschikbaar gestelde sommen, waardoor aanzienlijke besparingen werden gemaakt; voorts dat sommige bouwstoffen konden worden benut van de overblijfselen der vroegere Chineesche versterkingen, die vaak op de zelfde plaats lagen als de nieuw ontworpen Russische werken, en waarvan vooral de grond, ten gevolge van de groote moeilijkheden, aan het transport daarvan verbonden, uitstekend te stade kwam; eindelijk, dat de Russen bij de Bokser-expeditie in 1900 alle bruikbare materialen, welke in het Chineesche arsenaal te Tientsin voorhanden waren, als liggers, faconijzer, lood, enz., naar Port Arthur hadden overgebracht, waarvan dus slechts de transportkosten te hunnen laste waren gekomen.

Ten gevolge van het standhouden der Russen in het Liautongen het Kwantoeng-schiereiland tusschen Pitsewo, het landingspunt der Japanners, en de vesting zelve, hebben de verdedigers dezer laatste echter $\pm 5\frac{1}{2}$ maand (half Februari tot begin Augustus) gewonnen, om het in vreedestijd verzuimde in oorlogstijd in te halen, eene gunstige omstandigheid, welke ten gevolge van de aardrijkskundige ligging van Port Arthur en den aanvankelijk vrij langzamen opmarsch des aanvallers mogelijk was, waarop echter slechts in zeer bijzondere omstandigheden de kans bestaat. En met die $5\frac{1}{2}$ maand is door de Russen gewoekerd! Weliswaar, kon er geen sprake van zijn, al het in vreedestijd verzuimde in te halen, doch in de periode, waarin de strijd om het voorterrein werd gestreden, is aan de onvoltooide werken met tijdelijke middelen zeer veel verbeterd en zijn

tal van werken uit de verzwaarde veldversterkingskunst aangelegd, waarvan verscheidene uitnemende diensten hebben bewezen. Ja, zóóveel werkzaamheden zijn nog aan de stelling uitgevoerd, dat de Japanners, die omtrent de vóór den oorlog aangelegde werken volkomen op de hoogte waren, later hebben verklaard, dat zij tegenover eene hun geheel onbekende vesting kwamen te staan.

Het door ons te bespreken gedeelte van den gordel leverde bij het begin van het beleg, d. i. einde Juli, het volgende beeld op.

Oost-Kikwanschan (Batterij B, Hoofd-Batterij) ¹⁾ (zie Fig. 1), bewapend met 4 15 cM. kanonnen op pivot-affuit en 2 mitrailleurs, was in Februari geheel voltooid, behoudens het inzetten van de ijzeren deuren en vensters in de onderkomens en munitiemagazijnen, en het aanbrengen van de blinden voor de munitienissen. Het be-

Toestand van
den gordel bij
het begin van het
beleg.
Oost-Kikwan-
schan.

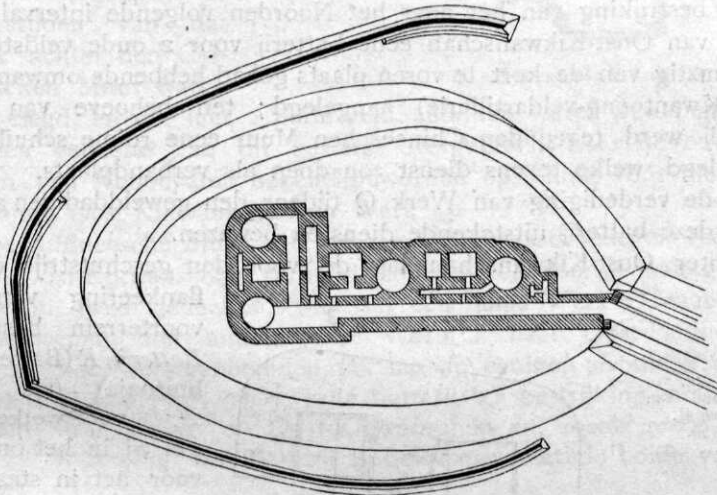

Fig. 1. Plattegrond van Oost-Kikwanschan. 1:1875.

stond uit eene gebetonneerde artillerie-opstelling, waarvóór twee rijen loopgraven, in front gedekt door fougassen. Front en flanken waren te zamen circa 100 M. lang. Ten einde de berghelling in front van het werk direct te kunnen bestrijken, werd tusschen 6 en 20 Maart door Chineesche arbeiders de borstwering gedeeltelijk afgegraven.

Aanvankelijk lag het in de bedoeling, de bezettingscompagnie achter den Chineeschen Muur op te stellen; aangezien echter, wegens den geringen afstand, die compagnie verliezen zou hebben geleden ten gevolge van het vuur, dat tegen het werk werd afgegeven, werd door het lange glacis, dat zich daarvóór uitstrekte, eene diepe loop-

1) Ter vergelijking met andere bronnen en kaarten vermelden wij bij elk der werken de onderscheidene benamingen, waaronder de werken en forten bij verschillende schrijvers voorkomen.

graaf gemaakt, welke in den beginne alleen op haar rechter vleugel van eene achterwaartsche verbinding werd voorzien. Daar deze tijdens het beleg onvoldoende bleek, werd in November door de 4^e compagnie van het 25ste regiment ook de linker vleugel van zoodanige gemeenschapsloopgraaf voorzien. Eene tweede, zeer krachtige tirailleurloopgraaf was omstreeks 200 M. vooruitgeschoven.

Rechts achter Oost-Kikwanschan lag, ter bestrijking van den hollen weg op de rechter flank, eene veldbatterij, die tusschen 20 Mei en 8 Juni door Chineezzen werd gebouwd en waarvoor, ten gevolge van de rotsachtige bodemgesteldheid, de grond over een afstand van 500 M. moest worden aangevoerd; op den rechter vleugel dezer batterij, die werd bewapend met 2 aan eene der kustbatterijen ontnomen 5,7 cM. snelvuurkanonnen, lag eene schuilplaats, en, ingegraven in de keelhelling, een munitiemagazijn.

Ter bestrijking van het naar het Noorden volgende interval werd links van Oost-Kikwanschan eene batterij voor 2 oude veldstukken (afkomstig van de kort te voren plaats gehad hebbende omwapening der Kwantoeng-veldartillerie) aangelegd; ten behoeve van deze batterij werd tegen den Chineeschen Muur eene ruime schuilplaats aangelegd, welke tevens dienst zou doen als verbandplaats.

Bij de verdediging van Werk Q tijdens den gewelddadigen aanval heeft deze batterij uitstekende diensten bewezen.

Batterij R. Achter Oost-Kikwanschan lag de voor den geschutstrijd en tot

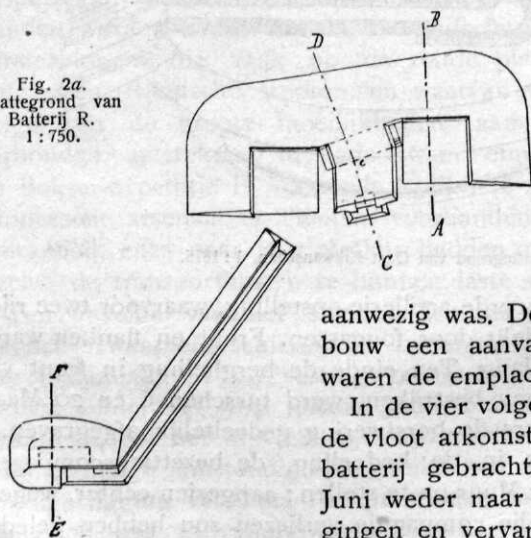
flankeering van het voorterrein bestemde Batterij R (Batterij Zalitrnaja) (zie Figⁿ. 2^{a-d}), voor welke, hoewel zij in het ontwerp voor het in staat van verdediging brengen der stelling was opgenomen, geen geschut

aanwezig was. Den 7^{en} Mei werd met den bouw een aanvang gemaakt; den 10^{en} waren de emplacements gereed.

In de vier volgende dagen werden 2 van de vloot afkomstige 15 cM. kanonnen in batterij gebracht (die in het einde van Juni weder naar de oorlogsschepen teruggingen en vervangen werden door 2 van schilden voorziene 15 cM. KRUPP-kanonnen).

Daarna werd voortgewerkt aan het bouwen van schuilplaatsen en aan het grondwerk, waarmede men, dank zij de gunstige terreingesteldheid, snel vorderde. In de middelste travers werd eene groote schuilplaats aangebracht. Op de keelhelling werd aan de linkerszijde

Fig. 2a.
Plattegrond van
Batterij R.
1 : 750.

een, door eene 30 M. lange loopgraaf gedekt te bereiken, munitie-magazijn gebouwd.

Fig. 2b. Doornede A-B op Fig. 2a. 1:375.

Vóór de voltooiing van Batterij R was de bestrijking van de naar de flanken van Oost-Kikwanschan voerende kloven opgedragen aan twee batterijen, die ter weerszijden van dat werk achter den Chineeschen Muur waren

aangelegd, en elk met 2 oude veldkanonnen waren bewapend; later is een gedeelte van dit geschut overgebracht naar de onder den naam van Koboeyama bekend geworden opstelling vóór dien Muur tusschen Oost-Kikwanschan en Werk Q.

Koboeyama.

De Chineesche Muur, die de meer zuidwaarts gelegen Batterij A met Oost-Kikwanschan verbond, splitste zich voorbij laatstgenoemd werk in twee gedeelten, waarvan één langs Werk Q naar Noord-Kikwanschan, het andere over Werk P naar Oost-Panloenschan voerde. Vóór eerstgenoemden tak lag op eenigen afstand *Koboeyama* (Schans a) (zie Figⁿ. 3^{a-c}), eene batterij ter bestrijking van het voor-terrein van Noord- en Oost-Kikwanschan en, zooals reeds gezegd, na de voltooiing van Batterij R bewapend met de beide veldvur-

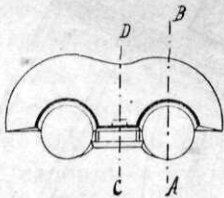

Fig. 3a. Plattegrond van Koboeyama. 1:750

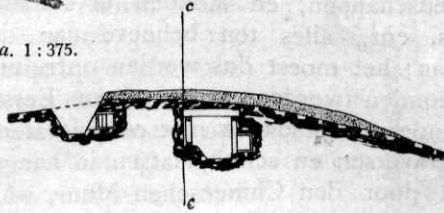

Fig. 2c. Doornede C-D op Fig. 2a. 1:375.

Fig. 2d. Doornede E-F op Fig. 2a. 1:375.

Fig. 3b. Doornede A-B op Fig. 3a. 1:375

Fig. 3c. Doornede C-D op Fig. 3a. 1:375

monden, die tot dat tijdstip in de batterij links van Oost-Kikwanschan waren opgesteld. Het werk was voorzien van eene travers met schuilplaats voor de bediening, terwijl in de keelhelling van den berg munitie-nissen werden gemaakt. Een weinig vóór de batterij lag eene schans (tirailleurloopgraaf) voor de 25 man infanterie, die haar dekking vormden. Al deze werkzaamheden werden tusschen 5 en 25 Juni uitgevoerd.

Werk Q.

Daarop volgde, beheerscht door de op geringen afstand achter den Chineschen Muur gelegen Batterij M, het, als het ware een bastion vóór dien Muur vormende *Werk Q* (Koeropatkin-Lunet). In Februari was dit werk in gebruik als opslagplaats van materialen en gereedschappen, en stonden er stallen, loodsen, woningen van bewakers, enz., alles ten behoeve van den bouw van Noord-Kikwanschan; het moest dus worden ontruimd, alvorens de werkzaamheden konden worden aangevangen. Eerst werd het vluchtig ingericht, zonder traversen en met cementvaten als munitie-nissen; later zijn er traversen en schuilplaatsen in aangebracht. De borstwering, gevormd door den Chineschen Muur, was 0,90—1,35 M. hoog en 5 M. dik. Aanvankelijk was voor Werk Q geen infanterie-bezetting uitgetrokken; de het werk dekkende infanterie was achter den Chineschen Muur (dus achterwaarts!) opgesteld. Daardoor konden dan ook de Japanners er reeds tijdens de Augustus-stormen in slagen,

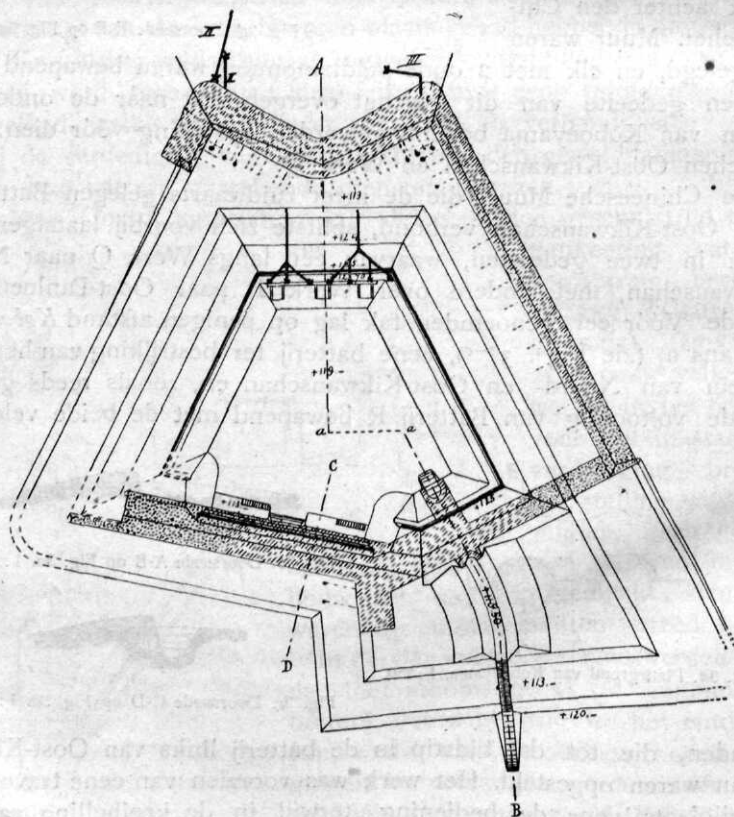

Fig. 4a. Plattegrond van Noord-Kikwanschan. 1:1500.

in het werk door te dringen; een tegenaanval, krachtig gesteund door vuur uit eene der batterijen links van Oost-Kikwanschan (zie boven), was noodig, om hen er weder uit te verdrijven. De bewapening van het

werk werd eenige malen gewijzigd, en bestond ten slotte uit 4 oude veldmortieren en 2 machinegeweren.

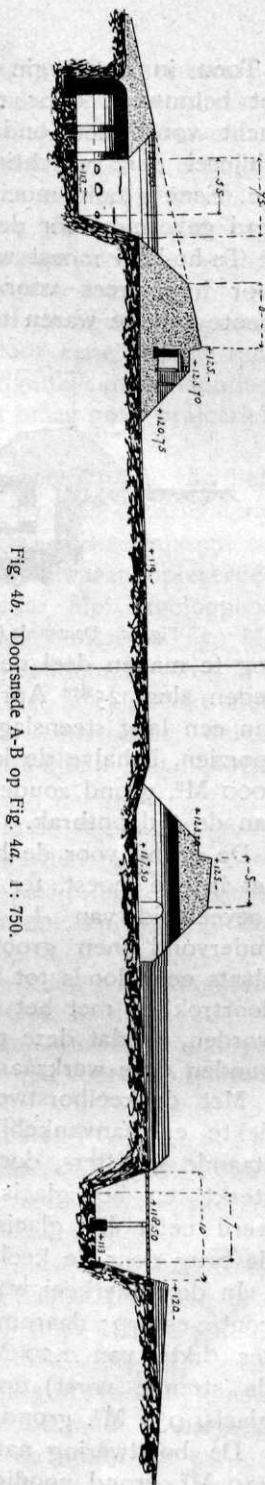
Als verbindingslinie op dit front deed overal de Chineesche Muur dienst, waarachter 3 kleinkaliber-kanonnen (2,5—5,7 cM.) en 6 mitrailleurs waren opgesteld. Ook nabij Noord-Kikwanschan was daarachter een 6-tal 3,7 en 4,7 cM. marinevuurmonden opgesteld, ter flankering van Werk Q.

Noord-Kikwanschan.

Het daarop volgende *Noord-Kikwanschan* (Fort No. II, Toeng (= Noord)-Kikwanschan, Kitahodai (= noordfort), Oost-Hanenkamfort) (zie Figⁿ. 4^{a-c}), bewapend met 3 veldvuurmonden, 8 kleinkaliber-kanonnen en 8 mitrailleurs, waarvan 2 afkomstig van een Japanschen brander en waarvan 4 bestemd tot grachtsbestrijking ¹⁾, was in Februari in hoofdzaak voltooid. Van de keelkazerne ont brak echter nog de linkerhelft met bijbehorenden keermuur (in Fig. 4^a gestippeld, in stede van gestreept), welke eerst in hout aanwezig waren, de poort (in het rechter gedeelte) naar het terreplein, en het rechter uiteinde met het trappenhuis, dat de kazerne moest verbinden met de voltooide, doch nog niet met grond gedekte poterne naar de contre-escarp-galerij.

Van deze laatste, waarvan het in de bedoeling had gelegen haar door te trekken naar eene contre-escarp-caponnière, die het rechter gedeelte van de keelgracht zou bestrijken, was een groot gedeelte aan de keelzijde der rechter face nog niet aanwezig; voor de ontworpen verlenging en de te bouwen caponnière (op Fig. 4^a niet aangegeven) waren zelfs alleen nog maar de ontgravingen gemaakt. De contre-escarp-caponnière op het voorfront was in de laatste maanden van 1903 gereedgekomen. Ook een gedeelte van de keelgracht en de keelborst-wering aan de linkerzijde waren nog niet voltooid.

1) In den plattegrond geven de stippellijnen de geweschietgaten aan; die voor geschut eindigen in een bolletje.

Toen in het begin van Maart de vorstperiode voorbij was, werd het betonwerk door een Chineeschen aannemer hervat, en dag en nacht voortgezet, ondanks de vrees, dat de Japansche vloot het schijnsel der verlichtingstoestellen ontdekken en den arbeid storen zou. Eene groote moeilijkheid bij de uitvoering dezer werkzaamheden werd gevormd door de omstandigheid, dat het benoodigde zand van de Ta-ho-baai moest worden aangevoerd, iets, waartoe de Chineezzen, door hun vrees voor de Japansche oorlogsschepen, niet dan met groote moeite waren te bewegen.

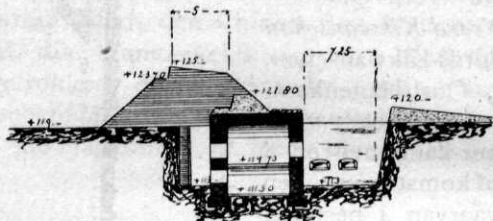

Fig. 4c. Doorsnede C-D op Fig. 4a. 1:750.

nog te maken deel der contre-escarp-galerij voltooid, welke werkzaamheden den 25sten April waren afgelopen. De betonwerken werden van een laag steenslag (640 M³.) en daarna van eene gronddekking voorzien, behalve de keelkazerne, voor welker overdekking nog circa 4000 M³. grond zouden zijn noodig geweest, tot den aanvoer waarvan de tijd ontbrak.

De grond voor de borstweringen en het glacis was aanwezig. Van het laatste moest, ter verkrijging van het vereischte schootsveld, eene hoeveelheid van $\pm$ 1000 M³. grond worden verwijderd; daarbij ondervond men groote bezwaren, doordien te voren op de zelfde plaats eene loods tot bereiding van beton had gestaan en de bodem, doortrokken met het doorgesijpelde cementwater, steenhard was geworden, zoodat deze grootendeels losgehakt moest worden; daardoor konden deze werkzaamheden eerst den 19^{en} Maart worden beëindigd.

Met de keelborstwering, die de keelkazerne slechts ten deele bedekte en aanvankelijk werd ingericht als eenvoudige dekking voor staande schutters, doch later tot een zwaren zandzakwand werd versterkt, en het glacis werd in de linkerkeel begonnen. Vervolgens werd eerst het glacis, daarna het fort zelf afgewerkt, en ten slotte de brug door de keelgracht vernieuwd.

In de linkerkeel was, ten gevolge van de terreingesteldheid, geen contre-escarp; daarom begon men daar den 22sten Februari een muur ter dikte van 2.20 M. zonder gebruik van specie (met het oog op de strenge vorst) op te bouwen, waarvoor, ter verkrijging van een glacis, 930 M³. grond moest worden gestort.

De borstwering aan de keelzijde der linkerface, waartoe ook nog 480 M³. grond noodig was, kwam den 21sten Maart gereed.

Allereerst werden de gewelven over de linker helft der keelkazerne, het betonwerk van den toegang tot het fort (poort in de rechterhelft van de keelkazerne), de gewapend-beton-vloeren van de verdieping der kazerne, en het

Van 2 April tot 4 Mei werd de poterne naar de contre-escarp-galerij met 240 M³. grond gedekt. Voor het maken van het uiterste rechter gedeelte van de keelkazemat en het trappenhuis van daar naar genoemde poterne ontbrak evenwel den verdedigers de noodige tijd. Het verkeer tusschen de (voltooide) poterne en de keelkazemat moest derhalve plaats hebben door eene circa 14 M. lange ingraving, welker wanden met hout waren bekleed en waartegen de borstwering van de rechter flankface eindigde. Ten einde den toegang tot de poterne, welke in den rechter wand van dien kuil eindigde, eenigszins te beschermen, werd op korten afstand daarvóór eene travers van zandzakken aangelegd. Deze bescherming was eigenlijk onvoldoende; gelukkig voor de Russen is evenwel tijdens het beleg geen projectiel in de nabijheid ingeslagen.

Ten slotte werden nog de trappen en trappenhuizen van het terreplein naar de kazerne, naar de poterne van de contre-escarp-galerij (in de bovengenoemde ingraving), en die naar de keelcaponnière gemaakt, waarbij het gebrek aan hout groote bezwaren opleverde.

De voornaamste werkzaamheden waren medio Mei afgelopen. Front en flanken van het fort waren te zamen omstreeks 150 M. lang. De 6 M. dikke borstwering had een commandement van 6 M., en was aan de buitenzijde bestreken met teer en afgedekt met eenige lagen in teer gedrenkt zeildoek, eene constructie, welke tegen treffers uit nagenoeg alle kleinere geschutkalibers zou hebben beveiligd. (?)

De verschillende borstweringen, welke met losse steenen opgezet en met twee rijen zandzakken belegd waren, werden later voorzien van schietgaten, traversen en parados; door de ruimte tusschen borstweringen en parados met blinden te overdekken, ontstonden als het ware gedekte galerijen.

In den linker schouderhoek op de frontface werden 2 vuurmonden tot het afslaan van stormaanvallen opgesteld. Ook in de schouderhoeken aan de keelzijde op rechter en linker flank werden zoodanige opstellingen voorbereid. Op de borstwering stonden voorts op houten onderstellen 2 5,7 cM. caponnière-kanonnen.

In het fort is tijdens het beleg, op eenigen afstand vóór, en ongeveer evenwijdig aan de keelkazerne, een retranchement aangelegd, bestaande uit eene 1,80 M. hooge borstwering voor machinegeweren en snelvuurgeschut, met voorgelegen ijzerdraadversperring.

De 10 M. breede en 6 M. diepe gracht werd bestreken door eene contre-escarp-caponnière, die zich langs de geheele frontface uitstrekte en zich langs de rechterflank als eene 3 M. breede galerij voortzette. Deze caponnière, waarboven een circa 0,60 M. hoog glacis, bevatte in elk der op de flanken gelegen gedeelten een lokaal, dat de frontgracht flankeerde; voorts bestond zij uit een 6-tal geschutkazematten, 3 ter bestrijking van de linker en 3 voor de rechter flankgracht, waartusschen nog een tweetal kazematten en

eenige gangen; alle onderling gescheiden door muren, die evenals de gewelven 0,90 M. dik waren. Vóór de schietgaten van de kazematten, die de flankgrachten bestreken, zouden nog diamantgrachten worden gemaakt; deze waren echter eerst 0,60 à 0,90 M. diep. Het uiteinde van de contre-escarpgalerij stond door de meergenoemde poterne (onder den grachtsbodem) met het fort in gemeenschap.

De keelgracht (welke tevens als privaat moest dienst doen!) werd, voor wat de linkerhelft betreft, bestreken door de keelcaponnière en overigens door de keelkazerne. Deze bestond in haar linkerhelft, die tot logiesruimte diende, uit twee verdiepingen, gescheiden door een 15 cM. dikken vloer, en was verdeeld in 2,70 M. breedte en 2,40 à 3 M. hooge kazematten; de gewelddikte was 90 cM. De rechterhelft was in ééne verdieping gebouwd en bevatte een telefoonlokaal, officiersverblijven, en, rechts van de poort naar het terreplein, eene keuken (later verbandplaats). Vóór deze stond in tonnen een voorraad drinkwater voor 4 dagen, welke iederen nacht werd aangevuld.

Voor zoover de bezetting niet in de keelkazerne logeerde, was zij ondergebracht in tijdelijke schuilplaatsen achter de frontborstwering, welke naar de zijde van het terreplein verdedigbaar waren afgesloten.

De eenige toegang tot het fort voerde over eene houten brug door de keelgracht, vervolgens door den keeltamboer naar de poort in de rechterhelft van de keelkazerne, en van daar naar het terreplein. Van de 6 M. lager gelegen benedenverdieping der kazerne was het terreplein te bereiken door twee 10 M. lange en 3 M. breede kokers, waardoor ladders naar beneden voerden en die door openingen in den achtersluitmuur, welke aanvankelijk met zandzakken, later met stalen platen werden beschermd, met de benedenverdieping der kazerne in gemeenschap stonden. Door de aanwezigheid van deze kokers, die niet, zoals het ontwerp aangaf, in beton waren uitgevoerd, doch met tijdelijke middelen, onder toepassing van houten ladders, miste de kazerne ook van achteren over tweemaal 10 M. lengte de beschermende gronddekking. Het verkeer over de brug door de keelgracht, dat van uit Oost-Panloenschan kon worden waargenomen, was na de bezetting van dat werk door de Japanners niet zonder gevaar. De Russen trachtten daaraan tegemoet te komen, door aan de linkzijde van de brug een zeil te spannen, waardoor althans gezichtsdekking werd verkregen. Later heeft men het dek van de brug 2 M. lager gelegd en deze door afritten met het fort en met de achterwaartsche gemeenschapsloopgraaf in aansluiting gebracht.

In den keeltamboer, welke dienst deed als open tusschenlinie-caponnière, werden ter bestrijking van het voorterrein naar links, zoolang Werk P deze taak niet kon vervullen, op de linkerflank 2 oude veldstukken (later door 2 mitrailleurs vervangen) en 2 toestellen tot het werpen van vuurpijlen opgesteld; na de voltooiing van Werk P zijn deze alle naar het fort zelf overgebracht. In het begin van het beleg, dus toen de veldartillerie uit de vooruitgeschoven stel-

lingen was teruggekeerd, werden ter zelfder plaatse ter bestrijking van het terrein vóór Werk P en de Panloenschan-Redouten 2 snelvuurveldstukken opgesteld, welke later naar Werk Q werden overgebracht en in Noord-Kikwanschan zijn vervangen door 5,7 cM. snelvuurkanonnen.

Ter flankering van het voorterrein van Werk Q werd op de rechterflank van den tamboer eene opstelling voor 2 mitrailleurs aangelegd; voorts stonden, met het zelfde doel, in het midden, tegenover de poort naar het terreplein, onder eene horizontale dekking, 2 veldstukken achter eene borstwering, die tevens evenwijdig aan den frontmuur der kazerne was omgebogen, ten einde een in de keel doorgedrongen aanvaller te kunnen beschieten.

De steile berghelling vóór het werk lag in den dooden hoek van het fort, doch werd ten deele door Oost-Kikwanschan bestreken.

Batterij M.

Achter Noord-Kikwanschan lag de *Batterij M*, (Batterij N, Klein Adelaarsnest, Laag-Wantai) (zie Figⁿ. 5^{a-b}), welke met 3 10,6 cM.

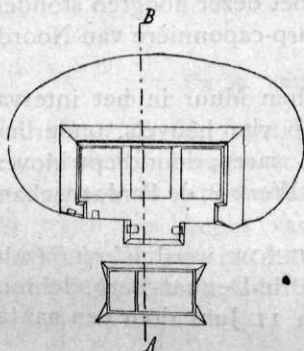

Fig. 5a. Plattgrond van Batterij M. 1:750

kanonnen op vestingaffuit bewapend was. Met den bouw werd op 24 Februari een begin gemaakt. Ter verkrijging van de noodige opstellingsruimte bleek het in de eerste plaats noodzakelijk, circa 80 M³. grond van den smallen, uit kwartsformaties bestaanden bergtop te verwijderen, hetgeen deels met houweelen, deels met behulp van springmiddelen moest geschieden. Den 4^{em} Maart begon men de batterij te bewapenen, waarbij de beddingen met het oog op de beperkte ruimte slechts met 90 cM. onderlinge tusschenruimte werden gelegd. De voor de borstweringen benoedigde (1800 M³.) grond moest over een afstand van 600 M. worden aangevoerd; ter aansluiting met de steile berghelling werden

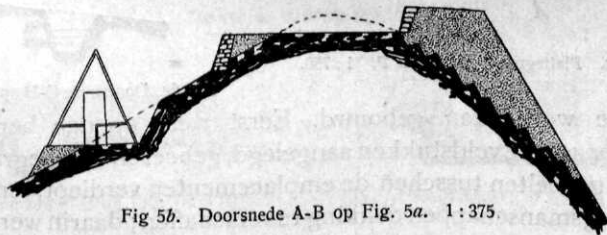

Fig 5b. Doorsnede A-B op Fig. 5a. 1:375

daarin trappen gemaakt. Het eerste deel dezer werkzaamheden werd uitgevoerd van 25 Februari tot 26 Maart; na inklinking werden zij, in den tijd van 21 Mei tot 10 Juni, voltooid.

Tegen het begin van het beleg werd op den rechtervleugel een gepantserde uitkijkpost voor den batterij-commandant gebouwd;

dit was eene der zeer weinige — en dan nog geïmproviseerde — pantserconstructies van het geheele landfront.

De bediening der batterij logeerde in een houten barak op de keelhelling; op de vleugels van, en achter de batterij werden munitie-magazijnen gebouwd; ook munitie-nissen waren aanwezig.

Armstrong-batterij.

Links van Batterij M lag eene batterij, met welker bouw den 22sten Juni door Chineezen begonnen werd, nadat in het arsenaal twee licht beschadigde 21 cM. Armstrong-kanonnen gevonden (!) waren, waarvan de Russen hoopten nog partij te kunnen trekken. Medio Juli werd de eerste vuurmond in batterij gebracht; het daarmede afgegeven proefschot, waardoor het sluitstuk ontzet geraakte, viel echter zoodanig uit, dat men met den tweeden, waaraan bovendien nog eenige onderdeelen ontbraken, de proef zelfs niet eens herhaald heeft. Verder is deze batterij niet benut; alleen heeft zij, als toevallige schijnbatterij, tijdens het beleg meermalen het Japansche geschutvuur tot zich getrokken.

Achter den Chineeschen Muur aan den voet dezer hoogten stonden 4 5,7 cM. kanonnen, die aan de contre-escarp-caponnière van Noord-Kikwanschan ontnomen waren.

Op 200 à 280 M. vóór den Chineeschen Muur in het interval Noord-Kikwanschan—Erloengschan lagen op vier heuvels, onderling en van die, waarop de nevenforten gelegen waren, door diepe kloven gescheiden, de werken van dat interval, n.l. Werk P, de Panloenschan-Redouten en Haschimakyama.

Werk P. Op uitdrukkelijk bevel van Generaal SMIRNOW werd *Werk P* (zelfstandige Tusschenlinie-Caponnière No. 2, Drie-Dennen-Berg, Ichinobeyama) (zie Figⁿ. 6^{a-c}) tusschen 6 Mei en 11 Juni door een aantal

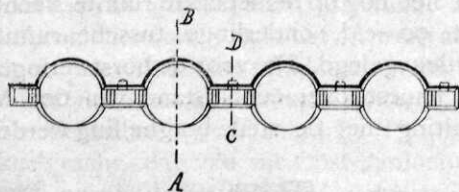

Fig. 6a. Plattegrond van Werk P. 1:750.

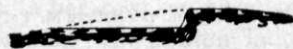

Fig. 6b. Doorsnede A-B op Fig. 6a. 1:375

Fig. 6c. Doorsnede C-D op Fig. 6a. 1:375

Chineesche werklieden gebouwd. Eerst werd op den bergtop eene batterij voor 4 oude veldstukken aangelegd, geheel en al ingegraven; later werden de gedeelten tusschen de emplacementen verdiept, ten einde aan de bedieningsmanschappen dekking te verschaffen; daarin werden tevens munitie-nissen aangebracht. Vóór de batterij lag een 315 M. lange loopgraaf voor staande schutters, door gemeenschapsloopgraven met een ontwikkelde lengte van 300 M. aan beide uiteinden achterwaarts met den Chineeschen Muur verbonden. Het binnentalud dezer loopgraaf, die voorzien was van 4 scherfvrije schuilplaatsen, was met steen zonder specie opgezet en met twee lagen zandzakken afgedekt.

Op de rechter keelhelling van den berg was een groote schuilplaats voor het overige gedeelte der bezetting.

Oost-Panloenschan.

Oost-Panloenschan (Redoute No. 1, 20 Minuten-Redoute; met West-Panloenschan samen ook Banrioeschan) (zie Figⁿ. 7^{a-d}), min of meer dienst doende als open tusschenlinie-caponnière, was een werk

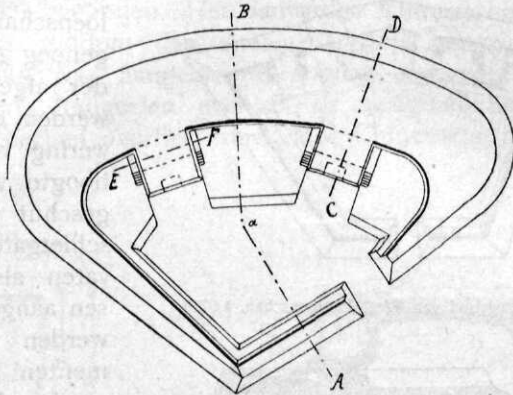

Fig. 7a. Plattegrond van Oost-Panloenschan. 1:750.

met circa 30 M. frontlengte, dat van 13 Februari tot 4 Maart uit eene oude Chineesche schans met vervallen schuilplaatsen en borstweringen werd omgewerkt tot eene batterij voor 4 oude veldkanonnen, die tegen het begin van Juni werden vervangen door 4 7,5 cM. marine-kanonnen. In de traversen werden schuilplaatsen met munitie-nissen gemaakt. Vóór het front en de rechter flank werd door de

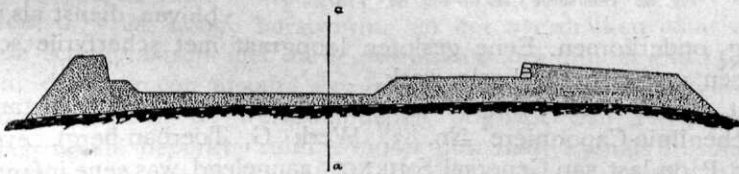

Fig. 7b. Doorsnede A-B op Fig. 7a. 1:375.

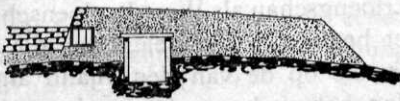

Fig. 7c. Doorsnede C-D op Fig. 7a. 1:375.

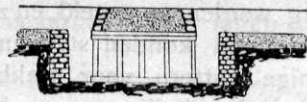

Fig. 7d. Doorsnede E-F op Fig. 7a. 1:375.

1 compagnie sterke bezetting eene loopgraaf met voorgelegen ijzerdraadversperring gemaakt, welke den 27sten Maart voltooid was en in de tweede helft van Mei, toen de bezetting versterkt werd, ook vóór de linker flank werd doorgetrokken; deze werkzaamheden werden den 25sten Mei beëindigd. Den 13^{en} Mei waren twee schuilplaatsen met wanden van hout met grindopvulling gereed; tot het begin van

het beleg logeerde de bezetting evenwel in twee, in de nabijheid opgeslagen barakken.

West-Panloenschan.

De nevenredoute, *West-Panloenschan* (Redoute No. 2) (zie Figⁿ. 8 a-c), eveneens bestemd voor 4 oude veldvuurmonden, verkeerde in

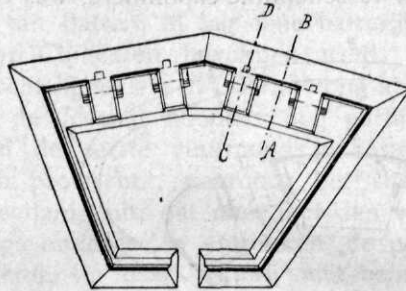

Fig. 8a. Plattegrond van West-Panloenschan. 1:750.

Fig. 8b. Doorsnede A-B op Fig. 8a. 1:375.

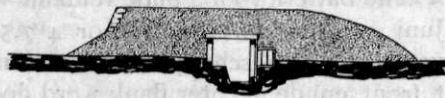

Fig. 8c. Doorsnede C-D op Fig. 8a. 1:375.

Februari in den zelfden toestand als Oost-Panloenschan en werd nagenoeg gelijktijdig verder afgewerkt. Eerst werden, daar de borstwering voor de kniehoogte van het veldgeschut te hoog was, schietgaten, en cementvaten als munitienissen aangebracht; later werden de emplacements in orde gemaakt, de schietgaten gedicht, en traversen met schuilplaatsen aangelegd. Achter het werk lag eene groote schuilplaats; vóór de voltooiing daarvan deden twee barakken met afzonderlijke officiersverblijven dienst als voor-

loopig onderkomen. Eene gesloten loopgraaf met scherfvrije schuilplaatsen omgaf het geheele werk.

Haschimakyama.

Het vierde werk van het interval, *Haschimakyama* (Zelfstandige Tusschenlinie-Caponnière No. 3, Werk G, Toerban-berg), evenals Werk P op last van Generaal SMIRNOW aangelegd, was eene infanterieschans, die na Februari als veldwerk was uitgevoerd. Het was bovendien bewapend met 2 oude veldkanonnen, die aan de keelzijde van den berg werden opgesteld, en zoowel Erloengschan als West-Panloenschan uitstekend konden steunen; in het begin van het beleg was dit de eenige batterij voor vlakbaanvuur, die op de van den vijand afgekeerde berghelling was gelegen. Van het werk voerde eene loopgraaf van zigzagvormig tracé naar den Chineeschen Muur, die Oost-Panloenschan met Erloengschan verbond; waar zij den Muur bereikte, lag een batterij met 2 kleinkaliber-kanonnen.

Achter het boven beschreven interval lag, op eenige zeer ver zichtbare heuveltoppen, eene tweede linie, zich uitstreckende van Wantai tot de Groote-Mortier-Batterij, waarvan de werken onderling door loopgraven verbonden en in front door fougassen beveiligd waren.

Wantai. De batterij *Wantai* (Oost- of Hoog-Wantai, Groot Adelaarsnest, Wachtoren-heuvel, Bodaisan, Hodai) (zie Figⁿ. 9^{a-b}), dat tevens als hoofdwaarnemingspost dienst deed, verkeerde in het zelfde geval als de Batterij R: ofschoon wel ontworpen, waren er geen vuurmonden voor beschikbaar. Ook ten behoeve van dit werk werden 2 15cM. Canet-kanonnen van een slagschip genomen. Den 8sten Mei werd met de werkzaamheden begonnen. Het aanwezige Chineesche werk bestond uit een muur rondom den steilen, spitsen bergtop, waarin eene grondaanvulling was aangebracht, zoodat eene soort van platform was verkregen. Aangezien evenwel de deugdelijkheid dezer constructie te wenschen overliet, werd door Chineesche arbeiders, infan-

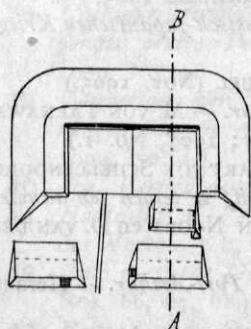

Fig. 9a. Plattegrond van Wantai. 1 : 750.

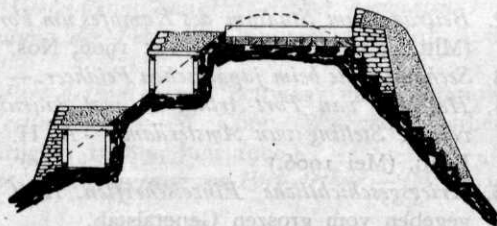

Fig. 9b. Doorsnede A-B op Fig. 9a. 1 : 375.

terie en matrozen door verwijdering van 160 M³. grond, voor ongeveer de helft met behulp van springmiddelen en overigens, door afgraving, een emplacement gemaakt, dat den 15^{en} Mei gereed was; vier dagen later stonden de vuurmonden in batterij. Het maken van de 0,75 M. hooge borstwering en het overdekken daarvan en van de schuilplaatsen met aarde, vereischte niet minder dan 1500 M³. grond, die over een afstand van 1 KM. moest worden aangevoerd; daardoor duurden de werkzaamheden nog tot den 4^{en} Juni. Met het oog op de beperkte ruimte moest ook hier, evenals in sommige andere batterijen, van het aanbrengen van traversen worden afgezien, terwijl het verlangde groote schootsveld het maken van bonnetten niet toeliet.

Op de keelhelling, waarin eene trap was uitgehouwen, lagen twee munitiemagazijnen en eene schuilplaats.

(Wordt vervolgd.)

BIJLAGE I.

LITERATUUR OVER HET BELEG VAN PORT ARTHUR. ¹⁾

1. *Die Kriegshafen Port-Arthur und Wladivostok und der befestigte Hafen*

1) Zooveel mogelijk chronologisch gerangschikt.

Werken en opstellen, behandelende details, welke vallen buiten het bestek onzer studie: als kustverdediging, vooruitgeschoven stellingen, enz., alsmede beschrijvingen van den geheelen Russisch-Japanschen oorlog, zijn in deze opgave niet opgenomen.

- von Dalny. — J. SCHÖN. (Mitteilungen über Gegenstände des Artillerie- und Geniewesens 1904, No. 5.)
2. *Port-Arthur.* — SCHRÖTER. (Jan. 1905.)
  3. *Der Kampf um Port-Arthur.* — A. KUCHINKA. (Mitt. A. u. G. 1905, No. 3.)
  4. *Notes sur la défense de Port-Arthur d'après un témoin oculaire.* — (Revue du Génie militaire, Tome XXIX (1905), No. 5.)
  5. *Die Festung Port-Arthur.* — TÖPFER. (Kriegstechnische Zeitschrift 1905, No. 6.)
  6. *Die Bedeutung Port-Arthurs.* — (K. Z. 1905, No. 7.)
  7. *Port-Arthur als Festung und Kriegshafen.* — T. VON TROTHA.
  8. *Ein Beitrag zur Beurteilung des Kampfes um Port-Arthur.* — (Mitteilungen des Ingenieur-Komitees, No. 40, Aug. 1905.)
  9. *Die Belagerung von Port-Arthur.* — (Militär Wochenblatt 1905, No. 109.)
  10. *Das Zusammenwirken von Heer und Flotte im russisch-japanischen Kriege 1904/5* — A. VON JANSON.
  11. *Der russisch-japanische Krieg. Heft 4.* — IMMANUEL (Nov. 1905.)
  12. *Beiträge zum Studium des Kampfes um Port-Arthur.* — M. VON TARNAWA. (Mitt. A. u. G. 1905, No. 12; 1906, Nos. 1, 4, 7; 1907, No. 1.)
  13. *Sechs Monate beim japanischen Feldheer.* — BRONSART VON SCHELLENDORF.
  14. *Het beleg van Port-Arthur en wat daaruit valt af te leiden ten aanzien van de Stelling van Amsterdam.* — A. H. OP TEN NOORT en D. VAN DEN BERG. (Mei 1906.)
  15. *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften. Heft 37-38. Port-Arthur.* — Herausgegeben vom groszen Generalstab.
  16. *Die Belagerung von Port-Arthur.* — B. W. NÖRREGAARD.
  17. *Wie Port-Arthur fiel.* — Tagebuch der barmh. Schwester des russ. roten Kreuzes. O. VON BAUMGARTEN.
  18. *Le siège de Port-Arthur. A propos des conclusions du Capitaine* VON SCHWARZ. — C. DE GRANDPREY (R. d. G., Tome XXXII (1906), No. 2.)
  19. *Einzelschriften über den russisch-japanischen Krieg. Heft 8, 9, 10. Port-Arthur.* — (Beihefte zu Streffleur., Aug. 1906.)
  20. *Le siège de Port-Arthur.* — C. DE GRANDPREY. (Aug. 1906.)
  21. *Erfahrungen im Festungsbau aus dem Kampfe um Port-Arthur.* — TÖPFER. (K. Z. 1906, No. 8.)
  22. *Le siège de Port-Arthur.* — (Revue militaire des armées étrangères 1906, Nos. 10, 12; 1907, Nos. 1, 2, 3, 4.)
  23. *Quelques enseignements à tirer du siège de Port-Arthur.* — A. PIÉRART. (R. d. G., Tome XXXII (1906), No. 5.)
  24. *Le siège de Port-Arthur d'après le Grand Etat-major allemand.* — C. DE GRANDPREY. (R. d. G., Tome XXXII (1906), No. 6.)
  25. *Der Ferne Osten.* — C. VON ZEPELIN.
  26. *Les deux sièges de Port-Arthur.* — M. BOULFRAY. (Dec. 1906.)
  27. *Artilleristische beschouwingen naar aanleiding van den Russisch-Japanischen oorlog.* — K. E. OUDENDIJK. (Organ der Vereen. ter beoef. van de Krijgswetenschap, 1906-7, Jan. 1907.)
  28. *Port-Arthur.* — E. BIRCHER. (Schweiz. Monatschrift für Offiziere aller Waffen, 1907, Nos. 1-12.)
  29. *Organisation défensive du secteur nord-est de Port-Arthur.* — (R. d. G., Tome XXXIII (1907), No. 4.)
  30. *Die Belagerung von Port-Arthur.* — (M. W. 1907, Nos. 85, 86.)

31. *Port-Arthur in deutscher und österreichischer Beleuchtung.* — FROBENIUS. (Jahrbücher für Armee und Marine 1907, No. 7.)
32. *Die Epopöe von Port-Arthur.* — I. RODIC. (Danzers Armee-Zeitung 1907, Nos. 31-31.)
33. *Die Untersuchung über Port-Arthur* — (Allgemeine Schweiz. Militärzeitung 1907, No. 51.)
34. *Geschichte des Festungskrieges von 1885-1905, einschl. der Belagerung von Port-Arthur.* — H. VON MÜLLER.
35. *Der Port-Arthur-Prozess.* — VON URSYN PRUSZYNSKI. (Mitt. 1908.)
36. *Folgerungen aus den Erfahrungen des Kampfes um Port-Arthur für den Festungsbau.* — TÖPFER. (K. Z. 1908, Nos. 6, 7.)
37. *De l'influence des combats livrés sous Port-Arthur sur la construction des forts.* — A. PIÉRART. (Juli 1908.)
38. *L'attaque brusquée des places fortes et la tentative de vive force des Japonais contre Port-Arthur.* — P. DEFASSE. (Revue militaire générale 1909, No. 1.)
39. *Verwertung der bei der Verteidigung von Port-Arthur gemachten Erfahrungen für die Ausgestaltung der Festung.* — FROBENIUS. (Jahrb. A. u. M. 1909, No. 1.)
40. *Die Verteidigung von Port-Arthur.* — VON SCHWARZ und ROMANOWSKI.
41. *Hoofdstuk VII — 2. Vestingbouw.* — W. COOL. (Wetensch. Jaarbericht der Vereen. t. b. v. d. Krijgsw. 1908-9, Juni 1909.)
42. *Eine russische Geschichte der Belagerung von Port-Arthur* — (M. W. 1909, Nos. 66, 67, 68.)
43. *Beitrag zum Studium des Nahangriffs auf Port-Arthur.* — W. KRANZ. (6ste Beiheft zum M. W. 1909.)
44. *Japanische Berichte über die Kämpfe, die zur Einnahme der Landbefestigungen von Port-Arthur führten.* — VON URSYN PRUSZYNSKI. (Sept. 1909.)
45. *Organisation des mines dans une forteresse d'après les expériences de Port-Arthur.* — A. PIÉRART. (R. d. G., Tome XXXVIII (1909), Nos. 4, 5.)
46. *Der Nahkampf im Festungskriege.* — TÖPFER. (K. Z. 1909, Nos. 9, 10.)
47. *Ueber die Vorbereitung der Festungen zum Minenkrieg auf Grund der Erfahrungen von Port-Arthur.* — A. ENGEL. (Mitt. A. u. G. 1909, No. 12.)
48. *Einiges über die Arbeiten der russischen Sappeure bei der Verteidigung Port-Arthurs.* — A. ENGEL. (Mitt. A. u. G. 1910, No. 5.)
49. *Comptes rendus publiés par le Rouskii Invalid de Conférences sur la Guerre Russo-Japonaise, faites à l'académie d'état Nicolas; 9e fascicule: Port-Arthur.* — (Mai 1910.)

Oefening van het kader bij de Infanterie gedurende het IVe tijdperk.

Wij hebben de bataljons- en regimentsoefeningen, enz. achter den rug. De lichteningen, welke voor herhalingsoefeningen onder de wapenen moesten komen, zijn vertrokken; welhaast vertrekken de viermaanders en daarna de achtmaanders-voorjaarsploeg en wij blijven over met het kader en eenige manschappen, welke laatsten echter voor het grootste deel voor corveediensten bestemd zijn. Wij houden dus over het kader, en wel die kaderleden, welke niet de z.g. winteropleiding voor een hooger rang volgen.

Onwillekeurig rijst de vraag: »hoe zullen wij die wintermaanden doorbrengen?» Niet opgevat in den geest van, hoe zullen wij den tijd het best „zoek” brengen, maar hoe zullen wij den tijd besteden, opdat het meeste voordeel eruit getrokken wordt.

Wanneer ik bedenk, hoe ik dat vaak gezien heb, n.l. 's middags een paar malen in de week „herhalingsonderricht” onder den luitenant-adjutant volgens punt 57 G. O. I., één- of tweemaal per week onderwijs in de gymnastiek en het schermen volgens punt 62 G. O. I. en de overige dagen compagniesgewijze uitrukken, dan vraag ik mij af: is dat nu wel de wijze om ons kader een zoo hoog mogelijk standpunt te doen innemen, om van ons kader de beste hulp te maken voor de opleiding der militie? Mij dunkt, van neen. Door de omvangrijkheid toch, van de stof, die theoretisch moet worden verwerkt in de enkele middaguren, welke voor dat herhalingsonderwijs worden beschikbaar gesteld, kan het niet anders, of alle reglementen worden, als het ware, sprongsgewijze genomen. Maar door dat sprongsgewijze doorloopen van de stof, krijgen de leerlingen slechts een zeer vagen indruk, van wat grondig moet worden bestudeerd. Want zij *moeten* weer grondig bestudeerd worden, de reglementen en voorschriften! Ieder weet, hoe het in het algemeen gaat met de kennis van het kader. Wat voor het rang-examen moet worden gekend, wordt in den regel ook wel geweten; ten minste dat mogen wij aannemen. Maar is het examen afgelopen en zijn zij in hun rang aangesteld, dan gaan de zwarte boekjes in den regel de kast in en worden zij er slechts uitgehaald, wanneer wijzigingen moeten worden aangebracht of inspectie met reglementen moet worden gemaakt. Langzamerhand gaat de kennis dus vervagen, later geheel verloren. Hier nu moet tegen worden gewaakt en dit kan alleen door eene grondige repetitie, met welk doel dan ook wel het herhalingsonderwijs zal zijn ingesteld. Wordt nu de tijd voor dit herhalingsonderwijs ruim toegemeten, dan kan deze herhaling grondig geschieden. Ja, er kan meer worden gedaan. Alles, wat in de regle-

menten staat, kan niet alleen theoretisch, maar ook practisch worden herhaald, voor zooverre dit noodig is, en er blijft nog tijd over om — door iets meer te geven dan woordelijk in de reglementen is neergeschreven — hun een ruimeren blik te geven.

Dan moeten wel vervallen de dagen — voor- of namiddagen —, welke op het tableau staan aangegeven, als »ter beschikking van den C. Commandant«. Is dit echter wel een bezwaar? Het bezwaar, als zou de C. Commandant op deze wijze niet in de gelegenheid zijn, volgens eigen inzicht zijn kader te oefenen, lijkt mij niet overwegend. In de eerste twee tijdperken toch, gedurende de instructie en later gedurende de oefeningen, ingevolge punt 48 G. O. I., heeft de C. Commandant gelegenheid te over om zijn kader te leeren kennen in de practijk en hen te oefenen volgens zijn inzicht. En dan lijkt mij het voordeel, verkregen door hen iederen winter opnieuw theoretisch en zooveel mogelijk ook practisch te onderleggen, zooveel grooter, dat de nadeelen daartegen niet opwegen.

Is het echter niet in den geest van onzen G. O. I. om ze gezamenlijk te oefenen? Immers punt 60 zegt, met de manschappen wordt in dit tijdperk niet compagniesgewijze uitgerukt. Zou het dan wel de bedoeling zijn, dit met het kader te doen? Mij dunkt van neen. De manschappen worden vereenigd om: 1°. behoorlijke oefeningen te kunnen houden, en 2°. om van punt 56 geen dood artikel te maken. Zou dit dan ineens vervallen zijn, nu er geen manschappen meer zijn overgebleven, om uit te rukken, doch alleen kader.

Wanneer nu in het vierde tijdperk voor het kader, dat niet voor een hooger rang wordt opgeleid, bij de bataljons eene kaderschool wordt opgericht met de luitenants en zoo noodig de sergeanten-majoor-instructeur als onderwijzer, terwijl de laatsten ook gebezigd kunnen worden als hulponderwijzer; wanneer dan een morgen wordt besteed aan oefeningen op de kaart of in het terrein, niet met officieren-partijcommandanten (want deze worden afzonderlijk geoefend bij de oefeningen op de kaart, hetzij bij die voor kapiteins en oudere luitenants, hetzij bij die voor jongere luitenants), zooals ik wel eens heb gezien, maar onderofficieren en korporaals, die verschillende opdrachten moeten uitvoeren, bevelen geven, berichten opmaken, enz.; wanneer dan twee morgens worden besteed aan de opleiding tot onderwijzer in de gymnastiek en het schermen, c.q. tot hulponderwijzer, dan komt het mij voor, dat het onderwijs gedurende dit tijdperk van oefening goede vruchten zal dragen.

Dan hebben de onderwijzers een afgerond geheel te onderwijzen; zij kunnen de leerstof overzien en indeelen voor den tijd, die hun ervoor gegeven is. S.

De Militaire Administratie van het Nederlandsche Leger.

Voorzeker hebben meerendeels Officieren en Oud-officieren van het leger, zoowel in Ned.-Indië als hier te lande, met ons, toegejuicht de benoeming en samenstelling eener Commissie voor de herziening van het Militaire Onderwijs. Vooral de samenstelling, onder het voorzitterschap van den tegenwoordigen Inspecteur van het Militaire Onderwijs, die sedert eene reeks van jaren, op dat gebied, werkzaam was, terwijl voor ieder wapen en dienstvak, als deskundige, zitting nemen, officieren met ervaring in de opleiding van Cadetten of aanstaande officieren van den Hoofdcursus, geeft vertrouwen, dat wij van bedoelde commissie een zakelijk rapport te gemoet kunnen zien.

Met veel genoegen ontmoetten wij ook den naam van een hoofd-officier der Militaire Administratie, een Majoor-Kwartiermeester, oud-leeraar van den Hoofdcursus, niet twijfelend, of ook voor zijn korps — de Militaire Administratie — zullen adviezen worden gegeven, belangrijk en overtuigend voor zijn medeleden.

Na gedurende eene reeks van jaren op het zelfde aambeeld te hebben gehamerd, in het bijzonder voor wat betreft de organisatie onzer Militaire Administratie, en ons met alle kracht te hebben verzet, tegen de opleiding tot Intendant van officieren, van *alle Wapens en dienstvakken van het leger* aan den Intendance-Cursus bij de Hoogere Krijgsschool, achten wij thans het oogenblik gekomen, om, terwijl de Commissie voor de herziening van het Militaire Onderwijs in haar vollen arbeid is, denkbeelden te doen hooren, waarop wij vermeenen de aandacht van haar leden te mogen vestigen.

Aan velen hunner zijn die denkbeelden niet onbekend, maar het kan nut hebben, ze, of gehandhaafd, zooals zij van het jaar 1884 af in het Militaire Blad en in achtereenvolgende afleveringen van den Militairen Spectator luidden, of aangevuld met een nieuw gezichtspunt, hetwelk wij ons voornemen in korte trekken te behandelen, thans, nu de herziening van het Militaire Onderwijs, aan de orde is, aan het oordeel van bevoegden en belangstellenden te onderwerpen.

Bij de tegenwoordige opleiding, van welk officier ook uit het leger, tot Intendant, dat wil dus zeggen tot verpleger en niet tot administrateur, moet de Intendance, o. i., onvoorwaardelijk deel uitmaken van den Generalen Staf en behoort zij, onder de thans bestaande bepalingen, daarin plaats te nemen, om met haar eigen Afdeelingchef, onder den Chef van den Generalen Staf werkzaam te zijn. (1)

(1) Zie b.v. den Geneeskundigen dienst, waartoe — behalve de officieren van gezondheid — de pharmacie en ook de Veterinaire dienst met hun personeel behooren, allen onder den Chef van het dienstvak, den Inspecteur van den Geneeskundigen dienst.

In de Tweede Kamer heeft dit denkbeeld meermalen weerklank gevonden, zoowel bij het oud-Kamerlid, den oud-Intendant DE RAS, tegenwoordig lid van de Rekenkamer, als bij vele anderen, voornamelijk de H.H. SERET en VAN VLIJMEN, die dan ook in verband met dat beginsel, scheiding van Intendance en Comptabiliteit voorstonden, de Militaire Administratie haar eigen zelfstandigen chef gunden, en eene daartoe betrekkelijke motie indienden, die, helaas! bij het optreden van het nieuwe Ministerie niet meer behandeld en eenvoudig in het archief van de Tweede Kamer begraven werd.

Alvorens tot bespreking van het door ons hiervoren bedoeld *nieuw gezichtspunt* over te gaan, herinneren wij aan het rapport van de zogenoemde Veertien ton Commissie, waarvan *het Vaderland* in zijn blad van 21 Juni 1901 verslag deed en waaromtrent in No. 11 van den Militairen Spectator (Jaargang 1902) door ons o. m. werd betoogd:

»Als men de beschouwingen van *het Vaderland* omtrent dat »onderwerp leest, zou men onze Militaire Administratie — in hoofd- »zaak de Kwartiermeesters — verdenken van de grove fouten, door »de bovenbedoelde Staatscommissie ontdekt, en hun ook de mis- »lukking van de in 1895 opgerichte *Afdeeling Comptabiliteit* aan het »Departement van Oorlog op rekening geven, terwijl alléén de Inten- »dance, zoowel van het één als van het andere, de schuld draagt.

»Hadden wij de Inrichting van de *Afdeeling Comptabiliteit* aan het »D. v. O. aan het initiatief der Intendance te danken, zij had het beheer hier»over terstond in handen van bekwame Administrateurs »moeten stellen, maar niet aan op dat gebied oningewijde Intendanten »mogen toevertrouwen.

»Dat comptabel beheer in handen of onder toezicht van Intendanten »mislukt, behoeft de officieren van dat dienstvak in geene deele te »kwetsen; wij hebben dat jaren lang bepleit: »*Schoenmaker, blijf bij »je leest*», en nu kan men de knapste Intendant zijn, en, wij twijfelen »geen oogenblik aan 's mans bekwaamheid, als zoodanig, waar wij »den betrokken persoon op het oog hebben — zeker blijkt, en de »uitslag heeft het bewezen, dat er geen Intendant aan het Hoofd van »de *Afdeeling Comptabiliteit* had behooren te worden gesteld, terwijl »evenmin bij het niet slagen als zoodanig van haar eersten hoofd, »de *Afdeeling Comptabiliteit* opgeheven en wederom door eene »*Afdeeling Administratie* vervangen had mogen worden.

»De Commissie van onderzoek, opgetreden ingevolge art. 6 der »wet van 29 December 1898 (Staatsblad No. 279) handhaaft in »haar rapport dan ook volkomen een ook *door ons* sedert jaren »aanbevolen beginsel, d.i. het bestaan eener *Afdeeling Comptabiliteit* »voor het algeheel rekenplichtig beheer van het Leger bij het »Departement van Oorlog.

»Hoewel in principe met de Commissie eens, zoo verschillen wij »met haar in de wijze van samenstellen en laten deze dan ook voor »het oogenblik onbesproken, doch verwijzen daarbij naar het vroeger

»daaromtrent door ons geschrevene, o.a. in den Militairen Spectator van Augustus 1899«.

Het einde van den strijd was, dat twee Afdeelingen, de VIII^{ste} en IXe, respectievelijk *Militaire Administratie* en *Comptabiliteit* opgericht, thans nog aan het D. v. O. bestaan, waarbij o.i. ten onrechte, een burger-ambtenaar, in stede van een Hoofdofficier onzer Militaire Administratie, ook aan het hoofd der IXe Afdeeling werd geplaatst. Betreuren wij zulks, en, wenschen wij hierin nog wijziging in de toekomst, in geen deele gaat zulks gepaard met het doel om den tegenwoordigen titularis te treffen, of in het minst aan zijn bekwaamheid te twijfelen; het geldt hier alléén een beginsel.

Wil men echter een korps officieren van Administratie in het leger bekomen, zoowel volkomen beantwoordende aan de eischen van een goed verplegingsofficier, als aan die van den bekwamen administrateur — en nu komen wij aan ons nieuw gezichtspunt —, dan is daartoe zeer wel te geraken, wanneer men n.l. bij de opleiding van aanstaande officieren van Administratie (van den Kwartiermeester) op overeenkomstige wijze te werk gaat, als voorgeschreven wordt, in het Reglement voor de opleiding van Adspirant-Administrateurs bij de Koninklijke Marine, vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 13 Juli 1905 No. 58.

Bij de opleiding voornoemd, wordt onderwijs gegeven in de navolgende leervakken, als:

Theoretische vakken.

- a. Administratie.
- b. Comptabiliteit.
- c. Strafrecht (algemeen militair, materieel en formeel).
- d. Technologie en warenkennis.
- e. Vee- en vleeschkeur.
- f. De Fransche taal.
- g. De Engelsche taal.
- h. De Hoogduitsche taal.
- i. Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië, Land en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.
- k. Verbandleer, hygiëne en zelfbehoud.

Practische oefeningen.

- l. Infanterie-exercitie en exercitie met sabel en revolver.
- m. Schijfschieten met geweer en revolver.
- n. Gymnastiek, schermen en roeien.
- o. Zwemmen.

Behoudens enkele wijzigingen, zoowel in sommige leervakken, als in enkele bepalingen met noodig gebleken aanvullingen, is dit Reglement van kracht en komt het met alle ernst kennis nemen van dat het Reglement en het overwegen van de opleiding der officieren van Administratie voor de Marine, o. i. zeer in aanmerking om bij de herziening van het Militair Onderwijs, ter beoordeeling en adviseering

in handen te worden gesteld van eene sub-commissie, uit de thans bestaande commissie, vermoedelijk reeds gevormd of anders nog te benoemen.

Immers met een dergelijken gewichtigen maatregel, als in onze Marine genomen, kan bovenbedoeld reglement zeer wel tot basis dienen van eene volledige opleiding onzer officieren van Administratie bij de Landmacht, natuurlijk met inachtneming, voor wat het eerst bij de Zeemacht, in aanmerking komt, en wat daartegenover bij de Landmacht van meer belang is.

Men vergeete hierbij niet, dat de officieren van Administratie bij de Marine, tal van jaren geleden als scheepsklerk zijn carrière begonnen, en hoewel velen hunner, als hoogstbekwame mannen, den hoogsten rang in dat dienstvak verwierven, zoo doet de tijd, waarin wij leven en waarin het onderwijs in het algemeen, bij alle voorbereiding tot welk ambt ook, groote schreden voorwaarts deed, zijn invloed gelden bij het stellen der eischen voor het admissie-examen.

Zoo ook zijn de jonge officieren van Administratie bij de Landmacht (de kwartiermeesters) jongelieden, die meerendeels drie klassen M. O. hebben afgehoopen, vóór hunne indiensttreding, en achten wij daarom de opleiding van den kwartiermeester, op den voet als thans bij de Marine geschiedt, zeer wel bereikbaar en van het grootste belang.

Kan men daartoe besluiten, dan geeft zulks in de toekomst eene groote bezuiniging op het budget van Oorlog, want niet alleen hebben wij nu eene zeer dure Intendance, maar twee Afdeelingen in de Militaire Administratie, van welken zeker niet gewenschten toestand, meermalen is gebleken.

Niettemin ziet men voortdurend luitenants-kwartiermeesters aangewezen voor de verpleging van dezen of genen kampeerenden troep en worden ook in de garnizoenen, verplegingsdiensten aan hen opgedragen. Volgt men nu den hierboven aangewezen weg, dan zal men, evenals bij de Marine, binnen eenige jaren *één korps officieren van Administratie* hebben, zoowel in verpleging (intendancedienst) even goed als in administratieven bureaudienst volkomen bruikbaar. Op die wijze vormen dan in de toekomst de officieren van Administratie, *één korps onder een zelfstandig hoofd*, wiens plaats is aan het Departement van Oorlog, als Hoofd van de Afdeeling *Militaire Administratie*, d. i. Comptabiliteit en Verpleging. ⁽¹⁾

Ons bestek laat niet toe, hier verder in bijzonderheden te treden omtrent de *voorwaarden en wijze van toelating van den Adspirant-Administrateur bij de Koninklijke Marine*, met de wijzigingen, welke daarin, bij eventueel onderzoek van de door ons hier boven gewenschte sub-commissie, mogelijk zijn. In dit laatste verband kan b.v. punt 3 van art. 7, luidende: *Sub a. het getuigschrift, vergezeld van den staat der behaalde cijfers in de verschillende vakken, van voldoende afgelegd eindexamen der Hoogere Burgerschool met 5-jarigen cursus, bedoeld in art. 57 der wet op het middelbaar onderwijs*, worden

houden voor aspiranten-administrateurs bij het leger, die hunne opleiding met eene plaatsing als cadet aan de Koninklijke Militaire Academie voltooid zagen, terwijl voor volontairs uit het leger, die voldaan hebben aan het toelatingsexamen tot den hoofdcursus, maatregelen genomen en bepalingen in het leven geroepen dienen te worden van zoodanige strekking, dat de officieren van Administratie voor het leger, bij die inrichting op te leiden, als het geval is met zoovele stafofficieren en oud-Inspecteurs van het Wapen der infanterie, van den hoofdcursus herkomstig, een sieraad van het leger beloven te zullen zijn.

Moge de hiervoor aangegeven denkbeelden ingang vinden bij de commissie, waaraan de herziening van het Militair onderwijs is opgedragen en door haar arbeid ook in dezen een resultaat verkregen worde, waarmede tegenwoordige misstanden in de organisatie der Militaire Administratie bij de Landmacht ophouden te bestaan en dat onmisbaar dienstvak daarmede eene plaats bekomme in het Leger, waarop zij, die de eer hebben daartoe te behooren, alle aanspraak hebben.

J. H. H. VOGEL.

---

(1) De indeeling dier Afdeeling, zal voorzeker tot den arbeid behooren van de, bij Koninklijk Besluit van 10 Augustus 1910 No. 26 benoemde Staatscommissie, ingesteld tot onderzoek van de vraag, of de Inwendige Organisatie van de Departementen van Algemeen Bestuur en van de nader bij Kon. besluit aan te wijzen daaronder ressorteerende administratiën voor vereenvoudiging en in het algemeen voor verbetering vatbaar is, en, zoo ja wat te dien einde zou kunnen gedaan worden.

De verpleging van het Fransche leger gedurende den veldtocht van 1812 in Rusland.

A. ALGEMEENE BESCHOUWINGEN.

Europeesch-Rusland is grootendeels vlak. Van oost naar west wordt het doorsneden door de Oeral-Karpatische- en de Oeral-Baltische landruggen, die in de lijn Lublin-Soewalki door eene heuvelrij zijn verbonden, ten oosten waarvan zich op beide oevers van de Pripet de Rokitno-moerassen uitstrekken.

In het hier te beschouwen gebied wordt zeer veel bosch aange troffen, behalve ten zuiden van Moskou en in het land der Zwarte Aarde. De Rokitno-moerassen verdeelen het gebied ten westen van de lijn Duna-Dnjepr in twee deelen, van welke het noordelijke, aangezien het met Oost-Pruisen en het groothertogdom Warschau samenhang voor de operatiën van NAPOLEON het belangrijkste was. Uit een van beide genoemde landen moest NAPOLEON Rusland binnenrukken, gelet op de politieke omstandigheden. Wij herinneren daarbij aan den voor Pruisen zoo nadeeligen vrede te Tilsit in 1807. Bij dien vrede werd uit door Pruisen afgestaan gebied een onafhankelijk hertogdom Warschau gevormd onder souvereiniteit van den Koning van Saksen, FREDERIK AUGUST. Door den vrede van Weenen werd het met bijna geheel Galicië uitgebreid en in 1812 trok NAPOLEON het groothertogdom aan zich.

Het reeds genoemde moerasgebied bood een belangrijk voordeel, hierin gelegen, dat de rechterflank van het in het noordelijk gebied oprukkende Fransche leger er eenigermate door werd beveiligd, waar tegenover echter het nadeel, dat de voor de verpleging noodige ruimte aanmerkelijk vernauwd werd, niet uit het oog mag worden verloren.

Beschikt men tegenwoordig vrij algemeen over betrouwbare statistische gegevens omtrent de »Leistung« van het oorlogstoneel, in 1812 was dit niet het geval. Dit gemis werd in den loop der gebeurtenissen herhaaldelijk door de Fransche troepen gevoeld.

Reeds tusschen Weichsel en Njemen waren de middelen des lands onvoldoende voor het onderhoud van het toenmaals 600.000 man sterke leger. Bijzonder groote moeielijkheden ondervond de verpleging van de troepen onder 's Keizers broeder JÉRÔME en het Oostenrijksche hulpkorps onder SCHWARZENBERG in het gebied om Warschau, ingesloten door de Russische grens.

Gunstiger was het gesteld in de streken van Witebsk en Suraz, bij Orsza en over Smolensk tot Dorogbuz aan den Dnjepr. Van af Smolensk werd de rijkdom des lands minder, vooral door den ver-

woestingskrijg, die de Russen voerden. Oostelijk van Gzatzk had de verwoesting zulke afmetingen aangenomen, dat er van bronnen voor de verpleging eigenlijk geen sprake meer was.

Vanaf Borodino moest herhaaldelijk paardevleesch worden gegeten, terwijl het tot die plaats aan vee, evenals aan hooi, zelden ontbrak.

Bij gebrek aan hooi kon men dit, ofschoon niet zonder nadeel voor vele paarden, door groenvoeder vervangen, dat op de uitgestrekte weiden, vooral aan de overzijde van den Dnjepr, voldoende aanwezig was, tot de sneeuw begon te vallen (13 October). Gedurende den geheelen veldtocht deed zich het gebrek aan hard voeder voor de paarden in sterke mate gevoelen.

Bijzondere moeilijkheden ondervond men ook bij het tijdig voorzien in de behoefte aan meel, dat bij de toen nog weinig ontwikkelde maalindustrie, zelfs daar ontbrak, waar overvloedig koren verkrijgbaar was. Vaak moest geroosterd of gekookt koren in de plaats treden van brood.

Van noodlottigen invloed is ook geweest de verwoesting van Moskou, toenmaals eene stad met 350.000 inwoners.

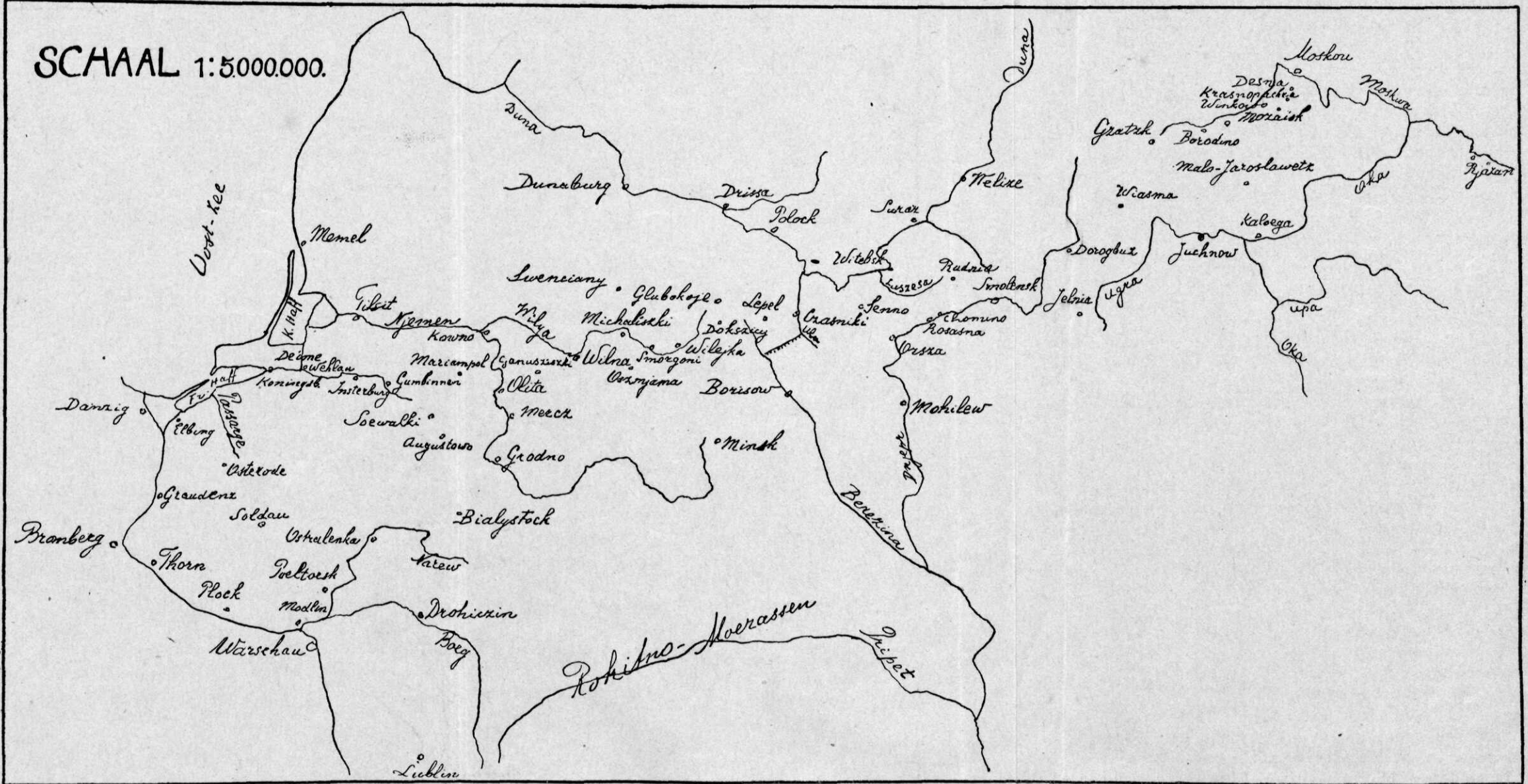
In het algemeen genomen was het land arm aan hulpbronnen en zeer dun bevolkt. Zoo wordt o. a. medegedeeld, dat de bevolkingsdichtheid in de gouvernementen Smolensk, Moskou, Kaloega en Wilna resp. 10, 28, 16 en 12 per KM² bedroeg; ook de veestapel was van weinig beteekenis; voor de zelfde gouvernementen worden opgegeven de volgende getallen per KM², aan paarden resp.: 3,41; 3,39; 3,25 en 2,06; aan rundvee resp.: 3,23; 3,09; 2,86 en 3,34; aan schapen resp.: 4,41; 3,42; 4,96 en 2,16.

Zoowel in Polen als in Rusland werden vrij talrijke landgoederen aangetroffen. Dit waren de plaatsen, waar groote voorraden landbouwprodukten verzameld waren. De boeren hadden als lijfeigenen geen eigen grondbezit. Juist door deze omstandigheid was het voor de Russen gemakkelijk hun land te verwoesten, na alles wat zij wenschten te behouden, in veiligheid te hebben gebracht. Was de grondbezitter vertrokken, dan volgden in den regel de boeren weldra met hun gering bezit dit voorbeeld. Dan restte nog, om de Fransche belangen te schaden, het verbranden der steden, waar de handel voorraden had bijeengebracht.

Wijden wij thans eenige ruimte aan de bevolking en aan de verkeerswegen. De Dnjepr gaf de scheiding aan tusschen Polen en Klein-Russen eenerzijds en de Groot-Russen, de kern van de Russische natie, die in hoofdzaak Midden- en Noord-Rusland bewoont en tot de vurigste Franschen-haters behoorde, aan de andere zijde.

Ook miste NAPOLEON aan gene zijde van den Dnjepr het Joodsche element, dat hem, wel is waar tegen ruime betaling, als leveranciers, transportondernemers en agenten voor allerlei doeleinden groote diensten heeft bewezen.

SCHAAL 1:5000.000.

Voor het vervoer van legerbehoefden was de scheepvaart op Pregel en Njemen van belang. Dit moet voor NAPOLEON eene aanleiding zijn geweest om de hoofdooperatielijn, van den linkervleugel van het concentratiegebied aan den Weichsel uitgaande, over Insterburg, Kowno en Wilna te kiezen. Voor het zelfde doel zou zeer zeker de Duna ook in aanmerking zijn gekomen, indien het NAPOLEON gelukt was, zich van dezen waterweg meester te maken.

De verkeerswegen te land waren voor het meerendeel breede landwegen, die bij regenweder grondeloos werden en dan vaak zelfs het gebruik van de voertuigen des lands niet toelieten.

Ook de groote, ruim 50 M. breede weg van Smolensk naar Moskou was niet bestraat. Bruggen en slooten aan weerszijden waren de eenige kunstwerken die er het voorkomen van een verkeersweg aan gaven, de zijwegen werden geheel verwaarloosd.

Zeer teekenend voor den toestand is het volgend schrijven van 5 September uit Gzatzk van den toenmaligen hoofdofficier VON LOSSBERG, die den tocht bij het VIII^{ste} legerkorps medemaakte: »...Zooeven werd door een onderofficier een bericht overgebracht van een officier, die van Dorogbuz was uitgezonden om levensmiddelen te verzamelen. Deze was er in geslaagd, zich in een dorp, zijwaarts van den marschweg gelegen, 8000 pond brood aan te schaffen, dat hij naar Gzatzk wilde vervoeren. De paarden waren evenwel door den toestand van den weg dermate uitgeput, dat er van verder gaan geen sprake meer was. Hij verzocht daarom den overbrenger van het bericht mede te deelen, waar zich het regiment den volgenden dag zou bevinden.«

Zoo leden de troepen meermalen honger, terwijl op zijwegen de requisitie-troepen met voorraden stonden, die zij niet konden verplaatsen. De toestand van de wegen was derhalve oorzaak, dat er noch van den toevoer van achteren, noch van de requisitie iets terechtkwam, dat voor de verpleging van beteekenis was.

In dezen veldtocht heeft het slechte drinkwater ook weder schadelijk gewerkt naast de ondoelmatige en onvoldoende voeding, die nu eens geheel of hoofdzakelijk uit vleesch, dan weer uit geroosterd of gekookt graan bestond.

Groot waren de moeilijkheden, waarmede de Keizer moest kampen bij gemis aan volledige en betrouwbare kaarten van het oorlogstoo- neel. Het moet echter worden erkend, dat hij deze aangelegenheid geenszins heeft verwaarloosd. Reeds geruimen tijd vóór den aanvang van den veldtocht waren door officieren en agenten terreinverken- ningen verricht. NAPOLEON raadpleegde ook een aantal werken over de topografie van Rusland; dit alles te zamen verschaftte echter slechts een onvolledigen en weinig betrouwbaren grondslag voor het opzetten van operatieplannen en berekeningen betreffende de verpleging. Hij was dan ook herhaaldelijk genoodzaakt, zich door zijne gedetacheerde generaals inlichtingen te doen verstrekken omtrent de hulpbronnen,

de bevolking, de terreingesteldheid, enz. van gebied, waar, of in de nabijheid waarvan deze zich bevonden.

Het zal wel niet noodig zijn, op de noodzakelijkheid van het inwinnen van inlichtingen als bovenbedoeld te wijzen; juist daardoor toch, komt een opperbevelhebber op de hoogte van de toestanden op een bepaald oogenblik. Men denke hierbij aan de veranderingen, die een gebied ondergaat door een verwoestingskrijg, zooals de Russen dien in dezen veldtocht voerden. Hoe goed men ook op de hoogte mag zijn door statistiek, kondschapsdienst, enz., wat NAPOLEON in 1812 in dit opzicht deed, moet in onze dagen evengoed worden verricht.

Door de gesteldheid van het oorlogstoneel treden ten aanzien van de verpleging en de beweging van de groote legermacht, »la grande armée«, de volgende verschijnselen op den voorgrond.

1°. Door de verspreide ligging van de hulpbronnen des lands kon men niet verwachten, dat de troepen bijtijds over de, voor de loopende behoefte noodige, verplegingsartikelen zouden kunnen beschikken; zelfs niet onder overigens gunstige omstandigheden. Naast een rijklijken mobielen voorraad trad daardoor de aanvoer uit de basis in de voorste rij der hulpmiddelen, die de verpleging moesten verzekeren.

Dat NAPOLEON de beteekenis daarvan geenszins miskende, is in den loop der operatiën steeds gebleken. Zoowel de aanvoerders, als de troepen, waren met het gebruik van treinen en transporten echter weinig vertrouwd. De persoonlijke werkzaamheid van NAPOLEON kon daaraan niet voldoende tegemoetkomen.

2°. Door de groote uitgestrektheid van het oorlogstoneel waren operatiën noodzakelijk, die veel tijd kostten en in de doorvoering groote snelheid vereischten. De aanvoer van achteren kon met de operatiën onmogelijk gelijken tred houden; het nabrengen van de verpleging op de moeilijke wegen, de uitputting van de troepen door de vermoeiende marschen, het verzamelen van de steeds talrijker wordende achterblijvers waren de oorzaken van het intreden van rustperioden, vóór aan het voortzetten van het offensief kon worden gedacht.

Wij onderscheiden tot Moskou daarom de volgende operatiën:

a. De marsch tot den Njemen (grensrivier) tusschen 6 en 23 Juni, gevolgd door den Njemenovergang en den marsch naar Wilna, waar NAPOLEON den 28sten Juni aankwam. Deze afstand, die 450 KM. bedraagt, werd in 23 dagen afgelegd.

Deze operatie leidde, daar de Russen teruggingen, niet tot een beslissenden slag. Te Wilna moest NAPOLEON eenige dagen blijven o. a. door het ver achterblijven van den trein.

b. Het oprukken van Wilna (op den 9^{en} Juli) naar Witebsk (afstand 350 KM.), waar men den 28sten Juli aankwam. Ook ditmaal ontrok zich de vijand aan den beslissenden slag, wederom werd de

offensieve kracht der Franschen zeer geschaad, zoodat NAPOLEON tusschen Witebsk en Mohilew kantonnementen voor verscheidene dagen moest betrekken. Opnieuw moest gedurende dit oponthoud de toevoer uit de basis naar het leger worden geregeld.

c. De Dnjepr-overgang en de marsch naar Smolensk. Deze operatie duurde van 10 tot en met 19 Augustus en was, wat de tijdruimte betreft, kort; evenwel moesten, door den flankmarsch en door de verwisseling van operatielijn, voor de verpleging groote moeilijkheden worden overwonnen.

Na het nemen van Smolensk op 18 Augustus trad wel geen absolute stilstand in de operatiën in, doch de volgende operatie begon eerst den 23sten Augustus, op welken dag NAPOLEON met de Garde deze stad verliet. Tot dien dag had de Keizer zich daar beziggehouden met de regeling van den toevoerdienst; dit was noodzakelijk, daar het leger een nieuw uitgestrekt gebied betrad, waarin tot Moskou aan geen halthouden, dan om slag te leveren, kon worden gedacht.

d. De marsch naar Moskou, van 20 Augustus tot en met 15 September, waarbij slechts 2 rustdagen.

3°. De verbindingen met de basis, welke laatste weliswaar eene aanzienlijke breedte had, waren door de groote lengte bijzonder kwetsbaar, wat nog te meer gevaar opleverde, doordat het leger in hooge mate van de basis afhankelijk was. Niet minder dan twee legerkorpsen waren noodig, om in het Pruisische achterland heer en meester te blijven, terwijl in het basisgebied de bescherming van de kust tusschen Danzig en Memel aan eene divisie werd opgedragen.

Links vond NAPOLEON steun in de Duna, rechts in de Rokitno-moerassen; toch waren belangrijke detacheringen noodzakelijk, daar de tegenstander op beide flanken met aanzienlijke krachten optrad. Aanvankelijk had het X^e korps (MACDONALD) bij Tilsit de verbindingen aan den Njemen te dekken, later werden nog het IIe korps (OUDINOT) en het VIe (ST. CYR) aan de Duna gedetacheerd. Tijdens den terugtocht werd hieraan nog het IXe korps (VICTOR) toegevoegd.

De rechterflank werd gedekt door het VIIe korps (REYNIER), het Oostenrijksche hulpkorps (SCHWARZENBERG) en de divisie DOMBROWSKI van het V^e (Poolsche) korps (PONIATOWSKI).

Boven en behalve deze detacheringen bevonden zich nog talrijke troepen op de etappenlijn zelf, om ter plaatse de gewichtigste punten bezet te houden of transporten te geleiden, wat vooral tusschen Smolensk en Moskou noodig werd, daar boeren en kozakken de etappenlijn en de transporten voortdurend bedreigden. Voor dezen etappendienst waren wel reservetroepen uit Frankrijk aangewezen, doch zoolang deze nog niet waren aangekomen, moesten hiervoor troepen van het operatieleger worden genomen. Totaal werden voor de bescherming van flanken en etappenlijn 21 infanterie- en 8 cavalerie-divisiën bestemd. Toch was het onmogelijk, vanaf Borodino de

etappenlijn voldoende te beschermen tegen de stoute ondernemingen van de Russische partijgangers, en evenmin konden de aanzienlijke, in de flank gedetacheerde krachten beletten, dat zich aan de Berezina de kring om NAPOLEON sloot en ontkomen nauwelijks meer mogelijk bleek.

4°. De sterkte van het leger nam sterk af door ziekten en door het steeds toenemend aantal marodeurs.

Met 450.000 man begon NAPOLEON in Juni den veldtocht, einde Juli bedroeg de vermindering reeds 90.000 man, met ongeveer 250.000 man trok NAPOLEON naar Smolensk, slechts 110.000 man werden in het einde van September om Moskou vereenigd, 750.00 man en eenige honderden ruiters keerden naar Smolensk terug, 30.000 man bracht de keizer nog over de Berezina en slechts 5000 man verlieten het Russisch grondgebied.

5°. De slechte toestand der wegen had ten gevolge, dat de deelen van het groote leger slechts langzaam vooruitkwamen; vooral daar, waar NAPOLEON niet persoonlijk ingreep. Bijzonder langzaam marcheerde JÉRÔME, die, zij het ook bij regen, in 6 dagen slechts 60 KM. aflegde, en daarna, in plaats van snel voorwaarts te rukken, om den aftocht van de Russen onder BAGRATION te beletten, vier dagen rust hield. Veel sneller marcheerde DAVOUST; hij marcheerde behoudens 2 rustdagen te Wilna, onafgebroken van den Weichsel tot den Dnjepr. Behalve met de groote bekwaamheden van dezen bevelhebber moet hierbij rekening worden gehouden met de volgende omstandigheden:

a. dat de te Wilna aanwezige verplegingsvoorraden konden worden aangetrokken;

b. dat de sterkte slechts 3 divisiën infanterie en 2 divisiën cavalerie bedroeg;

c. dat de man zelf een voor 16 dagen bestemden (gereduceerden) voorraad aan brood en meel droeg, waardoor men van den trein minder afhankelijk werd.

Het Fransche leger legde den afstand van den Njemen tot Moskou, die ongeveer 1000 KM. bedraagt, af in 83 dagen. Brengt men nu twee rusten van 10 dagen resp. te Wilna en Witebsk in rekening, dan kan de dagmarsch op ruim 15 KM. worden gesteld.

Aanzienlijk was de marschvertraging bij den grooten trein, die den toevoer van achteren moest bewerkstelligen. NAPOLEON trachtte daarbij eene dagsnelheid van 24 KM. te bereiken. Hij gelastte zelfs, dat de treinofficieren, die voor een bepaalden afstand meer dan een vastgesteld aantal dagen besteedden, wegens plichtverzaking moesten worden gestraft. Dit bevel schijnt echter weinig succes te hebben gehad.

Wegens het ontbreken van evenwijdige wegen was het noodzakelijk zeer diepe colonnes te vormen, hetgeen voor requisitie en toevoer van achteren steeds ongunstig moet zijn.

6°. Het allengs verminderen van de krijgstucht werd voor de

verpleging noodlottig. Dit leger toch, was er aan gewoon, zich met den tegenstander te meten in het gevecht; den strijd om het bestaan kon het niet met goed gevolg strijden, daar het de middelen daartoe niet kende. Strenge krijgstucht in den troep, omvangrijke zorg voor de troepen van de zijde van het commando, dat alleen de toestanden in het groot kon overzien, oordeelkundig en zaakkundig optreden der hoogere organen behooren te zamen te strijden tegen de moeilijkheden, waarmede een leger, dat genoodzaakt is te opereeren in eene aan hulpbronnen en aan wegen arme streek, voortdurend heeft te kampen.

De toepassing van dit beginsel schijnt in 1812 vrijwel te zijn verwaarloosd; van ondergeschiktheid, anders dan tijdens het gevecht, vertrouwen in de superieuren, zorg van de commandanten voor de onder hun bevel staande troepen, moet volgens verscheidene schrijvers weinig sprake zijn geweest.

B. REGELING VAN DE VERPLEGING. ORGANISATIE. VERPLEGINGSPERSONEEL.

Een verplegingsvoorschrift volgens de tegenwoordige begrippen bestond niet. Men verpleegde volgens de gebruiken, die zich in de langdurige oorlogsperiode hadden ontwikkeld, hier en daar gewijzigd door het ingrijpen van den commandant. Dit ingrijpen vinden wij veelvuldig in de nagelaten bevelen en correspondentie van NAPOLEON. Hierin treft men de meest geschikte stof aan, om het stelsel uit af te leiden.

Het hoofdbeginsel was: »leven ten koste van de streek, waar men vertoeft«; de wijze, waarop moest worden gerequireerd, moest, aangezien het land arm was aan hulpbronnen, eene geheel andere zijn dan voorheen.

Aangezien de requisitie alleen niet voldoende voorraden kon verschaffen, moest de operatievrijheid der legerkorpsen worden verzekerd door eene omvangrijke uitrusting met mobiele verplegingsvoorraden.

Op de oorlogstooneelen van Midden-Europa, waar het beginsel: »gescheiden marcheeren, vereenigd slaan«, ten gevolge van de talrijke, meestal bruikbare verbindingen, kon worden toegepast, vonden de gescheiden marcheerende colonnes in het nachtkwartier nagenoeg alles, wat zij behoefden. In den regel lieten de communicatiën daar de snelle vereeniging der strijdmacht tot den beslissenden slag toe.

Hoofdzaak voor de verpleging was toen de directe requisitie door de troepen: in het nachtkwartier aangekomen, zonden de troependeelen hunne requisitie-commando's uit en meestal leidde dit tot rijke uitkomsten. In Rusland zou men echter onder minder gunstige omstandigheden komen te verkeerren. De requisitie-commando's moesten zich meestal ver verwijderen, om voldoende voorraad machtig te worden. Niet zelden verlaatten zij zich zelfs zoozeer, dat zij niet tijdig voor den afmarsch bij het onderdeel terug waren. Ook sloten zich soms achterblijvers en deserteurs aan, kortom er was bij de requisitiën

geen orde, hetgeen spoedig tot verslapping van de krijgstucht leidde

De korpsen marcheerden in diepe colonnes; vonden de aan het hoofd marcheerende troepen nog wat voor het levensonderhoud, de overige waren er minder goed aan toe; de vorsten namen niet alleen mede, wat ze maar konden bergen, zonder te letten op de achter hen volgende, maar staken niet zelden, hetgeen zij moesten achterlaten, in brand. Om aan deze toestanden een einde te maken, gaf NAPOLEON een aantal bevelen, waaruit o.a. voortvloeide:

a. De vooruitgezonden cavalerie zal niet alleen verkennen, doch ook levensmiddelen verzamelen door requisitie of door het buitmaken van vijandelijke magazijnen. Dit leidde echter tot weinig resultaat, daar de Russen zooveel mogelijk al, wat ze moesten achterlaten, verbrandden en de cavalerie na Smolensk tot zulke ondernemingen niet meer in staat was.

b. Om orde te brengen in het benutten van de bronnen des lands moesten door de commandanten aan de onderdeelen requisitie-rayons worden aangewezen volgens een bepaald stelsel.

Om troepen te sparen, moesten de requisitie-commando's door de hoogere eenheden worden uitgezonden.

Dit werkte dáár goed, waar sprake was van verpleging gedurende rustpauzen of van verpleging van legergroepen, wier operatiën op eene enge ruimte beperkt bleven, zooals de groep ST. CYR aan de Duna. Bij deze groep ging de requisitie uit van de divisie; als requisitie-zône was door NAPOLEON aan het VIe korps (ST. CYR) aangewezen de linker Duna-oever. In weinige dagen waren ovens gebouwd, molens in werking gesteld, de geregelde inbeslagneming ingeleid. De divisien kregen uit hare requisitie-rayons voldoende vleesch, meel en fourage.

Bij de onderdeelen, die in een dicht marsch-echiquier snel voorwaarts gingen door het land, arm aan bronnen en bruikbare wegen, was weinig vooruitgang in zake de requisitie te bespeuren. De zelfde bezwaren, als tevoren, deden zich gelden.

Bij de directe requisitie geschiedde het uitzenden van requisitie-commando's door het legerkorps. De requisitie-rayons der legerkorpsen moesten wel zeer groot zijn, gelet op de armoede van het gebied, het requireeren vorderde dus veel tijd, waardoor de juiste verdeling van den voorraad en het uitgeven van verplegingsmiddelen aan de onderdeelen meermalen veel te wenschen over liet.

In den rug van het leger was eene voldoende hoeveelheid levensmiddelen verzameld, doch deze bereikte de troepen niet.

Met kracht, doch helaas vruchteloos, streefde NAPOLEON er naar, om aan deze toestanden een einde te maken. Wij laten hier een uittreksel volgen uit de bevelen, door NAPOLEON te Gzatzk gegeven aan den chef van den generalen staf, Maarschalk BERTHIER:

»Schrijf aan alle korpscommandanten, dat wij door de wanorde, die bij het requireeren van levensmiddelen heerscht, iederen dag een groot aantal manschappen verliezen, en dat het hoog tijd wordt, dit

kwaad te smoren; dat de vijand dagelijks honderden gevangenen maakt; dat men onder bedreiging met de zwaarste straffen den soldaten moet verbieden zich te verwijderen; en dat men moet requireren, zooals het voorschrift dit eischt: per legerkorps, als het leger vereenigd is, en per divisie, als het gesplitst is; dat eene voldoende kracht de requisitie moet beschermen tegen boeren en kozakken; en dat men van de inwoners slechts zooveel eischt, als zij in staat zijn te leveren, zonder het land meer te belasten dan noodig is«.

De requisitie in het etappengebied leidde NAPOLEON zelf. De groote magazijnen werden meestal door de resultaten van de levering des lands en in den rug van het leger gevuld. In dit gebied toch, kon, vooral tegen betaling in geld, eene geordende en voldoende benutting van de landstreek plaats hebben, die, over het geheel genomen, niet arm was, doch wier bronnen over zeer groote afstanden verspreid lagen.

Dat NAPOLEON's pogingen grootendeels schipbreuk leden, was vooral toe te schrijven aan het volgende:

1°. Zij, die requisities moesten leiden en uitvoeren, waren niet met voldoende kennis van zaken toegerust.

2°. De krijgstucht bij de troepen liet veel te wenschen over.

3°. De trein voldeed niet aan de eischen, door het terrein in verband met het klimaat gesteld. Ook de leiding was onvoldoende.

Vóór de concentratie stond reeds het 1ste korps (DAVOUST) als observatiekorps aan de Elbe, later diende het, in vereeniging met de Poolsche troepen, tot dekking van de concentratie. Het 1ste korps telde 5 divisiën. De garde, eveneens door Poolsche troepen versterkt, telde eveneens 5 divisiën.

De groote sterkte en de groote uitgestrektheid, waarover de troepen waren verspreid, maakte het den Keizer onmogelijk, de bewegingen zelf te leiden. Eene troepenmacht van eene dergelijke sterkte wordt tegenwoordig, door het groepeeren van legerkorpsen, verdeeld in legers. Eene dergelijke indeeling werd bij het groote leger van 1812 gemist. NAPOLEON had in het concentratiegebied aan den Weichsel, afgezien van het X^e korps bij Koningsbergen en het Oostenrijksche hulpkorps bij Lemberg 3 legergroepen gevormd: 1°. de linkergroep, onder zijn persoonlijk bevel, samengesteld uit het 1ste, IIe, IIIe korps, en de garde te zamen 15 divisiën; 2°. de middengroep, onder zijn stiefzoon EUGÈNE DE BEAUHARNAIS, Onderkoning van Italië, bestaande uit het IVe en VIe korps, te zamen 5 divisiën; 3°. de rechtergroep, gevormd uit het V^e (Poolsche), VIIe en VIIIe korps, te zamen 7 divisiën, onder zijn broeder JÉRÔME, Koning van Westfalen.

EUGÈNE DE BEAUHARNAIS was tevens commandant van het IVe korps.

In het hoofdkwartier van NAPOLEON was het behandelen van de administratieve aangelegenheden opgedragen aan de administratieve groep van den generalen staf, terwijl de desbetreffende bevelen steeds

door den chef van dien staf werden uitgevaardigd en de generaal-intendant DUMAS voor de uitvoering der bevelen in den rug van het leger had te zorgen.

Aan de indeeling in 3 legergroepen was o.a. het nadeel verbonden, dat eene eenvormige leiding van de administratieve aangelegenheden werd gemist. Autoriteiten, met een volledig omschreven werkkring, ontbraken.

Wat nu de uitrusting voor verplegingsdoeleinden aangaat, moet het volgende worden opgemerkt. Het begrip »dagrations« was niet volkomen ingeleefd; de man droeg wel verpleging bij zich, dit was echter een noodvoorraad, die slechts gebruikt werd, om aan te vullen, wat de man ter plaatse te kort kwam.

NAPOLEON rekende, met 24 dagen mobielen voorraad de operatiën te beginnen, doch moest, door het zeer onvoldoend medewerken van den trein, spoedig met minder tevreden zijn.

Zoo heet het in een bevel, dat NAPOLEON aan BERTHIER, den chef van den generalen staf, richtte voor het hervatten der beweging uit Wilna, dat hij niet gerust was, als niet de garde en het hoofdkwartier voor 20 dagen levensmiddelen hadden (»omdat de garde aan den staart marcheert en, wat discipline betreft, het voorbeeld moet geven«). De overige troepen ontvingen dus geen 20 dagen levensmiddelen en waren dus nog meer op requisitie aangewezen. De hierbedoelde verplegingsvoorraden moesten het uitvoeren van de operatie Wilna-Witebsk, waaraan 20 dagen werden besteed, mogelijk maken.

Later ging, ten gevolge van de bij de treinen ingetreden verwar- ring, het begrip van eene bepaalde verplegingsuitrusting geheel verloren; de regimenten voerden levensmiddelen, als meel, graan, fourage, mede, zooveel zij maar konden. Nog slechts éénmaal, n.l. vóór den afmarsch uit Moskou, stelde NAPOLEON den omvang der mobiele voorraden vast en wel op 30 dagen, eene hoeveelheid die echter, zooals wij later zullen zien, nog niet voor de helft kon worden bijeenge- bracht. Smolensk, waar NAPOLEON, om de orde te herstellen, de eerste rust hoopte te vinden, werd eerst na 25 dagen bereikt.

Voor fourage was in de mobiele voorraden niet gezorgd, deze bevatten slechts verplegingsartikelen en munitie. NAPOLEON begon de operatiën in Juni en rekende er op, groenvoeder aan te treffen. Een groot deel der paarden was evenwel slechts gewend aan haver, waaraan tijdens de operatiën groot gebrek was. Wij zien daardoor de verliezen bij de bereden troepen steeds toenemen.

Het verplegingsration voor den man was klein; voorgeschreven was $\frac{1}{2}$ KG. vleesch, door requisitie aan te schaffen, $\frac{1}{2}$ KG. brood in natura (vaak ook als beschuit of meel verstrekt).

Ook rijst schijnt te zijn medegevoerd.

De mobiele verplegingsvoorraad bedroeg, althans in het begin, 4 dagen verpleging, door den man gedragen, 4 dagen op de proviand-voertuigen bij de troepen en 16 dagen bij het legerkorps.

De voorraad bij den man moest somtijds door reductie op 6 à 8 dagen worden gebracht, het ontbrekende moest ter plaatse door de aldaar bijeengebrachte verpleging worden aangevuld.

De toevoer van achteren moest worden bewerkstelligd door de treinbataljons. De treincompagnie, met 40 voor transport van verpleging bestemde voertuigen, die elk met 1000 KG. belast konden worden, gold als transporteenheid. Aangezien het broodration $\frac{1}{2}$ KG. bedroeg, kon dus 1 treincompagnie voor 40.000 man 2 dagen brood medevoeren. De hieruit af te leiden verdeling in tweedaagsche verplegings-onderafdeelingen blijkt ook reeds uit de aangehaalde bevelen van NAPOLEON voor den afmarsch uit Wilna. De man moest 6 dagen gereduceerd ration dragen, voor 4 dagen werd op de proviandvoertuigen in de troepencolonne medegenomen, verder zouden 5 van uit Wilna, met 1 dag interval uitgaande verplegingscolonnen voor 10 dagen verpleging aanvoeren.

Volgens deze beschikking schijnt het aantal van de verplegings-onderafdeelingen, die noodig waren bij de colonne, voor elk geval te zijn vastgesteld; uit de rest zou eene soort van legerverplegingstrein zijn samengesteld, als reserve voor de leiding.

In de aangegeven verdeling der mobiele verplegingsvoorraden blijkt, door de herhaaldelijk op 6 en 8 dagen — bij DAVOUST zelfs op 16 dagen — vastgestelden gedragen voorraad, weder de groote beteekenis, die aan eene rijkelijke verplegingsuitrusting werd toegekend. De maatregel, de rations te reduceeren, was noodig, omdat bij mislukken van de requisitie en het uitblijven van den toevoer, de rations bij den troep zelf de geheele voeding uitmaakten en niet alleen, zooals bij de veldtochten in Midden Europa, slechts tijdens de concentratie vóór den slag.

Nog duidelijker uit zich de invloed van de gesteldheid van het oorlogstooneel op de verplegingsorganisatie bij de legerkorpsen. In 1805 (Z.-Duitschland, Weenen, Austerlitz) begon NAPOLEON den tocht zonder verplegingstrein, in 1806 (Jena en Auerstädt) met een 2-daagschen voorraad op den verplegingstrein, in 1812 met 16 dagen op den trein, om de verpleging van de korpsen, zonder nadeel voor de operatievrijheid en de snelheid, te verzekeren.

De snelheid, waarmede de Keizer ook thans weder vooruitging, bleek te groot voor den lompen trein; toch wilde NAPOLEON daarom geene verandering in de uitvoering van zijne voornemens brengen.

Weliswaar gaf hij bevelen, ten einde tot betere toestanden te geraken, maar hij wachtte niet, tot de genomen maatregelen geheel hadden doorgewerkt. Hiervoor was, toen men nog niet beschikte over onze hedendaagsche communicatie-middelen, met name spoorwegen en electriche telegraaf, vrij veel tijd noodig.

Wat nu de samenstelling van den trein betreft, beschikte ieder legerkorps aanvankelijk over een aantal treinbataljons van 6 compagnieën à 40 voertuigen van 1500 KG. laadvermogen. NAPOLEON

begreep, dat deze in Rusland niet zouden voldoen, zelfs niet, als zij slechts met 1000 KG. zouden worden beladen.

Om dit kwaad gedeeltelijk te verhelpen, deelde hij deze zware wagens van 3 compagnieën per treinbataljon als troepentrein bij de troepen in, en vulde de treinbataljons aan met lichtere voertuigen. Aangezien het reeds spoedig bleek, dat de zware voertuigen in het troepenlichaam totaal onbruikbaar waren, werden zij den troepen weder ontnomen en gebruikt bij den etappentrein.

De lichtere voertuigen bij den trein bleken ook nog te zwaar, zij hadden bij 1000 KG. laadvermogen een eigen gewicht van 820 KG. Voor een gedeelte bleven zij reeds achter tusschen Weichsel en Njemen, de rest moest tusschen Wilna en Witebsk tot op 300 KG. worden ontlast.

Behalve over deze treinbataljons beschikte men nog over 4 treinbataljons »à la comtoise«. Deze waren uitgerust met lichte tweeradige voertuigen, als o. a. in gebruik zijn in Oost-Frankrijk. Zij laadden slechts 500 KG., doch hebben wegens het geringe aantal geen merkbaaren invloed ten goede geoefend.

NAPOLEON deed ook proefnemingen met ossenbespanningen, niet alleen voor voertuigen, doch ook voor geschut; hij zag hierin voordeel, aangezien deze dieren gemakkelijker te voeden zijn dan paarden. Bij het 1ste en IVe korps werd een ossenwagen-bataljon van 600 voertuigen ingedeeld. De ossen moesten, wanneer zij niet langer noodig waren, worden geslacht, om de vleeschvoorziening te verlichten. Dit geschiedde echter niet, de ossen konden de vereischte snelheid niet ontwikkelen, een aanzienlijk aantal van deze dieren kon door oververmoeidheid en voetgebreken den marsch niet voortzetten, terwijl ten slotte het vleesch van dit afgewerkte vee vrijwel oneetbaar was.

Naast de reorganisatie van den militairen trein wijdde NAPOLEON ook zijn aandacht aan het vormen van een trein uit voertuigen des lands.

Door zijne ervaringen, in 1806 en 1807 opgedaan, betreffende de communicatiën en de armoede in Oost-Pruisen en Polen, wist hij, dat voor een oorlog in Rusland talrijke transportmiddelen noodig waren, die bruikbaar moesten zijn op de slechte wegen van dat land. Men was daarom aangewezen op de voertuigen in die streken zelve aanwezig, terwijl het in de practijk de voorkeur verdiende, daarop beslag te leggen ter plaatse, waar ze noodig zouden zijn.

Voor transport in het etappengebied en het achterland bediende de Keizer zich met voordeel van het vervoer volgens contract. Groote Fransche transportondernemingen namen het vervoer op zich van militaire goederen van allerlei soort uit Frankrijk naar de Elbe.

In het eind van 1811 werd den Poolschen Generaal PONIATOWSKI bevolen, de transportmiddelen des lands aan te trekken, om het transport van uit eenige steden in de Weichselbasis, o. a. Warschau en Thorn te verzekeren.

Vooral voor het gebruik in het troepen-echiquier, requireerde men bespannen voertuigen, stelde ze onder militair geleide, groepeerde ze tot afdeelingen en behield ze, zoolang men ze noodig had.

Op verschillende plaatsen blijkt uit NAPOLEON's correspondentie, dat hij aan deze landstreinen alleen waarde toekende, als hij over Fransche geleiders kon beschikken.

EUGÈNE DE BEAUHARNAIS en JÉRÔME ontvingen in het begin van Juli opdracht 6 treincompagnieën à 100 landsvoertuigen te vormen; de omstandigheden stelden spoedig veel hooger eischen.

Het aantal gerequireerde en niet teruggegeven voertuigen en paarden in Oost-Pruisen en Pruisisch Lithauen beloopt resp. 26.000 en 79.000. De militaire voertuigen verdwenen langzamerhand uit den trein, zij werden voor het grootste gedeelte te Wilna achtergelaten en door landsvoertuigen vervangen. Het behoeft ons niet te verwonderen, dat uit deze improvisatie een ware warboel bij den treindienst ontstond.

Instructiën, beschikkingen en bevelen omtrent dezen dienst zijn eerst in den loop van den veldtocht tot stand gekomen.

Het is niet gemakkelijk, zich een goed beeld te vormen van de organisatie van het treinwezen in dezen veldtocht. In het kort zullen wij er een en ander over mededeelen, voor zoover de verpleging betreft.

Er schijnen te hebben bestaan:

- a. Een troepentrein.
- b. Een trein voor ieder legerkorps.
- c. Een trein voor het leger.

Ad a. Zooals reeds werd vermeld, bestond deze aanvankelijk uit de zware voertuigen, die door NAPOLEON van de treinbataljons werden afgenomen. Tijdens de voorwaartsche beweging werden deze te zware voertuigen door gerequireerde vervangen, waardoor een trein werd samengesteld van wisselende sterkte, die de troepenonderdeelen steeds met zich voerden.

Deze voertuigen waren weliswaar licht en daardoor meer bruikbaar, doch brachten het bezwaar mede, dat zij tijdens de bewegingen moeilijk in goeden staat waren te houden. Deze trein schaadde in hooge mate de vrijheid van beweging, daar hij meestal in de colonne achter het regiment marcheerde, niettegenstaande NAPOLEON herhaaldelijk had bevolen, dat de troepentrein achter het legerkorps moest volgen en slechts munitievoertuigen en voertuigen, ten behoeve van den geneeskundigen dienst, in de divisie moesten marcheren. Het niet opvolgen van de bevelen in dezen moet worden toegeschreven aan den drang naar zelfbehoud bij de troepen, deze toch, moesten wel voor zichzelve zorgen, daar door hoogerhand nagenoeg niet in de verpleging werd voorzien. Zij verzamelden, zooveel zij konden, voorraden en voerden die op de meest gewenschte wijze mede, zich niet bekommerend over de colonne-

verlenging, die daarvan het gevolg moest zijn. De onderdeelen lieten, hetgeen hunne requisitie-commando's hadden medegebracht, niet zelden verworven in den strijd tegen de requisitie-commando's van andere onderdeelen, niet van zich verwijderen. Onder geen omstandigheden scheidden zij zich van hun eigen trein, vandaar dat er onder zulke omstandigheden geen sprake van kon zijn, deze treinen vereenigd aan den staart van het legerkorps te doen volgen.

Ad *b.* Omtrent het functionneeren van dezen trein vinden wij in de bronnen niets vermeld.

Dit geeft aanleiding tot het vermoeden, dat hij spoedig in den troepentrein, onder *a* vermeld, is opgegaan, daar de troepen de aangekomen, gevulde voertuigen, als eene welkome vermeerdering van hun eigen trein, behielden.

Ad *c.* Betreffende dezen trein (Parc des vivres du quartier général) laat NAPOLEON's correspondentie slechts het bestaan vaststellen. Van eene organisatie is niets te vinden. In een bevel van den Keizer van 24 Augustus, te Smolensk gegeven, lezen wij: »Heden en morgen moeten de 600 wagens van den legerverplegingstrein vertrekken, vol of leeg; zoo zij leeg zijn, moeten ze onderweg worden gevuld«.

De broodvoorziening. Ieder legerkorps beschikte over ovenbouw- en bakkerijafdeelingen, en bezat 18 veldovens, in 3 sectiën verdeeld.

Tusschen Weichsel en Njemen, zoolang nog geen voeling met den vijand was verkregen, werden deze ovenbouwafdeelingen vooruitgezonden. Van den Njemen af konden zij grootendeels — weliswaar zoo nabij mogelijk — in den rug van het leger werkzaam zijn. In den loop van de operatiën moest dus den troepen het brood steeds worden toegevoerd, daar de omstandigheden zelden toelieten, de ovenbouwafdeelingen met de verkennende cavalerie vooruit te zenden, opdat, bij aankomst der troepen, de broodbereiding zou kunnen worden begonnen. De ovens hadden eene geringe capaciteit. Daar voorts de bevolking des lands voor het grootste deel was gevlucht en de streek dus niet kon voorzien in eene hoeveelheid brood of beschuit, kwam het niet zelden voor, dat de troep zelf hare medewerking moest verleen.

Waar geene gelegenheid was, om het voorhanden zijnde graan op molens te malen, nam men de handmolens, die de regimenten volgden of die men nog in de dorpen aantrof, in gebruik. Bakgelegenheid was, voor zoover niet door de Russen vernield, voldoende aanwezig: in elk huis bevond zich een bakoven.

NAPOLEON had de moeilijkheid, om over eene voldoende hoeveelheid meel te beschikken, voorzien; koren zou hij genoeg vinden, maar het vermalen daarvan zou groote bezwaren opleveren. Bij iedere gelegenheid verzamelde hij meel, de door de Russen vernielde molens werden zooveel mogelijk hersteld. Nog in September schreef NAPOLEON naar Parijs, om handmolens te zenden.

Een en ander had ten gevolge, dat de soldaat dikwijls, in plaats van brood, graan ontving, dat hij kookte of roosterde.

Weliswaar was in de basismagazijnen eene voldoende hoeveelheid beschuit aanwezig, doch zij bereikte het leger evenmin, als het toegezonden meel.

De vleeschvoorziening. Deze was geheel aan de troepen overgelaten. Tot Borodino leverde dit geen bezwaar op, daar vee in voldoende hoeveelheid aanwezig was.

Uit brieven van VON LOSSBERG blijkt, dat ieder troependeel zichzelf voorzag van een aantal dieren. Deze kudden, uit eetbare huisdieren van alle soorten bestaande, werden door eene wacht bewaakt, volgden op eenigen afstand het legerkorps onder een onderofficier, die bij het aankomen in het nachtkwartier in de nabijheid eene geschikte weideplaats zocht, en daarbij het noodige vee, om te slachten, afzonderde. Het vleesch werd daarna aan de onderdeelen uitgegeven, om bij aankomst in het volgend nachtkwartier terstond met de voorbereiding te kunnen beginnen.

Wij zullen thans onze aandacht aan het verplegingspersoneel wijden. Aan de commandanten der legergroepen waren »generaal-intendanten« ter zijde gesteld. Deze waren belast met de aanschaffing in het groot, den aanleg van magazijnen en de regeling van den toevoer in den rug van het leger.

De »ordonnateurs» waren voor een deel voor bepaalde opdrachten toegevoegd aan de generaal-intendanten, de overigen fungeerden als organen van de verplegingsleiding bij de legerkorpsen.

»Commissaires de guerre» waren belast met de uitvoering van den verplegingsdienst en de contrôle.

Buitendien beschikten, zoowel de legerkorpsen, als de verplegingsorganen, in het etappengebied over een vrij groot aantal ambtenaren en beambten, als inspecteurs, magazijnsbeambten, enz.

Bij het korps DAVOUST (3 infanterie- en 2 cavaleriedivisiën) waren ingedeeld: 1 generaal-intendant, 3 ordonnateurs, 15 commissaires de guerre, 10 adjoints (commissaires de guerre), 143 verplegingsambtenaren en -beambten, 21 ambtenaren en beambten voor het kleedingwezen, 39 idem voor het kaswezen, 45 idem voor het postwezen.

Wenschelijk zou het zijn geweest, dat de leiding van den verplegingsdienst niet was opgedragen aan enkele op zichzelf staande personen, doch aan autoriteiten met nauwkeurig omschreven werkkring. Was hieraan wel niet voldaan, toch mag ook niet uit het oog worden verloren, dat voor den verplegingsdienst bij dezen veldtocht eene taak was weggelegd, die onder zeer moeilijke omstandigheden moest worden uitgevoerd, en waarbij een sterk ontwikkeld initiatief werd vereischt.

Groote moeilijkheden bracht de tweeledige positie der »commissaires de guerre» met zich. Op hen rustte eigenlijk de moeilijkste taak, die de uitvoering van den verplegingsdienst medebracht. Zij moesten zorgen, dat de verplegingsartikelen, die den troepen uit magazijnen of uit den toevoer werden toegekeerd, deze bereikten; zij moesten de ontvangsten regelen. Daar zij echter tevens met de contrôle waren

belast, ontwikkelde zich een zeer nadeelig formalisme, waarbij de rekenkundige juistheid der voorgeschreven verantwoordingsstukken van meer belang was, dan de bevrediging van de stoffelijke behoeften der troepen.

Het tot dusver behandelde personeel was dus belast met werkzaamheden, die tegenwoordig opgedragen zijn aan de intendance met haar hulppersoneel.

Gaan wij thans over tot het verplegingspersoneel bij de troepen.

Al het personeel, dat in vreedestijd met verplegings- en administratieve dienst was belast, zooals de stafofficier, die de geheele huis-houding van het regiment beheerde, de kapitein van kleeding en de regimentskwartiermeester, bleef achter in de standplaats van het depot.

Voor deze functiën te velde werden andere personen aangewezen; dit verwisselen van werkkring kon niet anders dan nadeelig zijn voor den gang van den dienst. Zoo werd b.v. de oudste bataljonscommandant met de verpleging van het regiment belast.

Het ontbrak ook aan eene behoorlijke omschrijving van werkzaamheden. De verplegingsambtenaar had zijn plicht gedaan, als hij voor den aanleg van een goed gevuld magazijn had gezorgd; de trein-officier was verantwoordelijk gesteld voor het snel transport van den gevulden trein. De vulling van den trein lag tusschen beide genoemde werkkringen in. Zoo waren er meer zaken, die niet waren vastgesteld. Aan de daardoor ontstane wrijving en vertraging moet voor een groot deel worden toegeschreven, dat van de verpleging van het Fransche leger in 1812 zoo bitter weinig is terechtgekomen.

Het zou zeker verkeerd zijn, het mislukken uitsluitend toe te schrijven aan de reeds genoemde oorzaken: de verwoesting van het land dóór de Russen en het gebrek aan bruikbare wegen.

C. HET VERZAMELEN DER TROEPEN AAN DEN WEICHSSEL.

NAPOLEON trachtte steeds, om van het succes van een veldtocht verzekerd te zijn, snel zijne troepen samen te trekken en daarna snel op te rukken, om zoodoende den tegenstander te verrassen. In 1812 waren daaraan echter groote moeilijkheden verbonden: 1°. was hij ver van den tegenstander verwijderd en moest hij dus, alvorens offensief te kunnen optreden, een grooten afstand afleggen; 2°. maakte de ligging en de gesteldheid van het oorlogstooneel het noodzakelijk, met eene enorme troepenmacht in het veld te verschijnen; daartoe moesten troepen uit Noord-Duitschland, Zuid-Italië, Frankrijk, ja, zelfs uit Spanje, worden bijeengebracht. Hiervoor was, bij gemis aan spoorwegen, veel tijd noodig; 3°. vereischten deze massa's, gelet op de omstandigheid, dat het oorlogstooneel arm was aan hulpbronnen, maatregelen van voorzorg op groote schaal ten opzichte van de verpleging; bovendien was het noodzakelijk, wegens de weinig bruikbare wegen, den trein geschikt te maken, om zijn taak naar behooren te kunnen vervullen, waartoe eene reorganisatie noodig was.

De maatregelen, die in verband met het bovenstaande moesten

worden genomen, kostten veel tijd en konden uit den aard der zaak niet geheim worden gehouden. Het moment van de verrassing ging dus voor het grootste deel verloren: toch trachtte NAPOLEON nog zooveel mogelijk zijne plannen te verbergen, o. a. door middel van de politiek.

Het marcheeren van de troepen naar het concentratiegebied geschiedde niet snel; de uitvoering der marschen werd geregeld door politiek-strategische overwegingen en hing ten deele af van de persoonlijke stemming van NAPOLEON, al naarmate het hem wenschelijk voorkwam, op een bepaald oogenblik een druk op de Russische regeering uit te oefenen, of haar omtrent zijn plan in het onzekere te brengen.

Eerst nadat de concentratie aan den Weichsel was geëindigd, zien wij NAPOLEON verrassend optreden, wanneer hij den vijand omtrent de richting van zijn eerste offensief misleidt, snel over den Njemen trekt, om daarop naar Wilna te marcheeren.

De mobilisatie en de toerusting op groote schaal begonnen reeds in April 1811 met het vormen van observatiekorpsen aan de Elbe en in Italië, later resp. het I^{ste} en IVe korps.

In het voorjaar van 1812 was nagenoeg het geheele leger, met uitzondering van den trein, gemobiliseerd. Het V^e (Poolsche) korps was te Warschau en Modlin, het VIe in Beieren, het VIIe in Saksen, het VIII^{ste} in Westfalen, de garde te Parijs, het X^e korps te Koningsbergen gemobiliseerd.

Door verscheidene schrijvers wordt bevestigd, dat de verpleging der troepen, tot zij den Weichsel naderden, zeer goed was.

Tijdens het verblijf aan den Weichsel was het geheel gesplitst in de reeds onder B genoemde legergroepen: 1°. de linkergroep onder NAPOLEON, 15 divisien, gelegerd tusschen den Beneden Weichsel en de Passarge; 2°. de middengroep onder EUGÈNE DE BEAUHARNAIS, 5 divisien, aan den Midden-Weichsel tusschen Thorn en Plock; 3°. de rechtergroep, onder JÉRÔME, 7 divisien, om Warschau gelegerd.

De legerkorpsen kwamen, zooals reeds werd vermeld, niet gelijktijdig in het concentratiegebied aan; de eerste korpsen, hoofdzakelijk dienende tot dekking van de concentratie, kwamen midden April aan, o. a. het I^{ste} korps (DAVOUST), dat als observatiekorps aan de Elbe had gestaan; de overige korpsen kwamen in Mei aan.

Door het betrekken van ruime kantonnementen gaf NAPOLEON den troepen gelegenheid uit te rusten en liet hij de Russen in het onzekere omtrent zijne voornemens.

Nadat omstreeks het midden van Mei het grootste deel van het leger was geconcentreerd, begon 6 Juni de marsch naar den Njemen. Gemiddeld kan men aannemen, dat het geheele leger in het concentratiegebied 14 dagen moest worden gevoed.

Zooals reeds onder A werd medegedeeld, stond het VIIe korps (REYNIER) in de rechter- en het X^e korps (MACDONALD) in de linkerflank tot dekking. De overige korpsen telden te zamen 400.000

man, de streek moest dus leveren 5,6 miljoen dagrations. Daar zich het gebied, waar deze troepen waren gekantoneerd over eene lengte van 400 KM. en gemiddeld over 100 KM. diepte uitstrekt, kan men dus rekenen, dat 40.000 KM². 5,6 miljoen dagrations, dus 1 KM². 140 rations moest leveren. De verplegingsvoorraden, die in eene streek worden aangetroffen, zijn afhankelijk van de bevolkingsdichtheid. Neemt men nu in aanmerking, dat: 1°. nog geen 30 inwoners per KM². in het basisgebied aan den Weichsel werden aangetroffen; 2°. het land ter vulling van de basis-magazijnen aanzienlijke leveringen in natura had moeten doen; 3°. de oogst van het jaar 1811 voor een groot deel was verbruikt en de oogsttijd maanden vèr af was, dan wordt het duidelijk, dat de verpleging in de kantonnementen met groote moeilijkheden moest gepaard gaan. Was in het begin de kwartierverpleging voldoende, spoedig moest tot requisitie, door tusschenkomst van de plaatselijke autoriteiten, en in het groothertogdom Warchau ten slotte tot directe requisitie door de troepen worden overgegaan. De zorg voor de verpleging nam vaak den geheelen dag en soms ook nog den nacht in beslag, ten gevolge van de armoede van het land en de geringe medewerking der reeds genoemde autoriteiten.

Tegenwoordig rekent men er algemeen op, dat de troepen tijdens de concentratie niet uit de streek kunnen worden verpleegd. De groote massa's, die op eene beperkte ruimte worden samengebracht, worden gevoed uit tijdig te voren daarheen vervoerde voorraden, bestaande voornamelijk uit meel, haver, conserven, c. q. geperst hooi, die in de door de intendance aan te leggen magazijnen worden opgeslagen. De streek zelve kan volgens ervaring in den regel meestal voldoende leveren aan vleesch, groenten en dranken.

Daarenboven belasten de troepen hunne levensmiddelen- en haverwagens, bij vertrek uit het garnizoen, aanmerkelijk zwaarder, dan tijdens de operatiën mogelijk zal zijn. Dit levert ook geen bezwaar op, daar meestal een groot traject per spoortrein wordt afgelegd en het overige door marschen op behoorlijke wegen, waar men nog niet door den vijand zal worden gehinderd. Zoo neemt men bij ons, bij vertrek uit het garnizoen, op de proviandvoertuigen een voorraad mede voor twee dagen, terwijl gedurende de operatiën voorraad voor één dag regel zal zijn.

(Wordt vervolgd.)

Korte mededeelingen betreffende militaire zaken in verschillende landen.

Algemeen: Stabiliseeringsautomaat voor vliegmachines. Vliegers voor waarnemingsdoeleinden. Militaire motorluchtvaartuigen, *Streffleur.*, Sept. Het Fransche infanteriegeweer in vergelijking met het Duitsche. De artilleristische uitrusting van een legerkorps in Italië, Duitschland, Oostenrijk en Frankrijk, *Int. Rev.*, Oct.

Amerika (Vereenigde Staten van Noord-): Begroting. Bevestiging van het Panama-kanaal. Knaldempers. Schieten met zwaar geschut, *M. Woch.*, No. 122. Bestelling van onderdeelen voor scheepsgeschut. Ongeval met eene schroefsluiting, *Jahrb. A. u. M.*, Oct. Nieuwe uitrusting, *M. Woch.*, No. 129.

Argentinië: Premiën. Veldkijkers, *M. Woch.*, No. 118. Derde 28.000 ton lineschip, *Jahrb. A. u. M.*, Oct.

België: Opheffing der 9^e infanteriebrigade. Gebrek aan genie-officieren. Het commandeeren van staf-officieren tot een ander Wapen, *Int. Rev.*, Oct. Patent Cockerill tot vernieling van de kap van pantserprojectielen, *Jahrb. A. u. M.*, Oct.

Brazilië: Oorlogsschip »Riachuelo«, *M. Woch.*, No. 118.

Bulgarije: Oefeningsprogramma der reserve-officieren, *Streffleur.*, Sept. Manoeuvres. Opleiding der aspirant-onderofficieren, *M. Woch.*, No. 124. Aanschrijving van den minister van oorlog over de opleiding der troepen, *M. Woch.*, No. 127.

Duitschland: SEYDLITZ-gedenkteeken in Trebnitz, *M. Woch.*, No. 113. Uitbreiding van het Duitsche zeeofficierskorps. Oorlogsmotorluchtschip. Draadlooze telegrafie bij den bestuurbaren ballon. Spoorwegwagons voor automobieltransport, *Streffleur.*, Sept. Het nieuwe pontonniervoorschrift. De remonte der troepen in Duitsch Zuidwest-Afrika. De nieuwgevormde vloot in den herfst 1910. Het nieuwe militaire veterinaire voorschrift, *Int. Rev.*, Oct. De eerste militaire directeur van de algemeene krijgsschool 1810, *M. Woch.*, No. 129.

Engeland: Spoorwegtroepen. Aanvullingstroepen voor de koloniën. Inspecteur-generaal van het landleger. Kaartverbetering. Marschdiscipline. Territoriale-artillerie, *M. Woch.*, No. 115. Herfstmanoeuvres. »Queen's Own Rifles«. Oefeningen der territoriale troepen. *M. Woch.*, No. 118. Herfstmanoeuvres, *M. Woch.*, No. 119. De nieuwe Engelsche infanterie-uitrusting, *Int. Rev.*, Oct. Generale-stafcursus in Canada, *M. Woch.*, No. 125. Generaal LORD METHUEN. Machinegeweer-afdeelingen. Schietcursus voor officieren. Herfstoefeningen. Militiewet in Zuid-Afrika. Cavalerie-manoeuvres in Indië. Indische generale-staf, *M. Woch.*, No. 126. Ongeval met een stuk geschut bij de kustartillerie, *Jahrb. A. u. M.*, Oct.

Frankrijk: Rivierovertocht door een regiment over eene geïmproviseerde brug. Een middel tegen de ontvolking van Frankrijk. Nieuwe ransel. Brugmaterieel. Rookcilinders. Infanteriegeweer, M. Woch., No. 113. Nieuwe militaire vliegscholen. Nieuwe kruitsort. Nieuwe helmen voor dragonders, M. Woch., No. 117. Reserve-officier-adspiranten. Reserve-artillerie. Aanvulling van het officierskorps, M. Woch., No. 116. De Afrikaansche bataljons. Contingent 1910. Militaire kinderbewaarplaatsen, M. Woch., No. 118. Reorganisatie van de »compagnies sahariennes«. Straffen. Hulpdienst. Landarbeid. Nieuw reglement voor de veldartillerie, M. Woch., No. 119. Het leger en de burgervereenigingen, M. Woch., No. 120. Projectiel tot het verbranden van ballons. Generaal BONNIER bestuurder van vliegmachines. Nieuwe vliegtuigen, Streffleur., Sept. Bepalingen op de indeeling der recruten. Nieuwe Fransche cavaleriekarabijn. De reorganisatie van den generalen-staf der marine. Leerrijke schietoefeningen met machinegeweren, Int. Rev., Oct. Sterfte in het Fransche leger. Verlichting der bepakking, M. Woch., No. 124. Voorschrift algemeene grondslagen van de instructie bij de infanterie, M. Woch., No. 125. Beproeving van eene nieuwe springgranaat. Uiteenspringen van een 24 cM. kanon. Overgang van den Kapitein FOURNIER naar de firma SCHNEIDER. Het geweevraagstuk. Officierstractementen. Fransche vuurtactiek. De remonte der Fransche officieren. Luchtschepen. Vliegtuigen. Verbindingsofficieren. Opheffing der bijbetrekkingen voor officieren. Oorlogsbegrooting 1911. Steunpunten voor de vloot, Jahrb. A. u. M., Oct. Bevordering. Gereëngageerde onderofficieren. Veroordeelingen door den krijgsraad, M. Woch., No. 128. Veldkeukens. Handschoenen. Eerbewijzen. Machinegeweren. Gevechten in Zuid-Oran, M. Woch., No. 129.

Griekenland: Legerbudget voor 1910, Streffleur., Sept.

Haiti: Oorlogsmaterieel, M. Woch., No. 129.

Italië: Aviatiek en luchtvaart. Draadlooze telegrafie, M. Woch., No. 121. Inspectiën voor verlofgangers. Kleeding der bergtroepen. Vroegtijdige oproeping van recruten ten behoeve van de opleiding tot onderofficier. Geldmiddelen voor voordrachten over landbouw. Gelden voor aëronautische doeleinden. Wet op den tweejarigen diensttijd. Veranderingen in de indeeling der lichteningen. Groot verlof der lichteningen 1888 en 1889. Technische artilleriedienst en hoogere technische cursus. De koleninvoer in Italië. Italiaansch comité voor de kennis der zee, Streffleur., Sept. Nieuwe formaties in Italië. Remonte der voor de artillerie benoodigde paarden, Int. Rev., Oct. Hal voor luchtschepen te Venetië, M. Woch., No. 129.

Japan: Aantal generaals. Staalfabriek. Garnizoen van Korea. Onderzoek recruten. Veldgraauwe uniform. Gendarmen voor Korea, M. Woch., No. 118. Reglement voor cavalerie, artillerie en trein. Vliegmachines. Eénjarigen, M. Woch., No. 122. Aviatiek, Streffleur., Sept.

Mexiko: Militaire fabrieken, M. Woch., No. 123.

Nederland: Gebruik van stoombootjes bij de vestingmanoeuvres. Commandant der pontonniers, M. Woch., No. 119.

Noorwegen: Reorganisatie van het leger, Int. Rev., Oct.

Oostenrijk-Hongarije: 15 cM. houwitser der zware artillerie van het veldleger. Nieuwe militiewet. Vereenvoudiging van den geneeskundigen dienst te velde, Jahrb. A. u. M., Oct.

Portugal: De bevestiging van Lissabon naar de zeezijde, M. Woch., No. 124.

Rumenië: Legerbevel, Streffleur., Sept.

Rusland: Krijgsscholen. Moderne beschouwingen over de gevechtsopleiding en den dienst in het gevecht der cavalerie, Streffleur., Sept. Critiek op nieuw gebouwde oorlogsschepen, Jahrb. A. u. M., Oct.

Spanje: Boekwerk »Guerre d'Afrique«, M. Woch., No. 126.

Turkije: Legerbegroting. Reorganisatie van het Turksche leger. Turksch marinebudget voor 1910/11, Streffleur., Sept. Versterking van de vloot, M. Woch., No. 124. Hoofddekseel der marine, M. Woch., No. 126.

Zweden: Cavalerie-pionniers, M. Woch., No. 120. Verkenner voor ballons. Oefeningsterrein, M. Woch., No. 129.

Zwitserland: Bepalingen van den bondsraad op de schietoefeningen der schietverenigingen, Int. Rev., Oct.

Boekaankondiging.

Geschiedenis van het 33ste Regiment Lichte Infanterie (Het Oud-Hollandsche 3^e Regiment Jagers) onder Keizer NAPOLEON I, door Luitenant-Generaal F. H. A. SABRON, Adjudant in Buitengewonen Dienst van Hare Majesteit de Koningin, Chef van den Generalen Staf. *Breda*, 1910. DE KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.

Vooraf puttende uit de gegevens, welke het jongste Fransche standaardwerk over den oorlog van 1812 oplevert, heeft Luitenant-Generaal SABRON de geschiedenis van het 33ste regiment lichte infanterie te boek gesteld. Hij hoopte daardoor aan te toonen, dat de blaam, die dit regiment getroffen heeft, niet verdiend was en het 33me *d'Infanterie légère*, een regiment, dat, als zoodanig in 1812 bezweek, het recht had in de geschiedboeken met eere te worden vermeld.

Uitvoerig schetst de S., hoe het regiment was samengesteld, uitergerust en ten slotte, om aan den Russischen veldtocht deel te nemen, in de 4e divisie van DAVOUST's korps werd ingedeeld, doorgaande zooals de maarschalk zelf toenmaals schreef, voor »un très bon régiment«. Een der bataljonscommandanten, de latere Generaal-Majoor EVERTS, wiens aantekeningen met die van den Luitenant-Generaal SCHUURMAN bij de bewerking der studie van groot nut waren, verklaarde den geest van het regiment uitmuntend. In een »allerjammerlijksten toestand« kwam het 1ste korps te Wilna aan, om van daar zijne zware marschen aan te vangen, tot het uit elkaar houden der beide Russische legers. Zondag den 12^{en} Juli te Minsk hield DAVOUST revue over de elite-compagnieën van de daar aanwezige divisieën en het was tijdens deze wapenschouwing, dat hij het 33ste regiment met verwijten en bedreigingen overstelpte en ten slotte met »la crose en l'air« voorbij de andere troepen deed defileeren. Het regiment moest als zondebok dienen voor alle andere korpsen, die evenzeer voor hun overgroot aantal achterblijvers hadden moeten worden berispt. In levendige kleuren schetst Generaal SABRON, onder welke bezwarende omstandigheden de overmatigste inspanning van het 33ste was geëischt geworden en hoe onbillijk de vernedering was, het Hollandsche regiment aangedaan. »Je ne pourrais compter sur de la »canaille pareille«, schreef DAVOUST aan den Keizer, aldus motiveerende, waarom het 33ste te Minsk werd achtergelaten.

Generaal SABRON heeft een dankbaren arbeid verricht, door het schandelijke onrecht in het licht te stellen, dat aan de wapeneer onzer Hollandsche troepen door Franschen overmoed en willekeur is aangedaan. Te betreuren valt het slechts, dat, waar in de militaire literatuur het 33ste eene soort beruchttheid heeft verkregen, deze regimentsgeschiedenis over onze grenzen, uit den aard der zaak slechts weinig bekendheid zal verkrijgen.

Wij zullen het geschiedkundige verhaal van de verdere verrichtingen van het regiment, dat voor een goed deel Moskou nog bereikte,

niet verder in bijzonderheden volgen, overtuigd, dat ieder Nederlandsch officier reeds uit zichzelf Generaal SABRON's boek zal ter hand nemen. Slechts één oogenblik nog willen wij verwijlen bij het relaas van den roemrijken ondergang der 33ers in den laten namiddag van den 17^{en} November 1812 op de met dikke sneeuw bedekte velden van Krasnoi. Van alle kanten door de Russen besprongen, bezweek het carré van het regiment en werd onder den voet gereden. Zeventien officieren waren gesneuveld, een en twintig gewond. Van de onderofficiieren en minderen waren er nog een zestigtal over, die meeren-deels in 's vijands handen vielen. Het grootste deel der gewonden is in krijgsgevangenschap omgekomen, slechts 9 hebben hun vaderland wedergezien.

Met het rechtvaardigingsgeschrift over het moedige streven en het roemrijke ondergaan van het 33ste heeft Generaal SABRON de rij zijner belangrijke studiën opnieuw verrijkt. Hopen wij, dat de generaal, ook na het verlaten van het leger, met onverflauwde belangstelling zijn aandacht en werklust moge kunnen wijden aan de studie onzer vaderlandsche krijgsgeschiedenis, die hem boven alles is lief geweest en die aan krachtige ondersteuning immer behoefte heeft.

Lieutenant HENCKENS. Mémoires se rapportant à son service militaire au 6ième régiment de chasseurs à cheval français de Février 1803 à Août 1816, publiés par son fils E. F. C. A. HENCKENS, général major en retraite de l'armée des Pays-Bas. Préfacé par FRÉDÉRIC MASSON de l'Académie française. *La Haye*, 1910. MARTINUS NIJHOFF.

Als 23-jarig conscrit ingedeeld bij het 6e regiment chasseurs à cheval in Italië, deelde HENCKENS tot het jaar 1816 het lief en leed met zijn regiment, dat hem tot eene tweede familie was geworden. Heel gelukkig diende hij blijkbaar niet, want eerst in September 1813 werd hij tot sous-lieutenant bevorderd. Zijne mémoires zijn niet onbelangrijk, om een beeld te krijgen van het soldatenleven in die tijden, al heeft de Schrijver doorgaans meer het oog op de grootere voorvallen rondom hem gevestigd gehad, dan men van zijne bescheiden positie verwachten zou. HENCKENS diende geruimen tijd in Italië, maakte den veldtocht van 1809 mede, werd bij Wagram gewond en nam in 1812 deel aan den Russischen veldtocht, waaruit hij als een der weinige beredenen terugkeerde. Na in den slag van Leipzig voor de tweede maal gewond te zijn geweest, werd hij in Februari 1814 met het ridderkruis van het legioen van eer begiftigd.

Zeer merkwaardig is, dat HENCKENS in 1815 in de divisie PIRÉ deel nam aan den veldtocht in België en bij Quatre-Bras streed tegen de Nederlandsche troepen. Zijne voorstelling van feiten is hier nog al Fransch getint, zelfs niet van eenige »blague« vrij te pleiten. Vooral de weerlegging »pour la bonne bouche« van het stoutmoedig optreden van GEY VAN PITTIUS, door hem geschetst als »un peu blagueur«, trekt hier de aandacht, alsook de vlucht van den staf van den Prins van Oranje voor de légionnaires van HENCKENS' elite-chasseurs.

Ware het 6e chasseurs niet opgeheven geworden, dan zou HENC-KENS, die als geboren Limburger voor Nederland feitelijk niets gevoelde, in Franschen dienst zijn gebleven. Doch op 38-jarigen leeftijd trad hij weder als gewoon kurassier in Nederlandschen dienst, werd ten slotte officier bij de gendarmerie en als zoodanig in 1846 gepensionneerd.

Das Ende. Erinnerungen eines französischen Generalstabsoffiziers an die Armee von Chalons, von CARL BLEIBTREU. CARL KRABBE VERLAG, ERICH GUSSMANN in *Stuttgart*.

In den zoo bekenden, boeienden schrijftrant schetst BLEIBTREU het rampzalige, zij het ook veelal zeer roemruchtige slot van den strijd der keizerlijke legers in 1870. De overvalling bij Beaumont, de daarop gevolgde langzame terugtocht der Franschen en de ontkenning bij Sedan zijn gloedvol en met eene kennis van zaken beschreven, die immer bij BLEIBTREU de aandacht vraagt. Met den Duitschen generalen-staf verkeert hij altijd op eenigszins gespannen voet. Zelfs ontziet hij zich niet, van »eine ungeheuere Fälschung« te spreken, waar het de opgave van gemaakte gevangenen en behaalde tropeeën betreft. Ook is het, op zoo pakkende wijze geschreven boekske sterk van den »Tendenz« doorspekt, om de Duitsche overwinningen op het kantje af van nederlagen te beschouwen. Een terugblik op Spicheren en Vionville geeft van dit streven blijk. Doch — vragen wij ons af — wortelt in dit eigenaardige karakter der Duitsche zegepraal niet juist de bewondering, die voor het Duitsche wapensucces in 1870 doorgaans wordt gevoeld? BLEIBTREU's jongste schets zal weder gemakkelijk den weg vinden naar veler leestafel.

De »Vorbemerkung«, die BLEIBTREU deed voorafgaan aan: Die grosze Armee. 4^e Band. Talavera — Lützen — Leipzig — Waterloo. STUTTGART, 1909. CARL KRABBE VERLAG, ERICH GUSSMANN,

brengt ons de verklaring, waarom hij zoodanig tegen de militaire geschiedschrijvers in het harnas is gejaagd. Hij richt zich daarin tot de »unwissende Kritiker und Historiographen«, naar aanleiding o. m. van de critiek over het derde deel van »Die grosze Armee«, handelende over »Smolensk — Moskou — Beresina«; critiek, die veelal verre van waardeerend was. BLEIBTREU stelt daartegenover de ophefing van FRIEDRICH's werk over den najaarsveldtocht van 1813, een werk, dat hij als »diplomatisch abgetönte und im Grunde doch »nur auf militaristischen Chauvinismus ausgehende offiziöse Historien« beoordeelt. »Hochnäsiger ignoriert« door JANSON in diens werk over 1814, noemt BLEIBTREU het hiervoren gemelde boek van FRIEDRICH »sachlich verfehlt«. Over en weer dus haat en nijd, waartoe ongetwijfeld het eigenaardige standpunt, door BLEIBTREU ingenomen, aanleiding kan hebben gegeven. Opmerkelijk is b.v. zijn oordeel over de Fransche legers in 1813, die »aufs Haar einem improvisierten

»Volksaufgebot, etwa den Mobilgarden Gambettas« geleken. BLEIBTREU slaat hier blijkbaar de plank mis, waarvan wel het beste bewijs geleverd wordt door de wijze, waarop hij ter loops den invloed der »Cadres kriegserfahrener Offiziere und Unteroffiziere freilich mit in »Anschlag bringt«. Het verschil in de encadreering immers, bepaalt hier juist het beteekenisvolle onderscheid tusschen de volkslegers van 1813 en 1870. Met zekere kleinachting gewaagt BLEIBTREU van de »Milizverächter und unbedingte Anhänger stehender geschulter »Heere« en als hij dan in levendige kleuren den slag van Dresden heeft geschetst en de geestdrift geschilderd, die de jonge conscripts bezielde, roept hij uit: giebt es niederschmetternden Beweis gegen »alle Verächter milizartiger Aufgebote«? Aan den Duitschen soldaat ontzegt BLEIBTREU wijders het »kriegerische« instinct, het »seelische« élan der Franschen en zoo ligt het voor de hand, dat hij in Duitsche militaire kringen verre van persona grata is.

Naast FRIEDRICH over 1813, moet LETTOW-VORBECK het ontgelden over 1815. BLEIBTREU wil zelfs niet anders in zijn kort relaas van den Belgischen veldtocht dan »die absichtlichen oder unwissentlichen »Irrthümer der deutschen Legendenhistorie« in het licht stellen »da »noch das neueste Werk von LETTOW-VORBECK davon stotzt und »Groszes in prüfungslosem Nachschreiben leistet«. Eene dergelijke critiek gaat te ver; al verdient L. V. zonder twijfel ook van ons, Nederlanders, weinig consideratie voor de wijze, waarop hij ons de krijgseer heeft verkleind. BLEIBTREU is daarin ongetwijfeld zeer oprecht; zoowel in zijne geschiedenis van 1812, als in die van 1815, laat hij den Nederlanders recht wedervaren en wijst erop, dat bij allen laster »Britische Verleumdung, um nur das eigene Licht leuchten »zu lassen« in het spel is. Krijgsgeschiedenis ware, volgens hem, voortaan in het volapük te schrijven, opdat aan elk volk het leugenachtige in zijne eigen verhalen, zoowel als in die van vreemde natiën, duidelijk zou voor oogen staan.

Bij alle waardeering voor BLEIBTREU's verdiensten op krijgsgeschiedkundig gebied, trekt ons de strijdlustige toon, dien hij tegenover de militaire geschiedschrijving voert, niet aan.

Mannen als FRIEDRICH en LETTOW-VORBECK verdienen hooge waardeering. Het vernietigend oordeel over WELLINGTON uitgebracht kan niet anders dan aan objectiviteit te kort schieten. De hooggestemde lof voor alles, wat NAPOLEON wrochtte, moet daartegenover met eenige aarzeling worden begroet. Zoo moet BLEIBTREU met voorzichtigheid worden gelezen, doch de levendige, frissche schets, die hij ons van de »fastes glorieuses« van de »grande Armée« brengt, maakt dat lezen tot een licht en dankbaar werk.

T.

De verbetering onzer kustverdediging. Eenige beschouwingen naar aanleiding van het Regeeringsvoorstel, door H. P. STAAL, Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. 's-Gravenhage, 1910. W. P. VAN STOCKUM & ZOON.

Brieven over Marine-beheer. III. De Regeeringsvoorstellen in zake kustverdediging, door W. J. COHEN STUART, Oud-Minister van Marine. 's-Gravenhage, 1910. W. P. VAN STOCKUM & ZOON.

Twee oud-ministers uit het kabinet DE MEESTER bespreken in deze brochures de voorstellen der tegenwoordige regeering tot instelling van het z.g. kustverdedigingsfonds-ontwerp en, waar juist dat ministerie gemeend heeft, zich van het doen van voorstellen ten aanzien der kustversterkingen te moeten onthouden — ondanks de reeds nagenoeg van den aanvang van haar bewind tegen onze havenverdedigingsmiddelen gerichte aanvallen — hebben deze beschouwingen, geheel afgezien nog van de persoonlijke autoriteit der Schrijvers, uit den aard der zaak eene bijzondere waarde.

Zeer te recht merkt Generaal STAAL in zijn geschrift op, dat menigeen, die het goed meent met onze landsverdediging, maar daarom nog niet geneigd is, met *elk* voorstel ten aanzien daarvan mede te gaan, zich tegenover *dit* voorstel in eene zeer moeilijke positie bevindt. Mocht de Volksvertegenwoordiging toch inderdaad bereid blijken een zoo belangrijk offer ten behoeve der defensie te brengen, een offer, waardoor die defensie in elk geval gebaat zal kunnen worden, moet men dan dit offer afwijzen, omdat daardoor één onderdeel *te goed* of *ontijdig* verzorgd wordt en zulks op grond dat, waar uit den aard der zaak slechts over een beperkt bedrag beschikt kan worden, deze wijze van handelen noodwendig moet leiden tot het *onverzorgd* laten of *niet tijdig* voldoende verzorgen van, in het oog van den beoordeelaar, meer belangrijke onderdeelen? Doet dit bezwaar zich reeds zeer sterk gevoelen, wanneer het eene uitgaaf voor eens geldt, in veel hoogere mate is dit natuurlijk het geval, waar men op de schatkist voor lange jaren een geldelijken last van beteekenis legt.

De S.'s hebben dit bezwaar in dien zin opgelost, dat zij, de algemeene strekking van het ontwerp (verbetering der kustverdediging) aanvaardende, dit zoodanig amendeeren, dat het h. i. *te veel* aangevraagde vervalt. Op die wijze wordt door hen het bedrag door de Regeering, voor de kustversterkingen bestemd, 25 millioen, met ongeveer de helft verminderd. Wat intusschen niet wegneemt, dat de Heer COHEN STUART zijn betoog besluit met de woorden: »den lezer »(moge) hier worden voorgehouden dat er, om eene kust te verdedigen, nóg een weg is, de naast beste, namelijk **door een weerbaar »volk achter de kust**», terwijl het slot van de brochure van den »Heer STAAL luidt: »Dan liever een Weerbaarheidsfonds, dat desnoods evenveel als het thans voorgestelde vraagt, maar niet slechts »dient tot verbetering der kustverdediging, doch tevens tot het »bestrijden ook van al die uitgaven, welke alsnog noodig zijn voor »zaken, die ik zoeven vermeldde, en die voor betaling uit een »fonds vatbaar zijn«.

Bij hunne beschouwingen gaan beide Schrijvers uit van de, door hen uitvoerig toegelichte meening, dat de veelbesproken waarschijnlijkheid van de bedreiging onzer neutraliteit in de Noordzeehavens een dwaalbegrip is; zij het ook dat de Heer STUART ten aanzien van de haven van Vlissingen een voorbehoud maakt. Voorts wordt, zeer te recht, het beste weermiddel tot het tegengaan van eene landing in een krachtig veldleger gezocht.

Generaal STAAL, de samenstelling der vloot buiten bespreking houdende, wenscht geen pantserscheperen, betwijfelt of pantserbooten wel in ons stelsel van verdediging passen, en acht beperking tot torpedoboten en onderzeeërs gewenscht. Kolonel STUART wenscht hoogstens zes pantserbooten in de organisatie der zeemacht op te nemen, verwondert zich, niet ten onrechte, over het zeer beperkt gebruik, dat het ontwerp zich voorstelt van onderzeebooten te maken, doch laat de vraag: al of niet pantserscheperen, als niet direct verband houdende met het ontwerp, onaangeroerd. Dit laatste betreuren wij; vooral, omdat o.i. deze vraag bij de behandeling van dit onderwerp niet buiten beschouwing *kan* blijven.

Ten aanzien van den overgang der kust(haven-)verdediging naar de marine onthoudt de Heer STAAL zich voor het oogenblik van beschouwing, terwijl de Heer STUART dien overgang toejuicht, in hoofdzaak, omdat z. i. daardoor *ten allen tijde* het voor de kustverdediging benodigde personeel beschikbaar kan zijn. Door laatstgenoemde wordt bovendien in overweging gegeven op de kustversterkingen gebruik te maken van artilleriematerieel, dat bij de marine overcompleet geraakt is, doch te land nog goede diensten zou kunnen bewijzen. Dit denkbeeld is meer gerezen, de verwezenlijking daarvan is echter, naar wij meenen, steeds afgestuit op de bezwaren, die aan de opstelling dezer vuurmonden op den vasten wal verbonden geacht werden, en op de grooté kosten, die daarvan het gevolg zouden zijn. Wij kunnen niet ontkennen, dat, indien dit werkelijk zóó is, het ons eenigszins bevreemdt. Zoowel in den Zuid-Afrikaanschen als in den Russisch-Japanschen oorlog vindt men meermalen gewag gemaakt van met goed gevolg te land gebruikt marinegeschut, zonder dat daarbij blijkt van groote bezwaren.

Wij kunnen — van het o. i. volkomen juiste standpunt, dat de geachte S.'s innemen — niet tot de zelfde conclusie komen, als waartoe zij geraken. Juist, als men meent, dat uitgaven voor doode weermiddelen tot neutraliteitshandhaving de krachtige ontwikkeling van het leger schaden en dus uit den booze zijn, óf dat de bedreiging onzer neutraliteit in de Noordzeehavens een dwaalbegrip is, doch dat een *krachtig leger* niet alleen voor de handhaving van de neutraliteit doch voor *alle* gevallen, waarin ons land in internationale moeilijkheden kan geraken, een uitstekend weermiddel is, juist dan kan men o. i. de kustversterkingen, welke verbetering voorgesteld wordt, niet anders beschouwen, dan als behoorende tot het *geheel* van vaste positiën, die in ons verdedigingsstelsel noodig geacht worden. Doch dan behooren deze kustversterkingen ook tot, maken deel uit van de vesting Holland, die in haar geheel behoefte mag gevoelen, naar de eischen des tijds ingericht te worden, doch waarvan de

gedeeltelijke moderniseering, met name die aan de zeezijde, op geen enkelen grond meer dringend geacht kan worden, dan die op de andere fronten. Daarom meenen wij, dat er voor het langs bijzonderen wég beschikbaar stellen van een aantal millioenen, voor het *eenzijdig* moderniseeren van één der fronten van de vesting Holland, geen bijzondere aanleiding bestaat, om het even of daaraan 12 of 13, dan wel 25 millioen besteed zullen worden. En dat te minder, waar voor de levende strijdkrachten nog zoo ontzaglijk veel gedaan kan, en in het belang van hare bruikbaarheid ook gedaan moet worden.

Van den overgang der kustversterkingen naar de marine zijn wij — zooals in dit Tijdschrift meermalen gebleken is — allerminst voorstanders; wij verwachten daarvan in geenen deele verbetering; integendeel, wij achten het niet zonder gevaar eene organisatie, die thans goed functioneert, te vernietigen, om er eene andere voor in de plaats te stellen, die op dit gebied nog zeer veel leeren moet. Maar wat het ergste is; wij vreezen, dat het peil onzer zeemacht dalen zal, naarmate men het aantal functiën aan den wal opvoert. Acht men het noodig, het voor de verdediging der kustversterkingen benoodigde personeel steeds geheel of ten deele onder de wapenen te hebben, dan kan dit, bij bezetting door de landmacht, even goed bereikt worden, als bij overgang naar de marine.

Wat de samenstelling der vloot aangaat, meenen wij, dat — bij het steeds geduchter worden van de strijdkrachten te water onzer mogelijke tegenstanders — een 4-tal, naar verhouding altijd kleine pantserschepen, dus van beperkt offensief vermogen, te weinig beteekenen, dan dat de, direct en indirect, aan het bezit daarvan verbonden uitgaven, niet nuttiger besteed zouden kunnen worden. Daarom gelooven wij, dat aan eene deugdelijke torpedovloot de voorkeur zal zijn te geven, mits daarin dan ook aan onderzeebooten eene behoorlijke plaats ingeruimd wordt.

Ter aankondiging ontvangen.

Statistisch overzicht der bij het Nederlandsche leger hier te lande in het jaar 1908 behandelde zieke paarden. Bewerkt op last van den Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst der Landmacht. 's-Gravenhage, 1910. ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

Brieven over Marinebeheer. III. De Regeerings-Voorstellen in zake kustverdediging, door W. J. COHEN STUART, Oud-Minister van Oorlog. 's-Gravenhage, 1910. W. P. VAN STOCKUM & ZOON.

Geschiedenis van het 33ste Regiment Lichte Infanterie (Het Oud-Hollandsche 3^e Regiment Jagers) onder Keizer NAPOLEON I, door F. H. A. SABRON, Adjudant in Buitengewonen Dienst van Hare Majesteit de Koningin, Chef van den Generalen Staf. Breda, 1910. DE KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.

Draadlooze telegrafie. Populaire natuurkundige verklaring. Met afbeeldingen, door Dr. N. KOOMANS, Ingenieur der Telegrafie te 's Gravenhage, Deventer, 1910. Æ. E. KLUWER.

Waar schuilt het gevaar? Enkele beschouwingen, naar aanleiding van de ingediende voorstellen met betrekking tot onze kustverdediging, door JHR. MR. R. A. KLERCK. (Overgedrukt uit het Vaderland van 25 en 26 October 1910.)

Openluchtspel en gymnastiek, als stelsels van lichamelijke opvoeding voor de jeugd, door W. KETTING. (Overdruk uit »Lichaams-oefening«, Maandblad ter bevordering van de lichamelijke opvoeding van het Nederlandsche volk.)

Vereenigingen van ambtenaren en militairen, door MR. J. A. EIGEMAN. (Overdruk uit Onze Eeuw.)

Weerbaar Nederland. Een schema door één Piot. (Extra-bijlage van MAVORS.)

L'aéroplane, étudié et calculé par les mathématiques élémentaires, par le capitaine du génie DUCHÊNE, Paris, 1910. R. CHAPELOT & CIE.

La mitrailleuse aviatrice, par le capitaine D'ANDRÉ, Paris, 1910, R. CHAPELOT & CIE.

De vliegmaschine. Hare samenstelling en werking beschreven voor Niet-Technici, door W. H. COOL, Eerste-Luitenant der Genie, Utrecht, 1910. J. G. BROESE.